

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

YAPIM EKLERİNİN ÖĞRETİMİNDE ATASÖZLERİNİN
KULLANILMASININ ÖĞRENCİ BAŞARISI VE ÖĞRENMENİN
KALICILIĞINA ETKİSİ

SERAP ŞANLI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. FUNDA TOPRAK

KONYA 2013

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Bilimsel Etik Sayfası	V
Tez Kabul Formu	VI
Ön söz / Teşekkür	VII
Özet	VIII
Summary	X
Kısaltmalar.....	XII
Tablolar Listesi	XIII
Giriş	1
BİRİNCİ BÖLÜM – Atasözü Nedir?	15
1.1. Atasözlerinin Genel Özellikleri.....	15
1.2. Atasözlerinin Biçim Özellikleri	17
1.3. Atasözlerinin Kavram Özellikleri	17
İKİNCİ BÖLÜM – Türk dili	21
2.1. Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri	21
2.1.1. Tek heceli diller	21
2.1.2. Çekimli/ bükümlü diller.....	21
2.1.3. Eklemeli diller	21
2.2. Kökler.....	21

2.2.1. İsim ve fiil kökleri	21
2.3. İsim ve Fiil Gövdeleri	22
2.4. Ekler.....	22
2.5. Çekim Ekleri.....	22
2.5.1. Türkçede İsim Çekim Ekleri.....	23
2.5.1.1.Çokluk eki.....	23
2.5.1.2.İyelik eki	23
2.5.1.3.İlgi eki	23
2.5.1.4.Hâl (durum) eki.....	23
2.5.1.5.Vasıta eki	25
2.5.1.6. Eşitlik eki	25
2.5.1.7. Yön gösterme	25
2.5.1.8. Soru eki	25
2.5.2. Türkçede Fiil Çekim Ekleri	25
2.5.2.1. Kip Ekleri.....	25
2.5.2.2.Şahıs eki.....	26
2.5.2.3.Fiillerde Soru	26
2.5.2.4.Yardımcı sesler	27
2.6. Yapım Ekleri.....	27

2.6.1.Addan Ad Türeten Ekler	27
2.6.1.1.-CI/ -CU	27
2.6.1.2.-DAş.....	30
2.6.1.3.-II/ -IU	31
2.6.1.4.-Ik/ -Iuk	34
2.6.1.5.-sIz/ -sUz.....	38
2.6.2.Fiilden Ad Türeten Ekler	41
2.6.2.1.-GIIn/ -GUn.....	41
2.6.2.2.-I/ -U.....	42
2.6.2.3.-(y)IcI/ -(y)UcU	45
2.6.2.4. -Ik/ -Uk/ -k	46
2.6.2.5. -m / -(I)m /- (U)m.....	49
2.6.2.6.-mA	52
2.6.2.7. -r, -Ar, -(I)r/-(U)r.....	54
2.6.2.8.-(y)Iş /-(y)Uş	56
2.6.3. Addan Fiil Türeten Ekler	57
2.6.3.1.-IA	57
2.6.3.2.-IAIn/ -IA-n	61
2.6.4.Fiilden Fiil Türeten Ekler.....	62
2.6.4.1. -(I)I/ -(U)I.....	62

2.6.4.2. -t- / -(I)t- / -(U)t	64
3.BÖLÜM-YÖNTEM.....	68
Analiz Sonuçları ve Yorumlar	68
Sonuç	78
Tartışma ve Öneriler	80
Kaynakça	82
Ekler	84
Öz geçmiş	110

T. C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Adı Soyadı	SERAP ŞANLI		
Numarası	088303011006		
Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ ANA BİLİM DALI/ TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI		
Öğrencinin	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☐
	Tezin Adı	YAPIM EKLERİNİN ÖĞRETİMİNDE ATASÖZLERİNİN KULLANILMASININ ÖĞRENCİ BAŞARISI ÖĞRENMENİN KALICILIĞINA ETKİSİ	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

SERAP ŞANLI

Ek- 8: Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Adı Soyadı : Serap SANLI
Numarası : 088303011006
Ana Bilim / Bilim Dalı : Türkçe Eğitimi / Türkçe Eğitimi
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Funda TOPRAK

Tezin Adı : Yapım Ekbrinin Öğretiminde Atasözlerinin Kullanılmasının Öğrenci Başarısı ve Öğrenmenin Kalıcılığına Etkisi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "Yapım Ekbrinin Öğretiminde Atasözlerinin Kullanılmasının Öğrenci Başarısı ve Öğrenmenin Kalıcılığına Etkisi" başlıklı bu çalışma tarihinde yapılan sınavı sonucunda oybirliğiyle başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Prof. Dr. Funda TOPRAK	Danışman	
Doç. Dr. İsmet KORKMAZ	Üye	
Doç. Dr. Mehmet KIRBIYIK	Üye	

ÖN SÖZ

Ana dili öğretiminde dil bilgisi öğretimi büyük bir yere ve öneme sahiptir. Bu öğretim yapılırken kültürel değerlerden yararlanmak, halk edebiyatı ürünlerini kullanmak öğretimi şüphesiz daha canlı ve kalıcı kılar.

Bu çalışmada iki grup belirlenerek yapı bilgisi konusu graplardan birine atasözleri kullanılmadan diğer gruba ise sözlü halk edebiyatı ürünlerinden biri olan atasözleri aracılığıyla öğretim metodu uygulanmıştır. Bünyesinde isim ve fiil yapım ekleri bulunduran ve öğrencilerin seviyelerine uygun olarak seçilen atasözleri öğrencilere aktararak öğretim yapılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda yapılan istatistiksel hesaplamalar sonucunda isim ve fiil yapım eklerini atasözleriyle öğrenen grubun daha kalıcı bir öğrenme sağladığı gösterilmeye çalışılmıştır.

Giriş bölümünde “dil, dil bilgisi, dil bilgisi öğretimi ve dil bilgisi öğretim yöntemleri” kavram ve konuları ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Dil bilgisi öğretim yöntemleri üzerinde kısaca durularak günümüzde en çok nelerden yararlandığı anlatılmıştır.

Birinci bölümde atasözlerinin genel, biçim ve kavram özelliklerinde değinilmiştir. İkinci bölümde ise dilin kökeni, yapısı, kök ve ek kavramları, yapım ve çekim ekleri anlatılmıştır. Bu eklerin anlatımında öğrencilere verilen atasözü örnekleri yer almıştır. Çalışmadaki yapım ekleri 6. sınıf Türkçe müfredatındaki eklerle sınırlandırılmıştır. Uygulanan test soruları yapım ekleri ve atasözleri ile ilgili kılavuz kitapta yer alan kazanımlar göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır.

Bu çalışma boyunca benden ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen saygıdeğer danışmanım Prof. Dr. Funda TOPRAK’ a teşekkürü bir borç bilirim.

T. C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı	SERAP ŞANLI		
Numarası	088303011006		
Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI/ TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI		
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐	Doktora ☐	
Tez Danışmanı	PROF. DR. FUNDA TOPRAK		
Tezin Adı	YAPIM EKLERİNİN ÖĞRETİMİNDE ATASÖZLERİNİN KULLANILMASININ ÖĞRENCİ BAŞARISI VE ÖĞRENMENİN KALICILIĞINA ETKİSİ		

Öğrencinin

ÖZET

Ana dili öğretiminde temel ve vazgeçilmez unsur dil bilgisi öğretimidir. Dil bilgisi öğretiminin sahip olduğu bu hayatî önem insanları dil bilgisi öğretiminde metot araştırmaya sevk etmiştir.

Bir kurallar bütünü olan dil bilgisi konuları içinde yapı bilgisi konusu en temel konudur. İsim ve fiil yapım ekleri bu çalışmanın içeriğini oluşturur.

Öğretim yöntemlerinde yeni arayışlar devam ederken bu çalışmada atasözleri en güçlü materyal olarak ele alınmıştır.

Atasözleri nesilden nesile aktarılan yaşanmışlıklar sonucu elde edilen tecrübelerle oluşan kalıplaşmış sözlerdir. Atasözleri bir kültür aktarımı sağlaması açısından oldukça önemlidir.

Araştırma 2010-2011 eğitim –öğretim yılında Ankara 100.Yıl İ.O. 6-K ve 6-L sınıfında öğrenim gören 60 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Çalışma kapsamındaki yapım ekleri 6. sınıf müfredatındakilerle sınırlandırılmıştır.

Araştırmacı tarafından hazırlanan sorular konularla ilgili veri toplama aracı olarak gruplara ön test olarak sunulmuştur. Uygulama için seçilen her konu deney grubuna atasözleri aracılığıyla kontrol grubuna ise düz anlatım yoluyla anlatılmıştır. Uygulamanın sonunda veri toplama aracı olarak hazırlanan sorular son test olarak yeniden uygulanmıştır.

Uygulama sonunda deney ve kontrol gruplarının başarı testlerinden elde edilen sonuçlar ön test- son test puanları arasındaki farkın anlamlılığını belirlemek için ilişkisiz gruplar için “t” testi uygulanmıştır. Elde edilen en önemli bulgu anlamlı bir farklılık bulunmasıdır.

Bulgular atasözleri aracılığıyla yapılan öğretim ile düz anlatım yoluyla yapılan öğretim arasında anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: “atasözleri, dil bilgisi öğretimi, sözcükte yapı, yapım ekleri, öğretim yöntemleri”

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

	Adı Soyadı	SERAP ŞANLI		
	Numarası	088303011006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI / TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI		
Öğrencinin	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☐	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	PROF.DR. FUNDA TOPRAK		
	Tezin İngilizce Adı	EFFECT OF USE OF PROVERBS IN TEACHING DERIVATIONAL AFFIXES ON STUDENTS' ACHIEVEMENT AND ON PERMANENCE OF LEARNING.		

SUMMARY

Grammar teaching is the most important element of teaching native language. The vitality of grammar teaching directs people to search for methods.

Among the grammar subjects, which is a set of issues, morphology is the main subject. Noun and verb derivated morpheme constitutes the content of these researches.

While new searches for teaching methods are going on, proverbs are the strongest material of this research.

Proverbs are the stereotyped words which are the consequence of the experiences transferred from generation to generation. Proverbs are quite important for transferring the culture. The words which are about to be forgotten are known with the help of proverbs. Teaching with proverbs improves the vocabulary and makes the proverbs have in mind.

The research was done on 60 students in 6-K and 6-L in Ankara 100. Yıl Primary School in 2010-2011 education year.

The questions prepared by the researcher are presented as a pretest for data gathering device to the groups. Every subject for the practice is told with proverbs to the experiment group, while with direct expression to the control group. At the end of the practice, the questions prepared as a data gathering device are applied again as a posttest.

After the practice, the test results of the experiment and the control groups are applied on the irrelevant groups as a t-test, in order to determine the meaning of the difference between pretest-posttest marks.

The findings prove the fact that there is an obvious difference between teaching by proverbs and teaching by direct expression.

Key Words: “proverbs, teaching grammar, word structure, morphemes, teaching methods”

KISALTMALAR

ASD: Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

TDK: Türk Dil Kurumu

TDK TS: Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük

vd: ve diğerleri

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.....	26
Tablo 2.....	27
Tablo 3.....	85
Tablo 4.....	86
Tablo 5.....	87
Tablo 6.....	88
Tablo 7.....	89
Tablo 8.....	90
Tablo 9.....	90
Tablo 10.....	91
Tablo 11.....	92
Tablo 12.....	92
Tablo 13.....	93
Tablo 14.....	94
Tablo 15.....	94

GİRİŞ

Her dilin kendine özgü kuralları vardır. Dili iyi kullanmanın yolu bu kuralları en iyi şekilde öğrenip özümsemekten geçer. Erol Barın dil bilgisini şöyle tanımlıyor: “Dil bilgisi bir dilin kullanımını yöneten kurallar bütünüdür” (Barın, 2006:18). Bir dilin yazı ve kültür dili olarak iki önemli dayanağı vardır. Bunlardan biri o dilin bütün söz varlığını içinde toplayan sözlüğüdür. Öteki de grameridir. Gramer, insan kafasındaki düşünceyi söze ve söz bütününe dönüştüren dili, bilimsel ölçüler inde anlatan, o dilin anlaşılması ve kullanılması için gerekli yöntem ve kuralları bir sistem yapısı içinde öğreten bilim dalıdır. Gramer aynı zamanda bir dilin sağlıklı olarak gelişmesinin de anahtarıdır. O dili konuşan toplumun kültür varlığının korunmasında ve sağlıklı bir biçimde yol alışında başlıca etkindir (Korkmaz,2009: c5).

Dil aslında sosyal bir kurum olmakla birlikte çok karmaşık bir olgudur. Kişiyeye ait bir meleke olması bakımından ruhî, konuşma aygıtından gelmesi sebebiyle fizyolojik ve bir ses olayı olmakla fizik yönleri vardır. Bu sebeple zamanımızda türlü yönlerden ve farklı maksatlarla incelenen bir konu olmuştur. Böylece dil bilgileri çok dallanmıştır. Eski Yunanlılar ve Eski Hintlilerden beri insanlar doğru yazıp okumak amacı ile dillerinin bağlı olduğu kuralları tespit etmeye çalışmışlardır. Bu kuralların meydana getirdiği bilgi koluna gramer, dil bilgisi denmiştir (Banguoğlu, 2004: 18).

Şekil bilgisi bir dilin kök kelimelerini, eklerini, köklerle eklerin birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili öteki konularını inceleyen gramer dalıdır. Şekil bilgisinin temel öğeleri kelime kökleri ve eklerdir. Her dilde olduğu gibi Türkçede ve Türkiye Türkçesinde de şekil bilgisinin kendine özgü birtakım özellikleri vardır. Bu özelliklerin bir kısmı dilin yapısından bir kısmı da işleyişinden gelen özelliklerdir. Yapı özelliklerinin başında Türkçenin eklemeli bir dil oluşu gelir. Bilindiği gibi eklemeli diller, kelime köklerini sabit tutup birbirinden farklı görevleri bulunan yapım ve çekim eklerini, değişmeyen sabit köklere ekleyen dillerdir. Türk dili eklemeli dillerin tipik bir örneğini oluşturur: Güvercin-ler-in yaş-a-yış-lar-ı-n-ı ince-le-y-in-iz, bul-a-bil-dik-ler-i-niz-i yaz-ın-ız örneklerinde görüldüğü gibi (Korkmaz, 2009:5–6).

Türkçenin sondan eklemeli bir dil olması onu kullanışlı ve kelime türetmeye elverişli kılmıştır.

Türkçenin bir başka yapı özelliği de, dildeki bütün değişme ve gelişmelerin kök ek birleşmesine dayanmış olmasıdır. Bu yapı özelliği aynı zamanda dilin işleyişini sağlayan bir özelliktir. Şekil bilgisinin temel öğeleri kökler ve ekler olduğuna göre bunların belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelmesinden binlerce yeni kelime ortaya çıkmış ve dilin söz varlığını oluşturmuştur. Kelimeler, zihindeki somut ve soyut kavramları karşılayan anlamlı şekiller olduklarından, şekil bilgisi aynı zamanda dilin biçimden anlama uzanan kesimidir. Zeynep Korkmaz şekil bilgisinin önemini şu düşünceleriyle desteklemiştir: “Kelimler arasındaki geçici veya kalıcı anlam örgü ve bağlantıları birbirinden farklı ekler yardımıyla sağlandığından, dildeki işleyiş ve canlılık da ancak dilin şekil yapısı ile gerçekleştirilebilir. Bu bakımdan şekil bilgisi, bir yandan dilin şekilden anlama, kelimedeki sözlük birimlerine, bir yandan da türetme, birleştirme, kalıplaşma, anlam kayması, anlam dallanması gibi çok çeşitli ve kapsamlı dil olayları ile cümle, anlam ve köken bilgilerine uzanan temel dayanağı niteliğindedir. Bu bakımdan dilin bel kemiğini oluşturur” (Korkmaz, 2009:5-6).

Kelimelerin iç yapıları diye nitelendirdiğimiz şekil yapıları incelendiğinde içlerinde anlamlı öğeler ile görevli öğelerin yer aldığı görülür. Kelimelerde yer alan anlamlı öğeler kökler; görevli öğeler de eklerdir. Kökler kelime içinde anlamlı öğeler olarak yalnız başlarına da kullanılabilirler. Bunun için dilin bağımsız şekil birimlerini oluştururlar. Ekler ise yalnız başlarına kullanılamazlar. Bundan dolayı dilin bağımlı birimleridir. Ancak köklerle birleşerek yeni bir kavrama karşılık olabilirler (Korkmaz, 2009: 8-9).

Bugün okullarımızda devam etmekte olan dil bilgisi konularının öğretimi zaman zaman öğretmenleri yeni arayışlara sevk eder. Konunun öğrenci yapısına ve içinde bulunulan şartlara göre şekillendirilmesi öğretmenin en önemli sorumluluğudur. Aksi takdirde öğrencilerden istenen düzeyde verim alınamamaktadır. Doğan Aksan bu durumla ilgili düşüncesini şu sözlerle belirtmiştir:

“Dil bilgisi eğitimi ilköğretimde belli dozda ve öğrencinin kolaylıkla algılayabileceği, zevkle öğrenebileceği biçimde verilmeli, lisede, konunun daha ayrıntılı ve dil bilgisi kavramlarının algılanabilmesini sağlayacak yolda, eksiksiz olarak

gösterilmelidir. Üniversiteye gelen öğrencilerden birçoğu ortaokul ve lisede doğru dürüst bir dil bilgisi eğitimi görmediklerini –hatta bir bölümü bu dersleri hemen hemen hiç okumadıklarını- söylemişler ve bunu, derslerdeki eksiklikleriyle de göstermişlerdir. Dil bilgisi konuları, pedagoğların da içinde bulunduğu dil bilgisi ve dil bilim uzmanlarınca, öğrencinin ilgisini çekecek örnekler içeren metinler olarak hazırlanmalı ve bütün ilk ve orta öğretim kurumlarında tek tip olarak okutulmalıdır” (Aksan, 2005a: 148).

Dil bilgisi öğretiminin önemi

Bir dilin kurallarının öğretilmesi konusunda ne kadar bilinçli olunursa o dili kullanan herkes aynı bilinçle dilin kurallarına sadık kalır. Murat Özbay yapılan araştırmaların sonucuna şöyle değiniyor: “Dil öğretiminin 1990’lı yıllarda birçok bilim dalı tarafından değerlendirilmesi sonucunda hayatî önem taşıdığı görülmüştür. Gelişmiş ülkeler günümüzde; gelecek bilimi, davranış bilimleri, proje yönetimi, zaman yönetimi, yaratıcı ve eleştirel düşünme, beyin kullanımı, bellek eğitimi, insan mühendisliği, sistem mühendisliği gibi yeni bilim alanları oluşturmakta; bunlardan uygun olanlarını eğitimin uygun kademelerine yerleştirmektedirler. Bu bilim dallarının her biri dille ya dolaylı ya da doğrudan ilgilidir”. Öğretmenin dili olmuş bitmiş durağan bir yapı olarak değil canlı ve dinamik bir etkinlik olarak ele alması ve öğretmesi gerekir (Özbay, 2006: 145-146).

Dil bilgisi dilin kurallarını öğreten bir bilim olduğu için gençlerin dinlediklerini ve okuduklarını anlamada; konuşmalarında, yazmalarında görülen yetersizlikler ve dil yanlışları genellikle dil bilgisi eğitiminin eksikliğine dayanır ve bunların giderilmesi için daha çok dil bilgisi öğretmek gerektiği sanılır. Bundan dolayı her ülkede ana dili eğitimi geniş ölçüde dil bilgisi egemenliği altında yapılmaktadır. Prof. Dr. Özcan Başkan “Dil bilgisinin yararı olsa olsa dil bir kez öğrenildikten sonra, arada belirmiş olabilecek pürüzlerin düzeltilmesi ve aksaklıkların onarılması bakımından düşünülebilir. Özellikle uzun ve karmaşık tümcelerde, sözcükler arasındaki bağlantıların iyice belirtilmeyişi sonucunda ortaya çıkacak tümce düşüklüklerini yakalamak bakımından dil bilgisinden yararlanılabilir. Dil bilgisi bir ön söz değil, son sözdür. Belli bir cila sürme, bir gözden geçirip düzeltmek için dil bilgisi gereklidir.”demektedir (Aktaran: Özbay, 2006:146).

Türkçenin ezbere dayalı bir ders olmadığını belli kurallar içinde yaşayan ve dinamik bir dil olduğunu öğrencilere aktarmak lazımdır. Dil bilgisi kurallarını iyi öğrenmek okumak, okuduğunu anlamak ve anladığını yorumlamaktan geçer. Aralarında bağlantı kurulan kelimelerin şekil olarak da bağlılıklar gösterdiği açıkça görülür.

Konuşulanları, okunanları, izlenenleri anlama önce dil bilgisinin konularıdır. Önce, sözcüklerin, sözcük gruplarının, cümlelerin, paragrafların anlamlarını; anlam ve yapı ilişkilerini bilmek gerekir ki metin iyi anlaşılabilir. Bu birimlerle anlam arasındaki ilgi kavratılarak, sağlam ve tutarlı bir anlatımın ne olduğu sezdirilerek dilin kullanımı konusunda bireye güven kazandırılmalıdır. Sözcüklerin doğru, düzgün ve sert bir biçimde okunması da dil bilgisi eğitimi ile gerçekleşebilen bir çalışmadır. Anlayarak okumak da yine önce dil bilgisi konu alanının sonra da Türkçe dersinin konusudur. Cümle içinde sözcüklerin, paragraf içinde cümlelerin, parça içinde paragrafların anlamına, genel anlama katkısına yer verilerek metnin bütünüyle anlaşılması, dil bilgisi ile sağlanabilir. Sözcüklerin yan, temel, terim ve mecaz anlamlarını bilmek; deyimleri, özlü sözleri, atasözlerini gerektiğinde yerli yerinde kullanmak da yine dil bilgisi kültürü ile doğrudan ilişkili konulardır. Doğru konuşmak, doğru yazmak, doğru anlamak ancak dil bilgisi etkinlikleriyle sağlanabilir. Dil bilgisel kurallar sıralanarak, ezberlettilerle değil, her bir dil bilgisel biçim birimin işlevi sezdirilerek, anlatıma katkısı kavratılarak, hem iyi bir dil bilgisi öğretimi gerçekleştirilir hem de başarılı bir Türkçe öğretimi sağlanmış olur. Türkçe dersi kendi içinde bir bütündür. Ders her ne kadar okuma, yazma, anlatım vb. birtakım alanlara ayrılmışsa da öğretim sırasında bu alanları ayrı birer dersmiş gibi düşünmek, haftalık çalışmaları böyle bir anlayışa göre düzenleme ve yürütmek doğru değildir. Söz gelimi bir okuma parçası incelenirken metnin özelliği ya da öğrencilerin sorduğu bazı sorular ders saatinin önemli bir bölümünü dil bilgisi çalışmalarına ayırmayı gerektirebilir. Ancak bu gibi durumlarda bile dil öğretiminin bir bütünlük içinde yapılması gerekir. Zaten Türkçe öğretim programları da bunu önermektedir istemektedir (Özbay, 2006: 148).

Dil bilgisi öğretiminin bugünkü durumu

Dil bilgisi öğretimi bugün genellikle düz anlatım yöntemi ile yürümektedir. Bu durum öğretimi sıkıcı hâle getirdiği gibi beraberinde başka sorunları da peşinden sürükler. Bu anlamda yeniliklere açık ve bir arayış içinde olmamızda fayda vardır.

Ülkemizde dil bilgisi öğretimi yaygın olarak geleneksel/ klasik yöntem ve tekniklerle yürütülmektedir. Dil bilgisi dersleri de, bu derslerde okutulan kitaplar da geleneksel anlayışla yürütülen dersler, yazılan kitaplardır. Türkiye'deki dil bilgisi öğretimi kapsamında dil bilimi içerisindeki konuların birçoğuna yer verilmemekte, başta ilköğretimde eski-yeni, klasik-geleneksel bakış ve yorum farklılıkları ile karşılaşmakta; buna bağlı olarak da dil bilgisi öğretimine zarar verilmektedir (Aktaran: Özbay, 2006: 149).

Murat Özbay bugünün şartlarındaki sıkıntıyı şöyle tespit etmiştir: Bugünkü dil bilgisi öğretimi belirli tanımları, kuralları, sayılı ve sınırlı örneklerle söz konusu etmekten ileri gidememektedir. Araç olarak dil ve onun kuralları öne çıkartılarak, bu eğitimle yeterli ve etkili bir biçimde anlaşmanın amaç olduğu unutulmakta, öğrencilere beceri ve alışkanlığa dönüşemeyen bilgiler ezberlettirilmektedir (Özbay, 2006: 149).

Dil bilgisi konularının öğrencilere hitap edebilmesi için öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına karşılık vermelidir. Öğrencinin dersi sevmesi ve derse isteyerek çalışması buradan geçer.

Dil bilgisi öğretimi konusunda geçmişten günümüze baktığımızda yöntem, sunum, kullanılan terimler vb. bakımından birtakım tutarsızlıkların olduğu ve bu tutarsızlıkların özellikle dil bilgisi öğretimini genel olarak da ana dili öğretimini aksattığı ortaya çıkmaktadır (Özbay, 2006: 150).

Türkçe dersi çok yönlü bir derstir. Bu bakımdan bu dersle ilgili çalışmalar sırasında birden çok değişik yöntem ve tekniğe başvurulması hem doğal hem de zorunludur (Aktaran: Özbay, 2006: 152) Oysaki günümüzde genel olarak klasik ders işleme yöntemlerinin dışındaki daha birçok yöneme ve tekniğe; buldurma, tartışma, gösterip yaptırma yöntemleriyle, gösteri, soru-cevap, rol yapma tekniklerine çok az yer verilmektedir. Sınıf öğretmenleri dahi, dilin sürekli, özenle ve dikkatle kullanımı hususunda Türkçe dersi kadar diğer derslerde de uyarıcı olamamaktadır. Yine 6-8.sınıflardaki Türkçe dersinin dışındaki diğer derslerin öğretmenleri de “her şeyden önce bir Türkçe öğretmeni olduklarını” unutmakta, dilin bütün derslerde, doğru ve düzgün kullanımı konusunda fazla bir çaba göstermemektedir (Özbay, 2006:152-153).

Dil bilgisi öğretimi konusunda tespit edilen ortak sorunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Öğretmenler bugün dil bilgisi öğretiminde geleneksel anlayışa bağlı, yani çağdaş kuramlardan habersiz, dil bilgisini kendilerine öğretildiği ya da kitaplarda gösterildiği biçimde öğretmektedirler.
2. Ezbere dayalı bir dil bilgisi öğretimi yapılmaktadır.
3. Öğretmenler ve dil bilgisi kitapları yazarları arasındaki gerek tanım, terim gerek sınıflandırma bakımından görüş farkları öğrencilerin kafasında karışıklık yaratmakta, ana dili öğrenimini öğrencinin gözünde zorlaştırmaktadır.
4. Dilin iyi öğrenilmemesi konuşma ve yazmada eksikliklere neden olmaktadır.
5. Dil biliminin ortaya koyduğu yaklaşımlar dil öğretimine ve Türkçe dil bilgisi kitaplarına yansıtılmamaktadır.
6. Dil bilgisi kitaplarında konulara ya şekil ya anlam bakımından yaklaşılmakta bu durum da çelişkilere neden olmaktadır.

Öğrenciler, Türkçe dersinin çalışma alanı olan dil bilgisi konularında kazandıkları davranışları, edindikleri becerileri kullanabildikleri ölçüde onların becerileri kökleşir. Nitekim dil bilgisi öğretimi ile ilgili bütün yönergeler de dil bilgisi öğretiminin işlevsel olması gerektiğini vurgulamaktadır (Özbay, 2006:152-153).

Dil bilgisi öğretiminin Türkçe programındaki yeri

2004 yılında yayımlanan ve yapısalcı yaklaşımı benimseyen İlköğretim Türkçe Dersi (1-5.sınıflar) Öğretim Programında dil bilgisi bir öğretim alanı olarak yer almamaktadır.

Yine yapısalcı yaklaşımı benimseyen ve 2005 yılında yayınlanan Türkçe programına (6-8.sınıflar) göre dil bilgisi; bir dilin okuma, dinleme/izleme, konuşma, yazma temel becerilerini destekleyen kurallar bütünüdür. Öğrenci açısından Türkçenin yapısını oluşturan ve işleyiş kurallarını tanımlayan bilgilere sahip olmak oldukça önemlidir; ancak daha da önemli olan bu kuralların konuşma, yazma, dinlemeyle ilgili dil etkinliklerinde uygulanmasıdır. Dolayısıyla dil bilgisi öğretimi kuramsal bilgilere değil, uygulamaya

dayanmalıdır. Bu amaçla dil bilgisi öğretiminde kuralların verilmesinin yanında, bu kuralların kelime, cümle ve metin düzeyindeki uygulamaları amaçlanmıştır (Özbay, 2006:153- 154).

İlköğretim 6.sınıf Türkçe ders kitapları öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımına uygun ve etkinlik temelli olarak hazırlanmıştır. Bu yaklaşımın uygulanmasında ilgi ve ihtiyaçlara uygun olarak öğrencileri öğrenme sürecinde merkeze alan ve onları daha aktif kılan bireysel farklara dayalı öğrenme yaklaşımı ile öğrenme süreçlerinin öğrencilerin farklı zekâ alanlarını harekete geçirecek şekilde yapılandırılmasını temel olan çoklu zekâ kuramının da katkıları bulunmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerden oluşturdukları zihinsel birikimleri üzerine yeni bilgiler inşa etmeleri, karşılaştıkları sorunlara alternatif ve yaratıcı çözümler üretmeleri, üretme grup içerisinde birlikte çalışma becerilerini geliştirmeleri, tartışma ve yorumlama etkinliklerine katılmaları, araştırma yöntem ve tekniklerini kullanmaları, olay ve durumlardan yola çıkarak kendi görüşlerini oluşturmaları beklenmektedir. Öğrenme süreçlerinde öğrencilerin bireysel farklılıkları da dikkate alınmalıdır. Öğrenci farklılıklarından kaynaklanan ilgi ve ihtiyaçlardaki değişimlere uygun olarak yapılacak etkinliklerde öğrencilerin becerilerine uygun zevkli bir öğrenme ortamında kazanımlara ulaşmaları amaçlanmalıdır. Bu yaklaşımda öğrencilerin ulaşmaları gereken kazanımları oluşturan bilgi, beceri, tutum ve değerlerin olabildiğince günlük hayattan seçilmesi ve bunların öğrenci farklılıklarına uygun çeşitli yöntem ve teknikler kullanılarak öğrencilere sunulması, öğrencilerin bu bilgileri mevcut bilgileri üzerine yapılandırması ve öğrencilerin öğrenme ortamlarında aktif kılınarak bilgilerin anında uygulamaya konulması yoluyla kalıcılığının sağlanması çağdaş eğitim anlayışının bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenme sürecinde öğretmen, öğrencilerin birikim düzeylerini ve ilgilerini dikkate alarak deneyerek öğrenme, eleştirme, muhakeme, yorumlama gücünü geliştirmeye çalışmalı ve öğrencileri iş birliğine özendirmeli ve öğrencilerin isteyerek katıldıkları öğrenme ortamlarını yaratmaya çaba göstermelidir. Sınıf içerisinde yapılacak etkinlik öğrencilerin öğrenme ihtiyaçları ve bireysel farklılıklarına uygun olarak değiştirilebilir (MEB, 2010: 35).

Metin çözümlenmeleri, kelime dağarcığının zenginleştirilmesi, okuma, metnin dilinin, anlatımının ve türünün incelenmesi Türkçe dersinin etkinlikleridir. Bütün bu

çalışmalar nasıl birbiri içinde veriliyorsa, dil bilgisi çalışmalarının da bunlarla birlikte, bu etkinlikler içinde, onlarla iç içe verilmesi gerekirken genelde bu, gerçekleşmemektedir. Her ne kadar ilgili öğretmenlerce dil bilgisi konularına ayrı bir ders saati ayrılmadığı görülse de, Türkçe saatlerinin bir kısmının belirgin bir biçimde, amaç terimi, kuralı ezberletmekmiş gibi geçiştirilmesi gene yanlıştır. Hâlbuki dil bilgisinin tanımları, kuralları öne çıkartılarak değil, bunların kullanımdaki yeri sezdirilip kavratılarak, öğrencilerin benzer beceri ve davranışlar kazanmaları sağlanmalıdır (Sağır, 2002: 601).

TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE YÖNTEMLER

1.Anlatma Yöntemi

Anlatma, eğitim-öğretim faaliyetlerinin başladığı dönemlerden itibaren kullanılan en eski öğretim yöntemidir. Yeni öğretim yöntemlerinin çıkmasıyla birtakım eleştirilere de uğramıştır. Fakat hiçbir zaman kullanımdan düşmeyen ve düşmeyecek bir yöntemdir (Özbay, 2006a: 129).

Anlatma yöntemi sözlü anlatım becerisinin geliştirilmesinde, anlatılacak konuya girişte, temel bilgilerin verilmesinde, öğrencilerin kendi başlarına kavramakta zorlanacakları konularda dil bilgisi kurallarının öğretilmesinde derslerin sonunda anlatılanlarla ilgili toplu değerlendirme yaparken kullanılabilir. Bir Türkçe öğretmenin anlatma yöntemini etkili biçimde kullanabilmesi çok önemlidir. Çünkü öğretmenin anlatımdaki başarısı öğrencilerin dinleme ve konuşma becerilerinin geliştirilmesinde örnek olacaktır (Özbay, 2006a: 135).

2.Soru-cevap Yöntemi

Bu yöntem anlatma yönteminin sıkıcılığını gidermek ve öğretimi daha etkili bir şekilde gerçekleştirmek isteğine dayalı olarak geliştirilmiştir. Anlatma yönteminden sonra eğitimde en çok kullanılan öğretim yöntemi olan soru-cevap, eğitim kavramında meydana gelen çağdaş değişmelere rağmen öğretimdeki önemini hâlâ korumaktadır (Özbay, 2006a: 136).

3.Dramatizasyon (Oyunlaştırma) Yöntemi

Dramatizasyon, çocuğun doğuştan getirdiği bir kabiliyetin işlenilmesi ve geliştirilmesi için bir vasıta olarak kullanılmaktadır. Dramatizasyon çocuk oyunlarının daha sosyal daha sistemli ve düzenli şeklinden başka bir şey değildir. Oyunlaştırma çocuklardaki anlama ve anlatım becerilerini geliştirmektedir. Bu becerilerin geliştirilmesi Türkçe öğretiminin de temel hedefleri arasındadır. Öğrencilerin gelecekte karşılaşılabilecekleri olayları ve durumları önceden oyunlaştırma yöntemi ile yaşamaları onların geleceğe hazırlanmasında / gelecek hayatlarındaki başarılarında büyük bir öneme sahiptir (Özbay, 2006a: 141).

4.Tartışma Yöntemi

Tartışmada konuyla ilgili bütün görüşler. Bilgiler, deneyler ortaya konur, neden ve sonuçlar açıklanır. Tartışma iki kişi arasında olabileceği gibi Türkçe öğretiminde genellikle gruplar arasında da olabilir. Türkçe öğretimi açısından tartışma bir grup öğrencinin derste işlenen bir okuma parçasıyla ilgili ya da bir dil konusu üzerinde görüşler, fikirler ve eleştiriler üreterek o konuyu kapsamlı ve detaylı irdelemesi olarak anlaşılmalıdır (Özbay, 2006a: 146-1).

5.Çözümleme ve Birleşim Yöntemleri

Çözümleme, genel anlamda herhangi bir konunun, bir nesnenin düşüncede veya gerçeklikte kurucu parçalarına ayrılmak yoluyla yapısının, işleyişinin ve gelişim yasalarının ortaya konmasıdır. Dil bilgisi açısından bakıldığında bir cümledeki kelimelerin hangi kelime türünden olduklarını veya özne, tümleç, yüklem görevlerinden hangisinde bulduklarını belirlemektir. Bir öğretim yöntemi olarak çözümleme, bir bütünü meydana getiren parçaları amaçlı olarak birbirinden ayırma işidir. Birleşim ise birbiriyle münasebeti olan unsurların, parçaların, nesnelere, görüşlerin, olayların bütüne varmak için birleştirilmesi işlemidir (Özbay, 2006a: 150).

6.Tümevarım ve Tümdengelim Yöntemleri

Tümevarım yöntemi, gözleme, deneye ve araştırmaya dayandığı için çocuklarda ezbercilik yerine bilimsel düşünme alışkanlığının gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu

yöntem, henüz soyut düşünme bakımından yeterince gelişmemiş ilkokul öğrencilerine somut durum ya da örneklerden hareketle bazı genellemelerde bulunma olanağı da sağlar. Türkçe öğretiminde bu yöntemin önemli bir yeri vardır. Özellikle dil bilgisi çalışmalarında bu yönetime sıkça başvurulmaktadır.

Ayrıca Türkçe derslerinde tümdengelim yönteminden de yararlanılabilir. Özellikle okuma ve dil bilgisi çalışmalarında öğrencilere tanıtıcı ve açıklayıcı bilgiler verilmek ya da yeni teknikler öğretilmek istendiği zaman bu yöntem etkili olabilir (Özbay, 2006a: 156-1).

Bu yöntemin dil bilgisi çalışmalarının dışında uygulanmasında önemli bir malzeme de özdeyiş ve atasözleridir. Bilindiği gibi atasözleri ve özdeyişler toplum tarafından kabul görmüş zaman tarafından onaylanmış düşünceleri içermektedir. Türkçe öğretmenlerinin ders içerisinde öğrencileri atasözü veya bu özdeyişler hakkında konuşturması metin düzeyinde uygulanabilecek en iyi tümdengelim çalışmalarıdır. Çünkü bir atasözü üzerinde konuşan öğrenci öncelikle toplumsal bir yasadan hareket etmiş olur. Konuşma planını atasözünde yer alan belirli kelimelerden yola çıkarak oluşturduğu düşüncelerle yapar. Konuşma sürecinde o atasözünü önemli ölçüde kendi hayatından vereceği örneklerle izah eder (Özbay, 2006a: 157-1).

Dil bilgisi öğretiminde en fazla kullanılan yöntemlerden biri, belki de en önemlisi tümevarım yöntemidir. Tümevarım yöntemi ile öğretilmeye çalışılan dil bilgisel konu, kavram ve kuralların pekiştirilmesi, işlevsel ve kalıcı öğrenme ile dil becerilerinin etkin kullanılmasında katkısının sağlanması, çözümlene yönteminin amaca uygun bir biçimde uygulanmasına bağlıdır. Bu bakımdan çözümlene çalışmalarını tümevarım yönteminin bir bütünleyicisi, bir tamamlayıcısı olarak düşünmek ve öğrencilerin cümlede bulunan dil bilgisel yapıların işlevlerini, çözümlene etkinlikleriyle sezmeleri ve içselleştirmeleri büyük önem taşımaktadır. Tümevarım ve çözümlene yöntemlerinin bütünsel bir anlayışla uygulanması, öğrencilere edindikleri bilgileri beceriye dönüştürme ve dil becerilerini daha etkin biçimde kullanma niteliğini de kazandırabilmektedir. Bu tür çalışmalarla bilgi ve beceri bakımından donanımlı hale gelmiş öğrencilerin yazılı sınav, seviye belirleme sınavı vb. sınavlarda başarılı olmalarının alt yapısı oluşturulmuş olmaktadır (Göçer, 2008: 118).

7.Gösteri Yöntemi

Gösterip yaptırma bir teknik ya da bir işlemin uygulanmasını araç gereçlerin çalıştırılmasını, önce gösterip açıklayarak sonra da öğrenciye alıştırmaya ve uygulama yaptırarak kazandırmanın amaçlandığı ortamlarda kullanılan bir öğretme-öğrenme yöntemidir. Bu yöntemde fiziksel ya da zihinsel beceriler önce en olgun biçimiyle usta ya da öğretmence gösterilir. Gerekli açıklamalar yapılır; daha sonra öğrencilerin aynı becerileri tekrarlaması ve uygulaması istenir. Yanlışlar anında düzeltilir; çünkü yanlış kazanılmış becerilerin sonradan düzeltilmesi çok zor ve zaman alıcıdır (Aktaran: Özbay, 2006: 158-1).

Hiçbir metodun her türlü eğitim ortamında geçerli ve verimli olduğu söylenemez. Eğitim sistemindeki değişimler, hedef kitlenin nitelikleri, ilgi ve ihtiyaçları, fiziksel imkânlar, anlatılacak konunun nitelikleri gibi birçok unsur öğretimde yöntem seçimini etkilemektedir. İyi bir Türkçe öğretmeni dersinde kullanabileceği yöntemleri ve bu yöntemlerin faydaları, sınırlılıkları ve etkili kullanma yollarını bilmelidir. Eğitim sürecini en verimli hâle getirecek yöntemi seçebilmek ve etkili biçimde kullanabilmek ancak bu şekilde mümkün olur. Öğretmenin farklı metotları ve bu metotlardan hangisinin hangi eğitim amaçlarına ulaşmada daha etkili olduğunu bilmesi gerekir.

Tablo 1 Öğretmenlerin metotla ilgili düşünceleri

METOTLA İLGİLİ DÜŞÜNCELER	SAYI	YÜZDE(%)
Dil öğretiminde metoda gerek yoktur.	6	5,55
Metot zaman içerisinde kendiliğinden oluşur.	59	54,62
Metotsuz Türkçe eğitimi olamaz.	25	23,14
Eğitim ortamına göre en iyi metot belirlenir.	18	16,66
TOPLAM	108	100

26. tabloda da görüldüğü üzere öğretmenlerimizin %54,62'si metodun zaman içinde kendiliğinden oluştuğunu ifade etmiştir. Hâlbuki metot tespit edilirken öğretmenin, hedef kitlenin biyo-psiko-sosyal özelliklerini ve eğitim ortamını dikkate alması gerekmektedir. “Eğitim ortamına göre en iyi metot belirlenir.” diyen öğretmenlerimizin oranı %16,66’dır. Maalesef öğretmenlerimizden çok az bir kısmı da %5,55 “Dil öğretiminde metoda gerek yoktur.” demiştir. Bunları da “Metot zaman içerisinde kendiliğinden oluşur.” diyenlere dahil edersek oranın % 60,17’ye çıktığı görülecektir ki bu rakam eğitimimizde metotla ilgili ciddi problemlerin bulunduğunu gösterir (Özbay, 2003: 36).

Tablo 2

DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN METOT VE TEKNİKLER	SAYI	YÜZDE (%)
Anlatma	19	17,59
Soru-cevap	28	25,92
Tümevarım	3	2,77
Tümdengelim	5	4,62
Uygulama	13	12,03
Örnekleme	16	14,81
Okuma	4	3,70
Araştırma	20	18,51
TOPLAM	108	100

Dil bilgisi dersleri çoğunlukla uygulamaya dayalı olmalıdır. Derslerde öğretilen bilgiler mutlaka uygulatılmaya çalışılmalıdır. Örneğin “zamir” konusunu öğrenirken çocuk nerede neden kullanması gerektiğini bilmelidir. Böylece öğrencinin konuyu kendi içinde anlamlandırabilmesi daha kolay olacaktır.

Dil bilgisi konuları pedagogların da içinde bulunduğu dil bilgisi ve dil bilim uzmanlarınca öğrencinin ilgisini çekecek örnekler içeren metinler olarak hazırlanmalı ve bütün ilk ve ortaöğretim kurumlarında tek tip olarak okutulmalıdır (Aksan,2005:148).

Türkçe öğretmenleri Türkçe dil bilgisi öğretiminde kullandıkları kaynaklarda görsel öğelere yer verilmediğini ifade etmektedir. Öğretmenlerin çoğu dil bilgisi öğretiminde görsel öğenin kullanılmasının nasıl olacağını sormakta, işlevsel olamayacağını ifade etmektedir. Öğretmenlerin bir kısmı da kendilerinin yeri geldiği zaman grafik, şema gibi görsel öğeler kullandığını ifade etmiştir. Öğretmenler dil bilgisi dersinde genellikle açıklama yapma, örnek oluşturma, soru cevap tekniğini kullanmaktadır. Bazen de dil bilgisi dersinde çoktan seçmeli test sorularıyla dersi işlediklerini ifade etmektedirler. Gösteri, drama gibi yöntemlere yer verilmediğini, daha çok açıklama, tümdengelim yöntemlerini tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin çoğunluğu ders kitaplarının dil bilgisi bölümlerinin yeterince bilgi içermediğini, yardımcı kaynakların ise sadece bilgi kazandırmak için alıştırmaya yapma, çoktan seçmeli sorular çözmek için kullanıldığını ifade etmektedir. Bu nitelikteki kaynakların öğrencilere eleştirel düşünme, problem çözme ve yaratıcılıklarını geliştirme seviyesinde öğrenme becerileri kazandırması mümkün değildir. Bu şekilde tasarlanmış kitaplarda öğrenciler bilgiyi hazır bularak terimleri ezberlemeye yönelmektedir. Ders kitapları probleme dayalı öğrenme modeline uygun tasarlanmalı, aktif öğrenme tekniklerinin yer aldığı çalışma yapraklarını içermelidir. Böylece öğrenci bilgiyi kendisi tanımlayacak, yaparak yaşayarak öğrenecektir (Karadüz, 2006: 22).

Taylor'un (1986) araştırmasında, öğretmenlerin dilbilgisini "kendilerine öğretildiği biçimde öğrettikleri" ve başarısızlığın "dil bilgisini yeteri kadar uzun ve yeteri kadar açık öğretilmemesi"ne dayandığı belirtilmekteydi. Ayrıca bu öğretmenler, dil bilgisini eğitim programından atmak yerine geleneksel öğretim yöntemlerinden vazgeçmenin doğru olacağını ileri sürmekteydiler. Çalışmamızdaki öğretmenlerin görüşleri de pek farklı değildir. Dilbilgisi öğretimi konusundaki görüşlerini aldığımız öğretmenlerin genel olarak

dil bilgisi öğretimini destekledikleri, ancak dil bilgisi öğretimini 'çağdaş' ya da "uygulamaya yönelik" bulmadıkları görülmektedir. Sormacalara göre, öğretmenler dil bilgisine diğer konulara göre daha çok zaman ayırmakla birlikte bu zamanın yine de yetersiz olduğundan yakınmaktadırlar (Aydın, 1999: 23-29).

Günümüzde ortaokul öğrencilerine dil bilgisi konularını sevdirmek, farklı yöntemler kullanmak ya da farklı materyaller denemek her öğretmenin görevidir. Bunu yaparken önce dilimizin güzelliğini, inceliğini ve işlekliliğini öğrenciye aktarmak gerekir. Ardından bu dili oluşturan yapı taşlarını anlatmaya geçilebilir.

1.BÖLÜM

ATASÖZLERİ

Pek çok açıdan insan dünyanın her yerinde aynıdır. Değişik durumlar ve olaylar karşısındaki davranışlarında, yaşam boyu kazanılmış deneyimlerinde, duygu, düşünce ve yaşantılarını dile getiren sözlerinde ve yargılarında, toplumlar değişse de benzerlikler hatta eşlikler vardır. Türkçenin söz varlığını atasözleri açısından ele alacak olursak en eski ürünlerinden bugünkü Türkiye Türkçesine, Asya'ya yayılmış çok çeşitli lehçelerden Balkanlarda ki Türkçeye kadar son derece zengin bir atasözleri hazinesiyle karşılaşırız. Bu sözler bir yandan Türk'ün bilgeliğini, zengin düşünce ve ruh dünyasının ürünlerini, karşılaşılan değişik durum ve olaylardan çıkarılan yargıları dile getirmedeki başarısını yansıtmakta, bir yandan da söylenişlerindeki şiirli anlatımla, etkileyici, kolay hatırdan kalan anlatım biçimleriyle dikkati çekmektedir. Atasözlerimiz çok değişik konuları ve kavram alanlarını kapsamakta, kimi zaman hissedip de söze dönüştüremediğimiz olguları büyük bir başarıyla sahneleyerek dile getirmektedir. Bu durum özellikle Anadolu ağzlarında kendini belli eder (Aksan, 2005b: 148).

Türk atasözlerinin birçoğunda şiirdeki ölçü, uyak ve ses yinelemesi gibi öğelerden kimi zaman bunların birine kimi zaman da hepsine birden başvurulmuş güçlü bir anlatım sağlandığı görülmektedir. Örneğin “Anasına bak kızını al; kenarına bak bezini al.” Atasözü hem dokuz heceli ölçüdedir. Hem de uyaktan yararlanılmıştır (Aksan,2005b: 151).

Dilimiz ses ve şekil yapısı, söz varlığı, deyimleri ve kavram incelikleri ile olduğu kadar, üslubundaki güzellik ve zarafet ile de millî ruha tercüman olabilmektedir. Aşk ağlatır, dert söyler; ava gelmez kuş olmaz, başa gelmez iş olmaz gibi Atasözlerinde ise, söyleyiş güzelliği dışında şekil ve içeriği özlü bir senteze götüren anlam ve kavram zenginliğine de şahit olabilmekteyiz (Korkmaz, 2003: 26).

Türkçede manzum ve mensur olarak ve çeşitli edebî sanatlarla meydana getirilmiş olan atasözleri Şükrü Elçin tarafından “ Nazım, nesir, her iki şekli ile eski tecrübeleri” tam bir fikir kompozisyonu” içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat vb. gibi edebî sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız hususuyla yetiyecek gençlere aktaran “ sözler diye tanımlanmaktadır (Aktaran: Oğuz, 2005: 148).

Aydın OY, atasözlerinin diğer halk edebiyatı ürünleri gibi bağımsız bir edebiyat türü olmadığını türkü, masal, destan, koşma gibi türlerin içinde ya da günlük konuşmalarda söz arasında geçtiğini, böyle olmakta birlikte sanat gücü yönünden yüksek bir özellik kazanmış olmalarından dolayı ayrı bir türmüş gibi inceleme konusu olduğunu söyler (Aktaran: Oğuz, 2005: 148).

Atasözlerini tür bağlamında değerlendiren Boratav, atasözlerinin söylenişi ya da kullanımı ile ilgili bir görüş ortaya koymaktadır: “Atalar sözü, masal ya da türkü gibi, durup dururken tek başına söylenmez. “Bize bir masal anlat” dediğiniz zaman masalcı anlatır, kendisinden bir türkü söylenmesi istenince güzel sesli bir kimse türküsünü söyler, başka bir vesile olmasa da. Bir atalar sözünün söylenmesi için ise belli bir vesilenin çıkmış olması gereklidir; bu bakıma atalar sözü “fıkra”ya benzer. ” (Aktaran: Oğuz, 2005: 148-149).

Atasözleri milletin içinden gelen yaşanmışlıklardır. Ortak duygu ve düşüncenin en güzel örneklerini içerir. Az sözle çok şey anlatarak hayata dair ipuçları verir.

Atasözlerini normal konuşmalardaki bazı söz kalıplarından ayıran temel özellik, anlatımlarının kısa, kesin ve açık olmasıdır. Atasözlerinde mümkün olduğunca anlatım yalındır. Fakat, bu, atasözlerinin ifade sanatı unsurlarından yararlanmadıkları anlamına gelmez. Atasözlerini ahenk sanatı, akis sanatı, aliterasyon, belagat, cinas, fesahat, icaz, intak, kinaye, mecaz, mübalağa, seci, tenasüp, tevriye ve tezat kavramlarından ayrı düşünmek mümkün değildir (Oğuz, 2005:149).

Atasözleri, geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanı ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir. Anlaşmazlıklarda bir atasözünü en büyük yargıcıdır (Aksoy, 1988: 15).

Ömer Asım Aksoy atasözleri üzerine yaptığı çalışmasında atasözlerini biçim ve kavram bakımından ikiye ayırır:

İşte bu atasözleri biçim bakımından da kavram bakımından da birtakım özellikler taşırlar (Aksoy, 1988: 15).

Atasözlerinin Biçim Özellikleri

1. Atasözleri kalıplaşmış sözlerdir. Her atasözü belli bir kalıp içinde belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine aynı anlamda da olsa başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulamaz.
2. Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatır.
3. Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları azdır. Tümcelerde en çok geniş zaman kipi kimi vakit (öğüt olan atasözlerinde) emir kipi kullanılmıştır. Başka kiplerle kurulmuş atasözleri daha azdır. Bunlarda da fiili söylenmemiş olanlarda da ya geniş zaman ya emir anlamı gizlidir.

Atasözlerinin Kavram Özellikleri

1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini –uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak yansızca bildiren atasözleri vardır.

Komşunun tavuğu komşuya kaz görünür.

Minareyi çalan kılıfını hazırlar.

Araba kırılınca yol gösteren çok olur.

2. Doğa olaylarının nasıl olageldiklerini –uzun bir gözlem sonucu olarak- belirten atasözleri vardır.

Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.

3. Toplumsal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı (açıkça söylemeyip dolayısıyla) hatırlatan atasözleri vardır.

Ağlamayan çocuğa meme vermezler.

Öfke ile kalkan ziyan ile oturur.

Mahkeme kadıya mülk değil.

4. Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren atasözleri vardır.

Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar.

Ayağını yorganına göre uzat.

Yoldan kal yoldaştan kalma.

5. Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek yol gösteren atasözleri vardır.

Bal bal demekle ağız tatlı olmaz.

Can bostanda bitmez.

Korkunun ecele faydası yoktur.

6.Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır.

Dost başa bakar düşman ayağa.

Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır.

Kızını dövmeyen dizini döver.

7.Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır.

Ananın bahtı kızına.

Akacak kan damarda durmaz.

Baykuşun kısmeti ayağına gelir (Aksoy, 1988: 15-19).

Atasözlerinde ustaca bir üslup, büyüleyici ve inandırıcı bir anlatım özelliği vardır. Yüzyıllardan beri kullanıldıkları, her gün işitildikleri halde tazeliklerini kaybetmeyen bu sözlerde çeşitli anlatış yolları, çeşitli söz ve anlam sanatları görülür. Bunlar; beyit

biçiminde olanlar, dize biçiminde olanlar, seci, tevziye, kinaye, aliterasyon, cinas, eğretileme, macazı mürsel, tezat, ihamı tezat, akis, hüsnü talil, istifham, şibhi iştikak, zef ve neşir, eksiltili atasözleri, öykü biçimindeki atasözleri, devrik cümleli atasözleri vb.(Aksoy, 1988: 22).

Atasözleri kalıplaşmış (klişe durumuna gelmiş) sözlerdir: Her atasözü belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir. Sözcükler yerleştirilip yerlerine aynı anlamda da olsa başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulamaz. Böyle değiştirmeler yapılırsa ortaya çıkan söz- anlam değişmese dahi – atalar sözü diye anılmaz. Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatır. Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir (Aksoy, 1988: 15-16).

Atasözlerinin çoklukla manzum oluşlarını, şiirle verilen düşünce ve öğütlerin daha kolay ezberlenmesine/öğrenilmesine bağlayan Oy, çalışmasında manzum atasözlerindeki dizelerin 3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13 heceli örneklerine yer vermiştir. Atasözlerinde işlenen konular arasında “yiğitlik, mertlik, ağırbaşlılık, konukseverlik, aile, akrabalık, komşuluk, dostluk, görgü kuralları, ahlak ve ölüm, ekonomi, tarım ve hayvancılık, iklim ve takvim, hayvanlar, din, milliyet” gibi konular yer almıştır (Oğuz vd., 2005: 150).

Atasözlerini bilerek kullanmak, nerede ve nasıl kullanılacağını öğrencilere aktarmak, kime ve nasıl ifade edilebileceğini fark etmelerini sağlamak, hangi durumlarda ne kullanacağını sezebilmelerine yardımcı olmak dilin kullanımlarında ve değişik biçimlerindeki değer ve inançların anlaşılması ve uygulanabilmesi anlamına gelir. Öğrenciler arasında bireysel farklılıklar olsa da kültürel ortak paydalar öğrencileri birbirine yaklaştıracığından, ders kitaplarında dengeli oranlarda atasözleri ve deyimlerin kullanımına yer verilmesi, öğrenme ortamında bulunan bireylerin diğer dillerin zenginliklerinden haberdar olması, benzer ve farklı kültürel öğeleri tanımlayabilmesi ve en önemlisi hedef dili kullanım yoğunluğu sağlaması açısından gereklidir (Tüm, 2010: 676-677).

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi bölümlerine gelen öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada; öğrencilerin özellikle mecazlı, iki anlamlı ve

üç anlamlı söz, söz grupları ve deyimlerin bulunduğu cümleleri anlamadıkları görülmüştür. İlköğretim ve ortaöğretim için hazırlanmış eğitim programlarının tamamında, bu konular üzerinde durulmasının gereği özellikle vurgulanmış olmasına rağmen, okuma tekniklerine ağırlık verilmemesi sebebiyle anlama becerileri de yeterince gelişmemektedir (Aktaran: Yalçın, 2002: 58).

Yapılan araştırmalar ve alınan görüşler doğrultusunda atasözlerimizin ders kitaplarında daha sık yer almasının gerekliliği herkesçe kabul görmektedir. Kültürel değerleri yeni nesillere aktarmanın bir anlamda geçmişi unutmamanın yolu buradan geçmektedir. Eğitim- öğretim hayatının içine atasözlerini doğrudan katmak dil bilgisi konularının öğretiminde atasözlerinin materyal olarak kullanılmasıyla sağlanabilir.

2.BÖLÜM

2.1. Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri

Diller ses, kelime ve cümle özelliklerine göre gruplara ayrılırlar. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

2.1.1.Tek heceli diller: Bu gruba giren dillerde çekim ve yapım eki olmadığı için kelimelerin çekimli hâlleri yoktur. Cümleler ek almamış tek heceli kelimeler sırasından ibarettir. Bu gruptaki dillerin en tipik örneği Çince'dir (Barın, 2006: 36-37).

2.1.2Çekimli/ bükünlü diller: Bu gruba giren dillerde kelime kökleri hep aynı şekilde kalmaz. Kelime kökleri hem kelime türetiminde yeni bir kavramı karşılarken hem de çekimleme durumunda değişikliğe uğrar. Bu gruptaki dillerin en tipik örneği Arapçadır (Barın, 2006: 36-37).

2.1.3.Eklemeli diller: Bu gruba giren dillerin en önemli özelliği ek dediğimiz görevli parçaların kelimelere baştan ve sondan eklenmesiyle kavramlara karşılık bulunmasıdır. Bu gruba giren dillere en güzel örnek Türkçedir (Barın, 2006: 36-37).

Türkçe sondan eklemeli bir dildir. Kökte bir değişiklik olmamaktadır.

2.2.KÖKLER

Kökler kelimenin en küçük şekilleridir. Tek başlarına ve eklerle kullanılabilirler. Muharrem Ergin'e göre kök; bir kelimenin parçalanamayan en küçük şekli olduğu için bir kökten bir ses bile çıkarılsa o kökün varlığı ortadan kalkar, yapısı ve manası yıkılır (Ergin, 2004: 106).

2.2.1.İSİM KÖKLERİ ve FİİL KÖKLERİ

Kökler iki ana gruba ayrılır. Bunlardan birincisi kavramları ve varlıkları karşılayan isim kökleri; ikincisi ise varlık ve kavramların hareketlerini karşılayan fiil kökleridir.

2.3.İSİM VE FİİL GÖVDELERİ

Kökler aldıkları ekler yoluyla genişleyerek gövdeye dönüşürler. İsim ve fiil köklerinden isim ve fiil gövdeleri oluşur. Bunlar dörde ayrılır: isimden yapılmış isim, fiilden yapılmış isim, isimden yapılmış fiil, fiilden yapılmış fiildir.

2.4.EKLER

Ek tek başına anlamı olmayan ve kullanılmayan köklerle birleştiği zaman anlamlı hâle gelen şekillere denir.

Türkçe sondan eklemeli bir dildir ve kök hep aynı kalır. Kelimeler daima eklerle genişletilir.

Türkçede ekler ikiye ayrılır. Bunlar yapım ve çekim ekleridir. Çalışma kapsamında yapım eklerinin üzerinde daha geniş durulup çok sayıda örnekle konu pekiştirilecektir.

2.5.ÇEKİM EKLERİ

Kök ve gövdelerin ancak bir kısmı tek başına kelime olabilmekte bir kısmı ise tek başına kelime bile olamamaktadır. Tek başına kullanılmayan kök ve gövdeleri kelime hâline getiren şey eklerdir ki bunların arasında yapım ekleri gibi çekim ekleri de vardır. Çekim eki birleştiği kök veya gövdenin manasında bir değişiklik yapmaz. Kök ve gövdeye bir işlevlik kök ve gövdenin manasına bir kullanım nüansı verir. Bu nüans bir münasebet ifade eder. Yani bir kök veya gövde ile onun çekim eki almış şekli arasında mana bakımından bir münasebet nüansı farkı vardır. İsim olsun fiil olsun bütün kök ve gövdelere çekim eki getirilebilir. Çekim ekleri kelimelerde en sonra gelen eklerdir. Bir kelimedeki çekim eki yapım ekinden önce gelemez. Çekim ekleri bir tek çeşit olmadığı gibi isim ve fiil çekiminde görülen çekim ekleri de birer çeşit değildir. İsimlerin de fiillerin de çeşitli çekim ekleri vardır (Ergin, 2004: 124).

2.5.1.TÜRKÇEDE İSİM ÇEKİM EKLERİ

2.5.1.1.Çokluk ekleri

Nesne sayısının birden fazla olduğunu ifade etmek için isme çokluk eki getirilir. Bu ek “-ler/ lar ” ekidir. Ağaç-lar, çocuk-lar, meyve-ler...

2.5.1.2.İyelik ekleri

Nesnenin kime ya da neye ait olduğunu gösteren eklerdir.

Türkiye Türkçesindeki iyelik ekleri şunlardır:

Teklik

1.şahıs:-m (ev-i-m)

2.şahıs:-n (ev-i-n,)

3.şahıs:-ı, -i, -u, -ü (ev-i, at-ı) -sı, -si, -su, -sü (sıra-sı, pano-su...)

Çokluk

1.şahıs:-mız, -miz, -muz, -müz (ev-i-miz)

2.şahıs:-nız, -niz, -nuz, -nüz (ev-i-niz)

3.şahıs:-ları, -leri (ev-leri)

2.5.1.3.İlgi eki

Bağlantı anlamı yükleyen bir ektir. İsim veya isim görevinde kelimeye eklenir. Ünlü uyumuna uymaz.

2.5.1.4.Hâl (durum) ekleri

İsmin başka bir kelimeyle ilgi kurmak üzere aldığı hâl eki; başka bir kelime ile ilgi kurmak üzere ismin yalın olarak veya ek alarak bulunduğu duruma isim durumu denir. İsmin halleri ismin diğer kelimelerle münasebeti sırasında içinde bulunduğu durumlardır.

Hâl ekleri ismi kendisine tâbi olmayan kendisinin tâbi olduğu öğelerle münasebete getiren eklerdir. Bu ekler ismi isimlere, edatlara ve bilhassa fiillere bağlayarak birçok münasebetler kurarlar ve münasebetlerden birçok isim, edat ve fiil grupları ile cümleler doğar.

Türkçede isimlerin ifade ettikleri münasebetlere göre şu hâlleri vardır:

***Yalın hâl:** İsimlerin başka bir ögeye bağlı olmayan normal teklik, çokluk ve iyelik şekilleridir: ev, oda, kalem vb.teklik yalın hâli; evler, odalar, kalemler çokluk yalın hâli; evlerim, odalarım, kalemlerim iyelik yalın hâlidir.

***İlgi hâli (Tamlayan durumu) :** İsmın başka bir isimle münasebeti olduğuna ifade eden hâlidir. Bu hâl ismin bir isimle ilgisi olduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme tâbi bulunduğunu gösterir. -ın, -in, -un, -ün, -nın, -nin, -nun, nün ekleriyle yapılır:

Ev-in , dal-in , kapı-nın, koru-nun

***Yükleme hâli (Belirtme durumu) :** İsmın geçişli fiillerin doğrudan doğruya tesiri altında olduğunu ifade eden hâlidir. Bu hâl ismi, yapma ifade eden fiilin tesiri altında bırakır.: -ı, -i, -u, -ü, -y-ı, -y-i, -y-u, -y-ü ekleriyle yapılır:

Ev-i, dal-ı, koru-y-u vb.

***Yaklaşma hâli(yönelme durumu) :** İsmın kendisine yaklaşma ifade eden fiillere bağlanmak için girdiği hâlidir: -a, -e, -y-a, -y-e ekleriyle yapılır:

Ev-e, dal-a, koru-y-a, sürü-y-e

1) Bulunma hâli (kalma durumu) : İsmın kendisinde bulunma ifade eden fiillerle münasebette bulunduğunu gösteren hâlidir: -da, -de, -ta, -te ekleriyle yapılır.

Ev-de, dal-da, sokak-ta, sepet-te

2) Ayrılma hâli (Çıkma durumu) : İsmın kendisinden ayrılma ifade eden fiillerle münasebetini gösteren hâlidir: -dan, -den, -tan, -ten ekleriyle yapılır:

Ev-den, dam-dan, sokak-tan, sepet-ten

2.5.1.5.Vasıta hâli(Araç durumu) : İsmi fiile bir vasıta olduğunu ifade etmek için girdiği hâldir. Türkçede bu hâl genellikle –in ekiyle gösterilir:

Yaz-ın, kış-ın, güz-ün

2.5.1.6.Eşitlik hâli: İsmi eşitlik, benzerlik, gibilik ifade eden hâlidir. –ça, –çe, –ca, –ce ekleriyle yapılır.

Ben-ce, erkek-çe...

2.5.1.7.Yön gösterme hâli: Kelime gruplarında ve cümlede fiilin kendi önünde yapıldığını göstermek için ismi girdiği hâldir. Yön ekleri fiilin cereyan ettiği yönü gösterir. Yön ekleri aslında ismi fiile bağlayan eklerdir. Buldukları kelime zarf olarak kullanılır.

İç-eri-y-e, iç-eri-den, iç-eri-nin...

2.5.1.8.Soru eki

Bu ek ismi soru şeklini yapan işletme ekidir. Soru eki edat menşeli olup sonradan ekleşmiştir. Türkçede bugün soru eki ünlü uyumuna bağlı olarak mi,mı,mu,mü şeklindedir. İsmiden ayrı yazılır ve (?) işaretiyle belirtilir (Korkmaz vd., 2003: 137-139).

2.5.2.TÜRKÇEDE FİİL ÇEKİM EKLERİ

Türkçede fiil çekimi fiil kök ve gövdelerine eklenen kip, şahıs ve soru ekleriyle yapılır.

2.5.2.1.Kip Ekleri

Fiilde hareketin biçimi kip olarak adlandırılır. Çekimli fiiller zaman anlamı da taşırlar. Türkiye Türkçesinde: 1.Bildirme (haber) kipleri, 2.Tasarlama kipleri olmak üzere iki kip vardır:

Bildirme kipleri, fiilin gösterdiği işin olup bittiğini, olmakta olduğunu veya olacağını haber veren kiplerdir. Bunların görülen ve duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman kipleridir.

Tasarlama kipleri ise fiildeki oluş ve kılışın henüz gerçekleşmediğini tasarlanmış olduğunu bildiren kiplerdir (Korkmaz, 2009: 26).

2.5.2.2. Şahıs Ekleri

Çekimli fiillerdeki şahıs ekleri, oluş ve kılışın kim veya kimler tarafından yapıldığını gösteren eklerdir. Fiillerdeki hareketler varlık ve nesnelere belirli şekiller içinde gerçekleştirdiği hareketlerdir. Dolayısıyla varlık ve nesnelere fiiller içinde gerçekleştirdikleri hareketlerin hangi şahsa ait olduğu ancak şahıs ekleriyle belli olmaktadır. Dilimizde teklik ve çokluk biçimleriyle altı türlü şahıs eki vardır. Bunlar:

1. Teklik 1.şahıs ekleri: -m, -(ı)m
2. Teklik 2.şahıs ekleri -n, -sIn
3. Teklik 3.şahıs: Bu şahıs eksizdir. Emir kipi dışındaki bütün kipler herhangi bir şahıs eki almadan üçüncü şahıs karşılırlar.
4. Çokluk 1.şahıs ekleri: -k, -(ı)z/ (u)z
5. Çokluk 2.şahıs ekleri: -nIz, -nUz, -sInIz, -sUnUz
6. Çokluk 3.şahıs ekleri: -lAr (Korkmaz, 2009: 26-27).

2.5.2.3.Fiillerde Soru

Soru eki, çekimli fiillerde kipleri şahıslara soru yoluyla bağlayan ektir. Adlarda olduğu gibi yine mI?/ mU? ekiyle karşılanır. Yalnız ekin yeri bakımından kiplere göre bazı değişiklikler görülür. Söz gelişi al-dı-m mı? Al-dı-nız mı? gibi geçmiş zaman kipinde ek kip ve şahıs eklerinden sonra geldiği hâlde al-ır mısınız?, al-acak mısınız? gibi geniş ve gelecek zaman kiplerinde, kip eklerinden sonra, şahıs eklerinden önce gelir. Birleşik kiplerin çekimlerinde de ikili bir durum göze çarpar. Şöyle ki:

- Bütün kiplerin hikâye ve rivayet çekimlerinde soru eki kip ekinden sonra, hikâye ve rivayet eklerinden önce gelir: al-dınız-mı-y-dı?, al-ı-yor-muydu? ...gibi.

- Birleşik kiplerin şart çekimlerinde ise soru eki en sonda bulunur: al-mışsan mı?, al-ırsalar mı?, al-ıyorsak mı? gibi (Korkmaz, 2009: 27).

2.5.2.4.Yardımcı Sesler

Dilin şekil bilgisi öğelerini oluşturan kök, gövde ve ekler birbirleriyle birleştirilirken Türkçenin ses yapısından ileri gelen bazı güçlükler ortaya çıkar. Bu durumda dil, sorunu çözmek için birbirine doğrudan doğruya bağlanamayan seslere aracılık eden ve yardımcı sesler diye adlandırılan bazı seslere başvurur. Bu sesler –I-/ -U-, -y- ve –n- sesleridir. Yardımcı sesler kökleri eklere ve ekleri de başka eklerle bağlayan seslerdir.

Türkiye Türkçesinde yalnız iki ünsüze dayanan bir hece olmadığından ünsüzle biten bir kök veya gövde, ünsüzden ibaret bir ekle –bazı istisnalar dışında- birleştirilemez. Bu nedenle bu iki ünsüz arasına hece oluşturacak bir ünlünün eklenmesi gerekir: baş-ı-m, ev-i-n, kitab-ı-nız ...

İkinci bir yardımcı ses –y- ünsüzüdür. Bu ünsüz de kök-ek birleşmesi sırasında yan yana gelen iki ünlünün birbiriyle çatışmasını önlemek için kullanılır. Türkçede ünlü ile biten bir köke ünlü ile başlayan bir ek getirildiğinde dilin ses yapısı yan yana iki ünlü bulundurmaya elverişli olmadığından böyle durumlarda ya ünlülerden biri düşecektir ya da ses çatışmasını önlemek ve bu ünlüleri korumak için araya koruyuculuk işlevi gören bir ünsüz girecektir. Ünlü düşmesiyle kelimenin anlam yapısı zarar görebileceği için dilimiz ünsüz türemesini yeğlemiştir. İşte koruyuculuk işlevi yüklenmiş olan bu ünsüz de –y- ünsüzüdür: ana-y-a, baba-y-a, tarla-y-ı, bahçe-y-i vb. Yardımcı ses niteliğinde bir başka ünsüz de –n- ünsüzüdür. Görevi bazı zamirlerle durum ekleri ve 3.şahıs iyelik ve –ki aitlik ekleriyle ad çekimi ekleri arasında bir köprü vazifesi kurmaktır: bu-n-da, ana-sı-n-da vb. (Korkmaz, 2009: 28).

2.6.YAPIM EKLERİ

2.6.1.ADDAN AD TÜRETEN EKLER

2.6.1.1. -CI / -CU: Eklendiği kelimenin ünlü ve ünsüz uyumalarına bağlı olan bu ek, Türkiye Türkçesinin en işlek eklerinden biridir. Birbirinden az çok farklı başlıca işlevleri şunlardır:

*Adlara gelerek bir nesneyi, bir işi veya bir sanatı kendisine meslek veya uğraşı olarak seçmiş olanları gösteren adlar türleri: arabacı, badanacı, boyacı, camcı, davulcu vb.

*Adın bildirdiği işle ilgili “kimse” anlamı veren adlar türleri: aracı, dünürücü, erkenci vb.

*Adlardan, bir işi görev olarak almış kimseyi gösteren adlar türleri: biletçi, çöpçü, elçi, dağıtımçı, gözcü vb.

*Eklendiği söze “sahiplik” anlamı katan adlar yapar: davacı, fırıncı, hancı, hamacı vb.

*Adlara ve bazı sıfatlara gelerek bir şeye alışkanlığı, bir şeyi huy edinmeyi gösteren alışkanlık sıfatları yapar. Bunlar ad olarak da kullanılır: Aceleci, akşamcı, alaycı, bataklık vb.

*Adlar gelerek bir görüşü, bir inancı, bir düşünceyi benimsemiş bildiren sıfatlar türetir. Akılcı, Atatürkçü, cumhuriyetçi, gerici, ilerici.

*+CI / +CU eki, yalnız başına veya +IAr çokluk ekleriyle genişletilmiş olarak, eklendiği ada meslek ve uğraşı anlamı katan semt, mahalle, cadde, köy gibi yer adları türetir: Ayrancı, Bostancı, Cebeci, Sütçüler vb.

*Türkçe çalışmaları sırasında Farsça ve Arapça kökenli birkaç ekin atılmasında bu ekten yararlanılmıştır:

a)+dar eki için: emektar = emekçi, kindar = kinci, pişdar = öncü vb.

b)+kar +ger ekleri için: bestekâr = besteci, hizmetkâr = hizmetçi vb.

c)+i nispet eki için: hesabi = hesapçı, kemani= kemancı, udi = utçu vb. (Korkmaz, 2009: 41).

Aç aç ile yatınca arada dilenci doğar (ADS 1:109).

Karı ve koca yoksul olursa bunlardan doğacak çocuk zengin olmaz ya.

Allah doğrunun yardımcısıdır (ADS 1:138).

Doğruluktan ayrılmayanlara Tanrı yardım eder. Doğruluktan şaşmamalıdır.

Ardıcın közü olmaz, yalancının sözü olmaz (ADS 1:150).

Ardıç ağacının ateşi çabuk geçer, kül olur. Yalancının sözü de böyledir; ona da güvenilmez.

Arpacıya borç eden, ahırını tez satar (ADS 1:153).

Borç para ile yürütülen iş, az zaman sonra yürütülemez olur.

Avcı ne kadar al (hile) bilse, ayı o kadar yol bilir (ADS 1:165).

Bir kişi, başkasını yenmek için çeşit çeşit ustalık kullanır. Ama karşısındaki de yenilmemek için çeşit çeşit önlemler alır.

Her zaman gemicinin istediği rüzgar esmez (ADS 1:314).

Olaylar herkesin dileğine uygun olarak gelişmez.

Miskçiyle konuş, miskine bulaş; pisçiyle konuş, pisine bulaş (ADS 1:392).

Bir kişi, arkadaşlık ettiği kimse iyi ise iyi, kötü ise kötü huylar kapar.

Nefesin elverirse borazancı başı ol. (Nefesine güvenen borazancı başı olur) (ADS 1:395).

Başarabileceğinize inanıyorsanız büyük işlere girişiniz.

Oduncunun gözü omçada (bağ kütüğü), (dilencinin gözü çömçede) (ADS 1:398).

Herkes işine yarayan şeye göz diker; onu elde etmenin yolunu arar.

Sinek pekmezciyi tanır (ADS 1 :428).

İşini bilen kişi, yararlanacağı kimseyi bilir

Tereciye (bostancıya) tere (tarhuncuya tarhun) satılmaz (ADS 1: 447).

Bir işin ustasına o işi nasıl yapacağı öğretilmez.

Tilkinin dönüp (gezip, dolaşp) geleceği yer, kürkçü dükkanıdır (ADS 1:448).

Bir kişi, ne kadar kendi havasında yaşarsa yaşasın, istediği işi yaparsa yapsın, bunun da bağlı bulunduğu çevreye ve işe dönmek zorunda kalır.

Yağmur yağsın da varsın kerpiççi ağlasın (ADS 1:464).

Yağmur yağmasından zarar görecekler bulunabilir. Ama yararlanacaklar o denli çoktur ki zarar görecekler düşünölmeyebilir

Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış (ADS 1:465).

Yalan söylemeyi adet edinen kişinin sözlerine kimse inanmaz. Öyle ki bir gün çıksa da evim yanıyor, imdat! diye bağırsa, inanıp yardıma koşan olmaz.

2.6.1.2.+DAş:

Addan “ ortaklık, beraberlik” bildirilen ad ve sıfatlar türeten bir ektir. Daha çok kalın sırdan kelimelelere geldiği için dindaş, ölküdaş, meslektaş gibi bazı sözlere kalın olarak eklenmiştir. Oysa eski Türkçeden beri önlü ve önsüz uyumlarına giren bir ektir. Türkçeleştirme çalışmalarında eke daha çok işleklilik kazandırılmıştır: adaş(<ad+daş) anlamdaş, arkadaş, boydaş, çağdaş, çağdaşlık, duygudaş, düşündeş “hemfikir”, gönöldeş, ırktaş, işteş, kardeş(<karındaş), koldaş,”ortak” , öздеř, sesteş, sınırdaş, sırdaş, soydaş, türdeş, yoldaş, yurttaş vb.

+Daş ekiyle yapılan ad görevlerinden biçimdeşlik, çağdaşlaşmak, çağdaşlaştır-, çağdaşlık, işteş çattı, işteşlik eki, öздеřleşme, öздеřlik, sesteşlik, soydaşlık, yoldaşlık gibi bir takım yeni ad ve terimlerin daha türetilmiş olması, ekin işlekliliğe çok elverişli olduğunu gösterir (Korkmaz, 2009: 46).

Yoldan kal, yoldaştan kalma (ADS 1:478).

Yolculukta arkadaş çok önemlidir. İnsan, iyi bir arkadaşla yolculuk yapmak için, gerekirse yolculuğunu geri bırakmalıdır.

Can canın yoldaşdır (ADS 1: 211).

İnsan tek başına yaşayamaz. Konuşup görüşmek, dertleşmek ve iş yapmak için arkadaş arar.

Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim (ADS 1:152).

Kişi, yaradılış ve gidişine uygun kimselerle arkadaşlık kurar. Onun için bir adamın arkadaşını tanırsak, o adamın kimliğini öğrenmiş oluruz.

2.6.1.3 -II / -IU:

Türkiye Türkçesinin her ada gelebilen ve addan ad ve sıfat türeten en işlek eklerinden biridir. Ekin birbirine yakın veya birbirinden farklı bir işlev genişliği de vardır. Başlıca işlevleri

* Adlardan (bazen de sıfatlardan) “sahip olma, üzerinde bulundurma, o özelliği taşıma ilgili olma yetkili olma” anlamlarında sıfat türetir: acıklı, ağlamaklı, alaylı, alımlı, artırımlı vb.

* Adlardan “bir millete, bir kavme, bir hanedana, bir ülkeye, bir şehre, bir yere veya bir kuruluşa ait olma, bağlantılı olma” anlamı veren sıfat türleri: Aksaraylı, Antalyalı, Asyalı, Avrupalı vb.

* Adlardan yer adları türleri: Armutlu, Cihanbeyli, Denizli, Erdemli, Fındıklı, Gümüşlü, Kadirli, Kaymaklı, Kozlu, Muratlı, Salihli, Sungurlu, Şemdinli, Turgutlu vb.

Birçok yer adında olduğu gibi +II / IU ekiyle kurtulanlarda vurgu ilk heceye çekilmiştir.

+II / +IU ekiyle kurulmuş adların +cA ekiyle genişletilmiş türleri de vardır: Ballica, Çamlıca, Göllüce, Eriklice, Gizlice(Kastamonu-Taşköprü), Güllüce, Kanlıca, Kozluca, Kumluca, Küplüce, Tuzluca, Sütüce vb.

*Sayı adlarına eklenen +II / +IU eki, eklendiği sayıya “gruplama, bir arada olma” anlamı katar: ikili, üçlü, beşli, sekizli, onarlı, yüzerli, binerli vb.

*Eş veya zıt anlamlı ikilemelere getirilen +II / +IU ekleri, anlamı pekiştirilmiş ikileme sıfatları oluşturur: Akıllı uslu, akli karalı, alacalı bulacalı, allı pullu vb. (Korkmaz, 2009: 53).

Acıklı başta akıl olmaz (ADS 1:108).

Büyük bir sıkıntı içinde bulunan kimsenin yaptığı işte mantık aranmamalıdır.

Ağası güçlü olanın kulu asi olur (ADS:120).

1) *Dişli birine dayanan kişi, herkese kafa tutar; kabadayca işler yapar.*

2) *İşveren zorbalık ederse işçi karşı gelir.*

Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır. (Deli dostun olacağına akıllı düşmanın olsun)(A DS 1:128).

Akılsız kimse, dostu için iyi niyet beslediği hâlde yaptığı işin ne gibi kötü sonuçlar doğuracağını düşünemez. Böylece dostuna bilmeyerek kötülük edebilir. Oysa akıllı düşmanın yapacağı kötülüğü insan akıl yoluyla sezer, gereken önlemi alır. Akıllı düşmanla anlaşmak da kolay olur.

Akıllı köprü arayınca dek deli suyu geçer (ADS 1:129).

Tedbirli kişi, istediği şeyi elde etmek için sağlam yol arar. Bunun için de sonucu almakta gecikir. Atak kişi ise tehlikeyi göze alarak işe girişir ve çabuk sonuç alır.

Akıllı oğlan neyler ata malını, akılsız oğlan neyler ata malını (ADS 1:129).

Bir baba çocuklarına mal bırakmalıyım diye düşünmemelidir. Çocuk akıllı ise malı kendisi kazanır, baba malına gereksinme duymaz. Akılsız ise, babası ne denli mal bırakırsa bıraksın altından girer, üstünden çıkar malsız kalır. Bu duruma göre babanın ona mal bırakması gerekmez.

Borçlunun döşeği ateşten olur (ADS 1: 202).

Borçlu, borcunu ödeyinceye değin uyku uyuyamaz yatağında döner durur.

Dünya dört (kırk) kulplu bir kazan, bir kulpundan tut da kazan (ADS 1: 251).

Bu dünyada herkes için kazanç yolu vardır. Ancak bunlardan birini izleyip yürümeyi bilmek gerektir.

Dünya iki kapılı handır (ADS 1:252).

Doğmak iki kapılı hanın bir kapısından içeri girmektir. Orada tanrının uygun gördüğü sürece kalınır. Sonra öteki kapıdan çıkılır; yani ölünür.

Dünya ölümlü, gün akşamı (ADS 1:252).

Hiçbir durum sürekli değildir. Her iyi durumun bir sonu vardır. Zenginler yoksullaşabilir, iş başındakiler düşebilir, gençler, yaşlılar herkes ölür. Bundan ibret alınmalıdır.

Evli evinde köylü köyünde gerek (ADS 1:279).

Herkes kendi yerinde ve işinin başında bulunmalıdır. Toplumun düzeni de kendisinin rahatlığı da bunu gerektirir.

Görgülü kuşlar gördüğünü işler, görmedik kuşlar ne görsün ki ne işler (ADS 1:292)?

İyi eğitim görmüş, iyi aile içinde yetişmiş kimseler, aldıkları terbiyenin gereğini yaparlar, beğenilirler. Böyle bir eğitim görmemiş ve iyi bir ortamda yetişmemiş olanlar, bir şey bilmezler ki yapsınlar.

Gözlüye gizli yoktur (ADS 1:294).

Görmesini bilen kişiden hiçbir şey gizlenemez.

Hayırlı komşu, hayırsız akrabadan iyidir (ADS 1:304).

İlgi ve iyiliklerini görmekte olduğumuz komşu ve dostlarımız, hiçbir ilgisini görmediğimiz hısımlarımızdan, bize daha yakındır.

Huyulu huyundan vazgeçmez (ADS 1:317).

Bir huy edinmiş olan kişiyi bu huydan vazgeçirmek için ne kadar uğraşılırsa boştur.

İbadet de gizli kabahat de (ADS 1:320).

İbadet gösteriş için yapılmaz. Kul, Tanrı'sına karşı olan borcunu elalem görsün diye yaparsa bu, ibadet olmaktan çıkar. Kabahat, kamunun kınadığı bir şeydir; ona da gizlilik yakışır.

2.6.1.4.-Iık / - IUk:

Genellikle adlardan ve sıfatlardan aslar türeten +Iık / +IUk eki de çok işlek ve kapsamlı bir ektir. Asıl işlevi, eklendiği kelimeye “tahsis, bir şey için” anlamı veren adlar türetmektir. Ekteki kullanım işlekliliği ve geldiği kelimenin anlam yapısı ona, ana işlevine koşut yeni bir takım işlevler daha kazandırmıştır. Böylece ekin görevi dallanmış ve kapsamı genişlemiştir.

* +Iık / +IUk eki, adlardan “tahsis” işlevli ve “bir şey için” anlamlı adlar türetir: akşamlık, başlık, bayramlık, dolmalık, gecelik, gelinlik, göğüslük, gündelik, gömleklilik, güneşlik, hediyelik, kışlık, yazlık, makarnalık, mevsimlik, ölümlük, ömürlük, salatalık, tohumluk, yemeklik.

Bu adlar sıfat olarak da kullanılır: bayramlık elbise, dağlık arazi, dolmalık biber, gömleklilik kumaş, hediyelik mal, kışlık manto, kiralık ev, tohumluk buğday, yazlık giyecek vb.

* Ek yine “tahsis” işlevi ve “bir şeyin toplu olarak konulduğu yer” anlamıyla mekan, yer adları oluşturur: ayakkabılık, çiftlik, çöplük, odunluk, fidanlık, güvercinlik, kitaplık, kömürlük, mezarlık, samanlık, taşlık, yemlik, yüklük vb.

* +Iık / +IUk eki, bir nesnenin doğadaki bolluğunu, toplu olarak bulunduğu yeri gösteren adlar da yapar: ağaçlık, ayvalık, bademlik, bağlık, çalılık, cevizlik, çamlık, çayırılık, çimenlik, dutluk, fundalık, hurmalık, kayalık, kumluk, sazlık, söğütlük, zeytinlik vb.

* +IIk / +IUk eki yine “tahsis, bulunma” işlevi ile ülke, ilçe, köy, mahalle, semt gibi yer adları oluşturmuştur: Arnavutluk, Boyalık, Etlik, Gemlik, Güllük, incirlik, Killik, pirinçlik, Susurluk(<su sığır+lık), Yumurtalık gibi.

Verilen örneklerde görüleceği üzere, bu adlar genellikle bir üst paragrafta gösterilen asların “yer adı” olarak kalıplaşmasından oluşmuştur.

* +IIk / +IUk eki “bir şey için” anlamıyla tahsis işlevi alet adları yapar: ağızlık, biberlik, buzluk, çakmaklık, ellik ”eldiven”, dizlik, gözlük, kolluk, kulaklık, kündarlık, meyvelik, tuzluk gibi.

* +IIk / +IUk eki, bir meslekle uğraşan kimseyi gösteren adlardan meslek adı ve uğraşı kimseyi gösteren adlardan meslek adı uğraşı alanı gösteren adlar türetir: askerlik, aşçılık, avukatlık, bakkallık, balıkçılık, çobanlık, devecilik, dişçilik, doktorluk, ebelik, esnafılık, işçilik, kaptanlık, kasaplık, kılavuzluk, kitapçılık, komisyonculuk, manavlık, mimarlık, mühendislik, okutmanlık, öğretmenlik, toptancılık vb.

* +IIk / +IUk eki adlardan siyasi, felsefi, dini düşünüş ve inanış, o inanişaya bağlılığı bildiren adlar türetir: akılcılık, Atatürkçülük, Bektaşılık, Devrimcilik, hayalcilik, Hıristiyanlık, ırkçılık, ilericilik, maddecilik, Maoculuk, Mevlevilik, Müslümanlık, sağcılık, solculuk, Türkçülük, Titoculuk gibi.

* Adlardan rütbe ve makam bildiren adlar türetir: ağalık, albaylık, bakanlık, başkanlık, başkomutanlık, genel müdürlük, generallik, imamlık, kaymakamlık, muhtarlık, müftülük, müfettişlik, müsteşarlık, üsteğmenlik, valilik vb.

*Ad ve sıfatlara gelerek onları genelleştiren yaygınlaştıran nitelikte soyut adlar türetir:

a.) Adlardan: analık, ağabeylik, arkadaşlık, çocukluk, erkeklik, dişilik, domuzluk, haydutluk, hemşehrilik, insanlık, kadınlık, kölelik vb.

Ek, renk adlarından da o rengin hâkim ve yaygın olduğunu bildiren soyut adlar türetmiştir: aklık, beyazlık, karanlık(<karan-gu+lık), kızılılık, mavilik, morluk, sarılık, yeşillik gibi.

b.) Sıfatlarda: alışkanlık, azlık, bolluk, büyüklük, canlılık, cimrilik, çıplaklık, çokluk, dalgınlık, delilik, gençlik, huysuzluk, ihtiyarlık, iyilik, kırıklık, kıskançlık, kötülük, mutluluk, olgunluk, sıcaklık, soğukluk, tanışıklık, yavaşlık, yücelik vb.

Soyut adlar, sıfat niteliğindeki –Ar, -mAz, -mİş ekli sıfat –fiillere getirilen +Iık / +IUk ekiyle de oluşturulur: anlaşırılık, anlaşmazlık, duyarlık, doymazlık, geçerlik, geçmezlik, sürerlik, tutarlık, tutmazlık, yeterli, yetmezlik, yürürlük, beğenmişlik, görmüşlük, görüp geçirmişlik, yıpranmışlık vb.

* +Iık / +IUk ekiyle eş veya zıt anlamlı ikileme sıfatlarından “bir arada olmayı, gruplanmayı gösteren” adlar türetir: açlık tokluk, azlık çokluk,bağlık bahçelik, birlik beraberlik, dirlik düzenlik, güllük gülistanlık, günlük güneşlik, ölümlük dirimlik, yokluk yoksulluk vb.

* +Iık / +IUk eki sayı ad ve sıfatlarından “bir arada olmayı, gruplanmayı gösteren” adlar türleri: birlik, binlik, beş yüzlük, on binlik, yüzlük, yüzerlik, binerlik, on binerlik vb

* Hacim, ağırlık, alan, uzunluk gösteren adlardan yine ”ağırlık, ölçü, alan, uzunluk bildiren adlar türetir: (500) adımlık,(20) dönümlük,(on) gramlık, (beş) kiloluk, litrelik(100) metrelik, hektarlık, kilometre,(100) mumluk, tonluk gibi.

* Zaman gösteren adlara gelen +Iık / +IUk eki, “ o zaman süresi içine giren” anlamında ad ve sıfatla türetir: asırlık(çınar), günlük(gazete), haftalık(rapor), aylık(maaş), aylık(dergi), yıllık, yüzyıllık(dönem) vb. (Korkmaz, 2009: 55).

Abdalın dostluğu köy görününceye kadar (ADS 1:6).

Çıkarı dolayısıyla size yakınlık gösteren kişi, işini yürütecek başka yollar bulunca sizinle ilgisini keser.

Açlık ile tokluğun arası yarım yufka (bir dilim, bir lokma ekmek) (ADS 1:113).

Açlık ile tokluğun arası yarım yufka (bir dilim, bir lokma ekmek).

Ağalık (beylik) vermekle, yiğitlik vurmakla (-dır) (ADS 1:119).

Çevrede hatırı sayılır, sözü geçer bir adam olmak istersen, gereken yerlere bol para yardımında bulunacaksın; eş, dost uğruna bol para harcayacaksın. Yiğit diye tanınmak istersen, savaşta da barışta da vurucu, kırıcı olacaksın.

Akarsu pislik tutmaz (ADS 1: 126).

Eski bir inanişaya göre akar su -ne kadar kirletilirse kirletilsin- temiz kalır.

Aydın on beşi karanlık, on beşi aydınlıktır (ADS 1:168).

Kişinin yaşamındaki kötü gidiş sürüp gitmez; iyi günler de gelir.

Bir çöplükte iki horoz ötmez (ADS 1:193).

Bir toplumda iki baş olmaz. Olursa aralarında anlaşmazlık çıkar; biri ötekini uzaklaştırır.

Bir dönüm güzlük on dönüm yazlığa bedeldir (ADS 1:194).

Sonbaharda ekilen bir dönümlük yerden, yazın ekilen on dönümlük yerin ürünü kadar ürün alınır.

Doğruluk dost kapısı (ADS 1:244).

Doğru olan kişiyi herkes dost bilir. Herkes ona koşar.

Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp (ADS 1:280).

Yoksul bir aileden olmak ve çalıştığı halde az para kazanmak utanılacak bir şey değildir.

Gençliğin kıymeti ihtiyarlukta bilinir (ADS 1:287).

İnsan gençliğinde zamanını gereği gibi değerlendirmez. İhtiyarlayınca, yapılacak birçok şeyleri vaktiyle yapmamış olduğunu görür. Ama artık bunları yapacak gücü ve zamanı kalmamıştır. O vakit, gençliğin ne kadar değerli olduğunu anlar. Ne çare ki iş işten geçmiş bulunur. Sağlık konusunda da durum böyledir.

Gençlikte para kazan (taş taşı), kocalıkta kur kazan (ye aş) (ADS 1:287).

Kişi gençliğinde çalışıp para biriktirmelidir ki, ihtiyarlayıp çalışamadığı zaman onunla rahat rahat geçinsin.

Güvenme varlığa, düşersin darlığa. (Varlığa güvenilmez).(ADS 1:297)

İnsan, varlıklı durumuna güvenerek har vurup harman savurmamalı, tutumlu olmalıdır. Buna dikkat etmeyen kişi, işlerin iyi gitmediği ve çalışamadığı zamanlarda darlığa düşer.

Her horoz kendi çöplüğünde (küllüğünde) öter; (eşinir).(ADS 1:308)

Bir kişinin kendi malı olan yerde, ya da kendisine çok bağlı bulunan çevrede sözü geçer.

Hasta olmayan, sağlığın kadrini bilmez (ADS 1:303).

İnsan hasta olup ağrılar, sızılar içinde kıvrandıktan sonra hasta olmadığı zamanki durumunun değerini gereği gibi anlar.

Her işin başı sağlık (ADS 1:308).

İnsanın yapacağı her iş, vücut sağlığına bağlıdır. Sağlık olmazsa hiçbir iş yapılamaz.

2.6.1.5 -sIz / -sUz:

+sIz / +sUz eki, adam yokluk, eksiklik bildiren olumsuz anlamda sıfatlar türeten çok işlek bir ektir. “Sahip olma, kendinde bulundurma” görevinde sıfat üreten +II/ +IU ekinin karşıtıdır: acısız, akılsız, anlamsız, başsız, bilgisiz, cansız, eksiz, evsiz, davetsiz, görgüsüz, güçsüz, korkusuz, soysuz, susuz, tasasız, tatsız, tıraşsız, umutsuz, uykusuz, yurtsuz vb.

+sIz / +sUz eki öksüz(<ög+süz;), ıssız(<idi+siz), densiz(<ten+siz), hırsız gibi bazı eski türetmelerde de yer almıştır.

Bu ek fiilden hareket adları türeten +mA, -(I)ml-(U)m ekleriyle –Ar sıfat- fiil eklerinden sonra gelerek de yine yokluk anlamında sıfatlar türetir: acımasız, anlamsız, bakımsız, olumsuz, sevimsiz, verimsiz, yorumsuz, geçersiz, tutarsız vb.

Ekin öteki kullanılış biçimleri şunlardır:

*+sIz / + Suz ek pek seyrek olarak sıfatlardan da birkaç yokluk sıfatı türetmiştir: hoşnutsuz, kesiksiz, uygunsuz vb.

* +sIz / + Suz eki eş anlamlı ikileme sıfatları da türetmiştir: anasız babasız, borçsuz harçsız, dertsiz tasasız vb.

* +sIz / + Suz ekiyle kurulmuş ancak anlam kayması yoluyla kalıplaşmış bazı sıfat ve zarflar da vardır: amansız, arsız, aynasız, bacaksız, eşsiz, katıksız, kalpsiz, kuşkusuz, midesiz, ölümsüz, sonsuz, şüphesiz, yüreksiz vb.

* Yabancı sözlere karşılıklar bulma ve terim yapma konusunda +sIz / + sUz ekinden de yararlanılmıştır. Bu ek dilimizdeki Arapça gayr-, bila-, la-, Farsça bi-, ve na-, gibi “yokluk” ve “olumsuzluk” bildiren ön eklerin yerini tutmuştur: gayriciddi = ciddiyetsiz, gayrimahdut = sınırsız, gayrimuntazam = düzensiz; bilafasıla = aralıksız, bilamüddet = süresiz, bilamünakaşa = tartışmasız, bilaücret = ücretsiz, lailaç = ilaçsız, bikes = kimsesiz, bilüzum = gereksiz, bitaraf = tarafsız, naçar = çaresiz, nadan = anlayışsız, bilgisiz, naehli = ehliyetsiz, naciz = değersiz, önemsiz vb.

“Sahip olma, üzerinde bulundurma” anlamlı ve +II / + IU ekli Türkçe kelime ve terim artıkça buna koştur zıt anlamlı +sIz / +sUz ekli kelime ve terim yapmak da kolaylaşmaktadır.: belirli/belirsiz, çiçekliler/ çiçeksizler, dönüşlü/ dönüşsüz, geçişli/geçişsiz, olumlu/olumsuz, ünlü/ünsüz, verimli/verimsiz, yatılı/yatısız vb. (Korkmaz, 2009: 64).

Acar tazı çullu da belli olur, çulsuz da (ADS 1:107).

Değerli kişi, gösterişi, giyim kuşamı olmasa da değerinden bir şey yitirmez; nerede olsa tanınır.

Acındırırsan arsız olur; acıktırırsan hırsız olur (ADS 1:108).

Koruduğunuz kimse, başkalarını ona acındırdığınızı göre göre arsız olur. Emeğinin tam karşılığını vermediğiniz kimse de hırsız olur.

Aç bırakma (koyma) hırsız edersin, çok söyleme **arsız** (yüzsüz) edersin (ADS 1:110).

Yönetimin altında bulunan kimseye ikide birde şunu yap, bunu yapma demekle iyi sonuç alınır sanma; onu arsız edersin. Yiyecek, para bakımından sıkıntıya da dşirme. Çünkü hırsızlığa itmiş olursun.

Adamın yere bakanından, suyun sessiz (yavaş) akanından kork (ADS 1:117).

Düşünce ve duygularını açığa vurmayan sessiz insan, yavaş yavaş akan suya benzer: Derin ve tehlikelidir.

Ağrısız baş mezarda gerek (olur) (ADS 1:123).

Yaşayan her kişinin derdi vardır. Dertsiz kimse ararsanız ancak mezarda bulursunuz. Yani kişinin derdi ancak ölmesiyle biter. Akıllı, söylemeden düşünür, akılsız düşünmeden söyler (ADS 1:130).

Sonra pişman olmamak için, söylenecek söz, yapılacak iş önce iyi dşnlmelidir.

Dşnlmeden söylenen söz, yapılan iş, sakıncalı olabilir; zarar doğurabilir.

Akılsız başın cezasını (zahmetini) ayak çeker (ADS 1:130).

1) İyi düşünmeden verdiğimiz kararın kötü sonuçlarını düzeltmek için şuraya buraya koşup yorulmak zorunda kalırız.

2) Baştakilerin yanlış tutumlarından ileri gelen sıkıntıyı buyruk altında alışanlar.

Dikensiz gl olmaz. (Gl dikensiz olmaz) (ADS 1:241).

Her güzel şeyin hoşa gitmeyen yönü de bulunur. Güzel şeyi elde etmek isteyen ya da elde eden kimse bunun gerektirdiği rahatsız edici şeyleri de hoş görmelidir.

Eldeki yara, yarasıza (bende) duvar deliği (gibidir) (ADS 1:260).

Bir kimsenin acı ve sıkıntısı başkasına dert gibi görünmez: Üzüntü içinde olan o değil ki.

Faydasız baş mezara yaraşır (ADS 1:280).

Yaşayan kimse bir işe yaramalıdır. Bir işe yaramayan kişi, ölü kişi gibidir.

Gönülsüz yenen (istenmeyen) aş, ya karın ağrıtır ya baş (ADS 1:291).

İsteksiz yenilen yemek, nasıl insana dokunursa, istenmeyerek yapılan iş de öylece kötü sonuç verir

Hatasız kul olmaz (ADS 1:304).

Yanılmayan, kusur işlemeyen insan yoktur.

Hayırlı komşu, hayırsız akrabadan iyidir (ADS 1:304).

İlgi ve iyiliklerini görmekte olduğumuz komşu ve dostlarımız, hiçbir ilgisini görmediğimiz hısımlarımızdan, bize daha yakındır.

Hekimsiz, hakimsiz memlekette oturma (ADS 1:305).

Sağlığın güvencesi hekim, toplumun güvencesi hâkimdir. Bu iki güvencenin bulunmadığı yerde oturmak doğru değildir.

Yularsız deve yedilmez (ADS 1: 479)

Disipline bağlı olmayan kişi, istenildiği gibi yönetilemez.

2.6.2 Fiilden Ad Türeten Ekler

2.6.2.1. -GIn | -GUn:

Geçişli ve geçişsiz tek heceli fiil köklerinden anlamı pekiştirilmiş sıfatlar türeten çok işlek bir ektir. Ekin ön sesi, eklendiği fiilin son ses ünsüzünün tonlu olup olmamasına göre k- veya g- olabilir: aşkın, azgın, baygın, bezgin, bıkkın vb.

Ekin geldiği bazı tek heceli fiil kökleri, o kökler bugün artık yalın olarak kullanışta olmadıkları halde, ekle birlikte varlıkların sürdürmektedirler: argın(<ar- “yorulmak”), baygın, bıçkın, çapkın, çılgın, dargın, eşkin vb.

Nadiren ekin çok heceli fiil gövdelerine geldiği de görülür: alışkın, erişkin, gelişkin, tedirgin, yetişkin ...

Daha çok oranda geçersiz, daha zor anda da geçişli fiillere gelen ek, işlev bakımından fiillin gösterdiği için tamamlanmış olduğunu bildiren sıftlar türetmiştir. Bu işlemi ile ek – mış / -mUş ad fiiline denk sayılabilir. Ekteki anlam aşırılığı da buradan da kaynaklanmış olmalıdır. Yalnız az-, bez- gibi geçişsiz fiillere eklenen ek, azgın = “azmış”, baygın “bayılmış”, bezgin = “bezmiş”, bitkin “bitmiş” anlamlarını verdiği halde, geçişlilere eklendiğinde edilgenliğe dayanan bir tamamlanmışlık bildirir: gergin “gerilmiş”, tutkun “tutulmuş”, üzgün “üzülmüş”, yıkkın “yıkılmış”, yorgun “yorulmuş” vb. (Korkmaz, 2009: 81).

Gece yağar gündüz açar, yıl düzgünlüğü; erkek söyler kadın susar, ev düzgünlüğü(ADS 1:284).

Gece yağmur yağar, gündüz güneş açarsa o yıl uğurlu, bereketli olur. Erkek istediğini söyler de kadın susarsa o evde dirlik düzenlik olur.

Üç göç, bir yangın yerini tutar (ADS 1:455).

Bir yerden başka bir yere taşınırken kimi eşya kırılır, dökülür, kaybolur. Öyle ki üç kez taşınma sonunda bu eşya, yangın artığına döner.

Zengin azgını, kürk giyer yaz günü (ADS 1:483).

Para, kimi kişileri gösterişe ve budalaca savurganlığa sürükler.

2.6.2.2. –I / -U(<-(I)g/-(U)g):

Daha çok tek heceli geçişli ve geçişsiz fiillere gelen –I / -U eki çok işlek ve verimli bir ektir. Şekil yapısı bakımından aslında bir bağlantı ünlüsüdür. Eski Türkçede fiilden isim türeten –(I)g/ -(U)g eki. Güney-Batı Türk lehçelerine uzana gelişme sürecinde eriyip

kaybolunca fiilin son ses ünsüzü ile eki kaynaştıran –(I)/-(U) bağlantı ünlüleri –g ekinin yerini almış, böylece fiilden ad türeten bir ek niteliği kazanmıştır: kap-ı-g> kapu> kapı, sür-ü-g>sürü, yaz-ı-g>yazı gibi.

-I/-U eki, işlev bakımından fiilin gösterdiği işin ürünü veya sonucu olan somut ve soyut adlar ve sıfatlar türetir:

Somut adlar: batı, çakı, çeki “tartı, ağırlık ölçüsü”, çırpı, dizi, doğu, dolu, gömü, kapı, kırkı “yapağı kırpma makası”, koşu, ölçü, ölü, örtü, pişi, pusu, saç, sayı, sürü, takı, yakı, yapı, yarı, yazı vb.

Soyut adlar: ağrı, buru “şiddetli karın ağrısı”, başarı, buyuru, büyüğü, çağrı, dürtü, götörü, hoşgörü, koyu, öneri, sanı “şüphe”, sancı, sızı, veri vb.

Sıfat olarak: acı, arı, aşırı, ayrı, dolu, doğru, duru, ekşi, eski, katı, kuru, sıkı, şaş, vb.

Eski Türkçenin fiilden ad türeten –g eki, ünlü ile biten fiillere bir bağlantı ünlüsü almadan doğrudan doğruya eklendiğinden, -g’ nin erimesinden sonra fiil kökleri ad durumuna geçmiş; böylece hem fiil kökleri hem de bunlardan kurulan adlar aynı ses yapısına girmiştir: acı-/acı-g>acı,ağrı-/ağrı-g>ağrı gibi.

Aşağıdaki örneklerde de tarihi gelişmenin ortaya koyduğu böyle birer ortaklaşma vardır: arı-/arı, damla-/damla, eski-/eski,*iri-/ iri-,iti-/iti vb.

-I/-U eki, çatı ekleri ile genişletilmiş fiil gövdelerine de gelebilir: beğen-i,bildir-i,çevir-i, duyur-u vb.

-I/-U eki, sıfatlarda genellikle edilgen fiil gövdelerinden gelmiştir: asıl-ı, basıl-ı dikil-i, dürül-ü, gömül-ü, örül-ü, sarıl-ı, takıl-ı, yazıl-ı vb.

Yeni söz ve terim yapımından bu ekten de hayli yararlanılmıştır: aç, anı, artı, başarı, beğeni, bildiri, bölü, çarpı, çeviri, dizi, duyu, gezi, gömü, gösteri, güdü, güldürü, kanı, konu, pusu, saldırı, sanı, sezi, uğraşı, veri vb türetmelerde bu dönemin ürünleridir (Korkmaz, 2009: 82).

Uyku, uykunun mayasıdır (ADS 1:454).

Bedene gelen ilk uyku, daha uzun bir uykunun mayası olur. İnsanın uyudukça uyuyası gelir.

Uyku ölümün (küçük) kardeşidir (ADS 1:454).

Uyuyan kişi, nefes alıp vermesi bir yana ölmüş gibidir. Dünyada olup biten şeylerden haberi yoktur.

Terazi var, tartı var; her bir şeyin vakti var.(Terazi tartıyla, her şey vaktiyle.) (ADS 1:447).

Her şeyin bir ölçüsü ve zamanı vardır. Bunlara dikkat edilmelidir.

Terazi tartıyla, her şey vaktiyle (ADS 1:447).

Her şeyin bir ölçüsü ve zamanı vardır. Bunlara dikkat edilmelidir.

Ölü aşı neylesin, türbe taşı neylesin (ADS 1:407).

Ruhu için dağıtılan yemekten, adının unutulmaması için dikilen taştan ölünün haberi olmaz. Bunlar geride kalanların teselli yollarıdır. Her şeyi yitirmiş olan kişi, derdine çare olmayan iyilik gösterilerini ne yapsın?

Korkunun ecele faydası yoktur (ADS 1:369).

Kişi korkmakla kendisine gelecek bir zararı önleyemez. Olacak olur. Bunun için boş yere korkup üzüntü çekmemelidir.

İslanmışın yağmurdan korkusu (pervası) olmaz (ADS 1:319).

Kişi, kendisinin yapması gereken işi başkasına ısmarlamamalıdır. Başkası eliyle yapılan iş, kendi eliyle yaptığı işin yerini tutmaz

Dolu küpün sesi çıkmaz (ADS 1:246).

Bilgili, erdemli kimse çok konuşmaz; gösterişten kaçınır. Ama bunlardan yoksun olan kişi, bilgiçlik taslar; çok konuşur; boş laflarla çevreyi rahatsız eder

Bir ağacın gölgesinde bir sürü yatar (ADS 1:191).

İyiliksever bilgili, varlıklı kimselerden pek çok kişi yararlanır.

Ağlama ölü için, ağla deli (diri) için (ADS 1:122).

Yakınlarınızdan biri ölse, birkaç gün ağlarsınız, sonra acınız küllenir. Ama yakınlarınızdan biri deli olsa, acıklı durumu hep gözünüzün önünde, dert her gün tazedir. Asıl ağlanacak durum budur.

Açın uykusu gelmez (ADS 1:112).

1) *Aç olan kimse, ne türlü rahatlık sağlanırsa sağlansın, dinlendirilemez; uyuyamaz.*

2) *Bir gerekseme içinde bulunan kimse, ancak onun giderilmesiyle rahata kavuşturulabilir.*

2.6.2.3. -(y)IcI | -(y)UcU(<-gUçI<-gU+çI)

Her türlü fiil kök ve gövdelerine getirilerek ad ve sıfat türeten çok işlek bir ektir. Geçişli fiillere getirilmesi geçişsizlere oranla daha yaygındır. Ek, işlev bakımından başlıca şu görevleri yüklenmiştir.

* Fiilin gösterdiği işi “meslek, uğraş” veya “sürekli olarak” yapanı gösteren adlar türetir: araştırmacı, bakıcı, binici, çevirici vb

* Fiilden “o işi yapan, yapma etkisi gösteren” anlamında sıfatlar türetir: açıcı, ağlatıcı, atıcı, bağışlayıcı vb

Bu sıfatlar –An sıfat-fiillerinin zaman işlevinden sıyrılmış bir koşutu durumundadır:

Bu gruptaki sıfatların bir bölümü de fiilin gösterdiği işi “alışkanlık” veya “başarıyla” yapan anlamı taşımaktadır: atıcı, binici, gezici koşucu, tutucu, yüzücü vb.

* Fiilin gösterdiği işi bir özellikle olarak taşıyan sıfatlar türetir: akıcı, aldatıcı, aydınlatıcı, bağlayıcı vb. (Korkmaz, 2009: 83).

At binicisini tanır (bilir) (ADS 1:160).

İşçi, yöneticisinin işten anlayıp anlamadığını bilir ve çalışmalarını ona göre yürütür.

Yırtıcı (alıcı) kuşun ömrü az olur (ADS 1:476).

Başkalarına saldırmayı huy edinen kişilerin düşmanları çok olur. Çok geçmeden bu düşmanlar da onun canına kıyarlar.

2.6.2.4. –Ik / Uk, -k

Geçişli geçişsiz tek ve çok heceli fiillere gelerek sıfat ve adlar türeten çok işlek bir ektir. Bu ekle yapılmış türetmelerin özellikle sıfat olanlarında, yapılmış bitmiş bir işi nitelik olarak üzerinden taşıma özelliği vardır. Bu da görüşümüzce ekin ET –yUk kökenli olmasıyla ilgilidir.

Türkiye Türkçesinin Eski Türkçeden günümüze uzanan tarihi gelişme sürecinde uğradığı bazı ses değişimleri ve özellikle k>g;g, y ünsüzlerindeki erime özelliği ve ünlü ile sonuçlanan fiillere eklerin bağlantısı ünlüsü almadan eklenmesi gibi durumlar. Ak<-gAk, -k ve Ik | -Uk gibi fiilden ad türeten eklerin gruplandırılması konusunda gramerlerimizde birtakım yorum güçlükleri doğmuştur. Dolayısıyla zaman zaman varılan yargı ve örneklendirmede de bazı yanılgılar olmuştur. Bu durumlarda yanılmayı büyük ölçüde önleyecek ölçüt, ekin kökenini ve işlevini göz önünde bulundurmak ve bağlayıcı ünlülerin nerelerde atılabileceğini gözden uzak tutmamaktadır. Biz –Ik| -Uk ekiyle yapılmış türetmelerde “olmuş, bitmiş olanı gösterme ve –miş ekine koştur bir işlev taşıma” özelliği gördüğümüz için eki ET –yUk ekine bağlamayı gerekli bulduk. Y ünsüzünün dilimizde kolayca eriyip kaybolma özelliği taşıması da da eki –yUk > -Ik | -Uk biçimine dönüştürülmüştür yargısına vardık.

-Ik | -Uk ekinin sıfat ve ad yapan başlıca işlev ve türetmeleri şunlardır:

* –Ik | -Uk eki, ünsüz ile biten tek ve çok heceli geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden “yapılmış, bitmiş” anlamı veren ve –miş ekiyle denkleşen sıfatlar türetir: artık “artmış”, alışık “alışmış”, barışık “barışmış”, batık “batmış, çökmüş”, bitik, bitişik, buruşuk, çapraşık, çıkık, çökük, değişik, dolaşık, donuk, düşük, kalabalık, kaçık, kalkık, kopuk, soluk, sönük, tıkanık, uyanık, uyuşuk, yanık, yılışık vb.

Bu sıfatlardan bir kısmı da insandaki huy ve kişiliği belirten aşağılama sıfatlarıdır: alçak, alık, apışık, bunak, çevik, kaçık, kopuk, savruk, sırnaşık, sürtük, şımarık, uyuşuk, üşütük, yılışık vb.

* -Ik | -Uk eki, ünsüzle sonuçlanan geçişli fiil kök ve gövdelerinden edilgen "...-Il-miş ekiyle denkleşen anlamda sıfatlar da türetmiştir: açık "açılmış", atık "atılmış", ayık "ayılmış", boğuk, bozuk, buruk, bölük, bükük, çarpık, çözüc, delik, deşik, kertik, kesik, kırık, kırpık, sınık" kırılmış, bozulmuş", söküc, yamuk, yırtık, yoluk, yumuk vb.

* -Ik | -Uk eki, ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerine eklendiğinde kendini gösteren ünlü çarpışmasını önlemek için, araya bir korucu ünsüz almadan -I/-U ünlüsünü düşürerek eklenmiştir: aksak, bunak, büyük, cıvık, çatlak, çürük, eksik, ensek, ılık, gevşek, ıslak, işlek, oynak, patlak, soğuk, titreğ vb.

*Yukarda sıralanan örnekle arasında da yer aldığı gibi -Ik/-Uk eki; bulanık, dağınık, giyinik, gücenik, sönük, sınık, üşenik, alışık, bitişik, bulanık, çapraşık, değışik, karışık, sıkışık gibi -n, -ş- dönüşlülük ve -ş- işteşlik çatısı ile kurulan fiillere gelebildiğı halde, edilgen ve ettirgen çatılı fiillere gelememektedir.

* -Ik | -Uk eki tek ve çok heceli geçişli, geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden "yapılmış, tamamlanmış bir işi ürünü" olan adlar da türetmiştir: arık/ark "ark", artık "artmış, nesne", aşık, beceri, bölük, bucak, buyruk, doluk " deriden kap, tulum", emzik, ilik, katık, kertik, konuk, koşuk, oyuk, pişik, sarık, söküc, sıyrık, yayık vb. (Korkmaz, 2009: 84).

Zayi olan koyunun kuyruğı büyük olur (ADS 1:482).

İnsan, elden kaçırdığı küçük bir fırsatı gözünde büyütür; onun çok önemli olduğunu söyler durur.

Yumuşak huylu atın çiftesi pek olur (ADS 1:479).

Yumuşak huylu kimselerin kızması, korkunç olur. Çünkü bunlar, ancak sabırlarını taşıran olaylar karşısında tepki gösterirler. Bunun için davranışları, aşırı bir öfkenin patlamasıdır. Her şeye kızan kimsede, bu denli taşkın öfke bulunmaz.

Yılan ne kadar eğri gitse deliğine doğru girer (ADS 1:475).

Yabancılarla ilişkisinde dürüst davranmayan kişi yakınlarına karşı doğruluktan ayrılmaz.

Su küçüğün, sofrası (söz) büyüğün (ADS 1:434).

Su, büyüklerden önce küçüklere verilmelidir. Çocuklar istedikleri kadar su içebilirler. Ancak çocukların sofradaki her şeyi yemelerine ve dilediklerinden, diledikleri gibi almalarına izin verilmez. Sofrada yemeğe başlamak, büyüklerle tanınmış bir hakktır. (Konuşmaya da ilkin büyükler başlamalıdır.

Terzi kendi söküğünü (dikişini) dikemez (ADS 1:447).

Bir kimse uzmanlığını kullanarak başkalarına yararlı olur da bu uzmanlığı kendi yararına kullanmaya fırsat bulamaz.

Taze bardağın suyu soğuk olur (ADS 1: 445).

Yaşayışına karışan yeni şeyler, yeni dostlar kişiye hoş görünür.

On ceviz alsan ikisi çürük çıkar (ADS 1: 401).

Yüzde yüz saf nesne bulmak kolay değildir. Kazançların giderleri ve zararları, ürünlerin fireleri olduğu gibi bir işte çalıştırılanların kimisi de verimsiz olur.

Mum (çıra) dibine ışık vermez (Çıra dibi karanlık olur.)(ADS 1:393).

Bir kimse, başkalarına bol bol yaptığı yardımı kendi yakınlarına yapmaz.

Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır ADS 1:387).

Mart ayında şiddetli soğuklar olur. İnsan dışarı çıkamaz. Odun, kömür de azaldığından kazma, kürek saplarını yakacak duruma düşer.

Eldeki yara, yarasıza (bende) duvar deliği (gibidir) ADS 1:260).

*Bir kimsenin acı ve sıkıntısı başkasına dert gibi görünmez: Üzüntü içinde olan o değil
Çürük tahta çivi tutmaz(ADS 1:225).*

*Aslında işe yaramaz olan, ya da sonradan o duruma gelmiş bulunan şeyi, ne denli uğraşsan
iz işe yarar duruma getiremezsiniz.*

Akıntıya (karşı) kürek çekilmez (ADS 1: 131).

*Kendi yolunda güçlü olarak sürüp giden bir işi ters yöne çevirmek boşuna çaba
harcamaktır.*

Aç karın katık istemez ADS 1:112).

*Büyük gerekseme içinde bulunan kişi, lüks peşinde koşmaz. Eline geçen değersiz
nesnelere bile beğeni ile karşılar.*

Açık yaraya tuz ekilmez (ADS 1: 111).

*Taze bir acısı bulunan kimsenin üzüntüsü, birtakım söz ve davranışlarla
artırılmamalıdır.*

Açık ağız aç kalmaz (ADS 1:111).

1) Ne istediğini bilen ve bunu söylemekten usanmayan kimse aç kalmaz.

2) Yaşayan kimse geçim yolunu arar, bulur.

2.6.2.5.-m,-(I)m/-(U)m:

Geçişli ve geçişsiz tek bazen çift heceli fiillerden ad türeten işlek bir ektir. Bu ek ünlü ile bitenlere, araya -I- | -U- bağlantı ünlüsü olarak eklenir:

Ekin başlıca işlevi şunlardır:

* -m eki, genellikle fiilin gösterdiği işi ada çeviren, o işle ilgili hareket adı yapan ektir. Başka bir anlatımla, fiilin gösterdiği işin adıdır. Bu durumuyla -mA hareket adına denk düşer. Yalnız kapsamı -mA'dan daha dardır. alım, anlatım, arıtım, bakım vb.

* –m, -(ı)m | -(U)m eki genellikle fiilin gösterdiği işle ilgili sonucu gösteren soyut adlar türetir: akım, anlam, atılım, ayırım, biçim, bilim, birleşim, çalım, değişim, durum, eğilim, gelişim, gerilim, giyim, görünüm, katılım, kapsam, kavram, oluşum, seçim, sürüm, tutum vb.

Bunların bir kısmı da somut adlardır: adım, boğum, büküm, eklem...

* –m adları nitelikleri bakımından daha çok bir kezde veya kısa sürede oluşan işleri adlandıran adlardır: atım, bölüm, çözüm, ekim, dilim, doğum, döküm, dönüm, durum, duyum, içim, katım, kesim, gösterim, ölüm, sayım, seçim, taşım, tutam, yarım, yitirim vb. Bu özellikleri dolayısıyla kelime gruplarında bir kez anlatımı veren, zaman ve ölçü gösteren sıfatlar ve ad olarak da kullanılır: iki dilim elma, deprem haberi, bir pişirim nohut vb.

-m ekiyle türetilmiş sağlam, yaylım gibi kalıcı sıfatlar da vardır: sağlam yapı, yaylım ateş gibi.

* –m ekinin az sayıda olmak üzere yukarıda belirtilen özelliklere aykırı geniş süreli bir işi anlatan örnekleri de vardır: bakım, birikim, durum, geçim, tutum, sürüm, üretim vb.

Ekte görülen ve birbiriyle zıtlaşan bu işlev ayrılığı aslında kökteki anlamın eke etkisinden kaynaklanan bir özelliktir.

*–m ekiyle kurulan adlar, yapılan bir işin, fiildeki kılınışın adı olma özelliği ve kapsam genişliği taşıdığından, yeni kelime ve terim yapımında büyük kolaylık sağlamıştır. Be ekte birçok Arapça ve bazı batı kökenli yabancı kelime Türkçeleştirilmiştir. çözüm “tahlil”, dağıtım “tevzi”, donatım “teçhizat” vb. (Korkmaz, 2009: 89).

Ağızına tat bulaşanın gözü pekmez tutumundadır (ADS 1:124).

Bir işten kazanç elde eden kişi, o tür işler peşinde koşar.

Bahanesiz ölüm olmaz(Sebepsiz...).(ADS 1:176).

Kişi nasıl olsa ölür. Ama her ölüm bir nedene dayanır. Kimi ölümlerin nedeni olarak gösterilen şeyler ölüm sonucunu doğuracak şeyler olmaktan uzaktır. Bunlar bahanedir; asıl neden, kişinin yaşama süresinin sona ermiş olmasıdır.

Bir dönüm güzlük on dönüm yazlığa bedeldir(ADS 1:194).

Sonbaharda ekilen bir dönümlük yerden, yazın ekilen on dönümlük yerin ürünü kadar ürün alınır.

Ölümden öte(-ye) köy yoktur(ADS 1:407).

Her şeyimi kaybetmeyi göze alarak bu işi yapıyorum.

Ölüm dirim (kalım) bizim için(ADS 1:407).

İnsan nasıl olsa öleceğini düşünmeli ona göre düzene koymalıdır.

Ölüme çare bulunmaz(ADS 1:407).

Çaresiz gibi görünen her güç için bir çıkar yolu bulunur. Çaresi bulunamayan tek şey öümdür.

Ölüme giden gelmiş, paraya giden gelmemiş (ADS 1:408).

Para getirmeye giden kişinin bu işten başarıyla gelmesi, ölünün diriltilmesinden daha güçtür.

Ölüm gelmiş bu cane, baş ağrısı bahane (ADS 1:408).

Kişi nasıl olsa ölür. Ama her ölüm bir nedene dayanır. Kimi ölümlerin nedeni olarak gösterilen şeyler ölüm sonucunu doğuracak şeyler olmaktan uzaktır. Bunlar bahanedir; asıl neden, kişinin yaşama süresinin sona ermiş olmasıdır.

Ölüm hak, miras helal(ADS 1:408).

Ölüm herkese gelecektir. Ölenin mirası da mirasçının hakkıdır.

Ölümü gören hastalığa razı olur (ADS 1:408).

Küçük bir zarara uğramayı kabul etmezse çok büyük bir zarara uğrayacağını anlayan kimse, bu küçük zararı kabul eder.

Uyku **ölümün** (küçük) kardeşidir(ADS 1:454).

Uyuyan kişi, nefes alıp vermesi bir yana ölmüş gibidir. Dünyada olup biten şeylerden haberi yoktur.

Yerinden oynayan yetmiş kazaya uğrar; en küçüğü **ölüm**(ADS 1:474).

Bir yere yerleşmiş ya da iyi bir düzen kurmuş olan kişi zorunlu bir neden yokken yerini ve işini değiştirirse ölümden beter güçlüklerle karşılaşır.

2.6.2.6. -mA:

Aslında bir ad-fiil ekidir. Yapısı bakımından -mAk kılış adındaki son ses -k'sının ünlüler arasında yumuşayıp kaybolmasından olmuştur(hafif mastar) -mA eki de, -mAk eki gibi her fiile gelebilen bir işleklik gösterir. Yalnız, -mAk eki fiillerin hareket durumundaki adlarını oluşturduğu, dolayısıyla bir hareket bildirdiği halde -mA eki bir hareketi canlandırmaz. Fiillin gösterdiği oluş, kılış ve durumları yalın birer iş oluşturduğu, dolayısıyla bir hareket bildirdiği halde, -mA eki bir hareketi canlandırmaz. Fiillin gösterdiği oluş, kılış ve durumları yalın birer iş olarak belirten adlar yapar. Bu nedenle de mA'nın ad yapma özelliği -mAk'tan daha güçlü ve daha belirlidir.

-mA fiilden ad türetme eki olumsuz fiil gövdelerine eklendiğinde, aynı şekil yapısındaki iki ek üst üste gelmiş olur. Bu durumda iki ek birbirinden vurgu farklı ile ayrılır. -mA- olumsuzluk eki vurgusuz, -mA ad eki vurguludur. Al'ma, alma'ma, oku'ma, oku-ma'm gibi.

-mA eki; +A, +IA-, +.ar-, +IrgA-, +sA-, +sIn- / +sUn- gibi addan fiil türeten eklerle kurulmuş fiil gövdeleriyle, bunları çatı ekleriyle genişletilmiş biçimlerine de gelmektedir: boşama, bezeme, bezenme, dileme; dilenme, gözetleme, karşılama, karşılanma, karşılaşma, oyalanma, titizlenme, yaklaşma, yüzleşme, esirgeme, yadırgama, azımsama, benimseme, küçümseme, azsınma, güçsünme, yüksünme vb.

* -mA ekinin eklendiği fiillerde gösterdiği yalın iş bildirme özelliği zamanla aşınmaya uğrayarak, kılış işlevlerinden sıyrılmış bir takım adlar ortaya çıkmıştır: asma, bağlama, besleme, bölme, burma, çatma, çıkma, çıkartma, çizme, daldırma, dokunma, dolama, doğrulama, donanma, düğme, içme, inme, koçaklama, koşma, örtme, sırtma, sundurma, tğaşlama, uçurtma, yanaşma vb.

* -mA ekiyle kurulmuş adlar sıfat olarak da çok kullanılır. Bu sıfatlar, fiildeki oluş ve kılış bir varlığa, bir nesneye “ yapılmış olma” niteliği ile bağlayan sıfatlardır: aşırma mal “aşırma yoluyla, aşırma yaparak elde edilen mal”, kaplama kapı “ kaplama sureti ile yapılan kapı” gibi. Basma kumaş, dolma kalem, gömme dolap, kabartma resim, katma değer, közleme patlıcan, kızartma yemek, takma ad, takma diş, seçme kitaplar, serpmeye badana, şişirme yatak, süzme bal, uydurma söz tamlamalarındaki sıfatlar da aynı niteliktedir.

* -mA eki çok işlek bir ek olduğundan “yapma” bildiren bir kısım Arapça ad sıfatların Türkçeleştirilmesinden kolaylık sağlanmıştır: aktarma “iktibas”, çekinme “ihtiraz”, çevirme “mütercem”, derleme “muktataf”, düzme “sahte”, diriltme, canlandırma “ihtilat”, katma “mülhak”, razı etme “ikna”, seçme “ihtiyar”, oturma “ikamet”, takma “müstear”, titretme “ihtizaz”, yapma “sun’i” vb.

-mA eki çeşitli alanlara giren terimlerin yapılmasında da verimli olmuştur: aklama “ibra”, atlama, ad çekme “kur’a”, aydınlatma “tenvir”, benzeşme “ittihad”, boşanma “talak”, bölme, çarpma, çıkarma, çökme, dağılma, devşirme, dikme, duruşma, donma, donanma, dönme(hızı), eğiltme, erime, göçüşme, itme(gücü), ivme, kabartma, kaynama(noktası), kesişme, kırılma, kılıç kuşanma, küçültme, önerme, sayma, sıralama, soruşturma, sürtünme, toplama, türetme, ulama, yansıma vb. (Korkmaz, 2009: 91).

Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır (ADS 1:387).

Mart ayında şiddetli soğuklar olur. İnsan dışarı çıkamaz. Odun, kömür de azaldığından kazma, kürek saplarını yakacak duruma düşer.

2.6.2.7.-r, -Ar, -(I)r / -(U)r:

-r, -Ar, -(I)r / -(U)r eki, aslında geniş zaman sıfat-fiilleri türeten çok işlek bir ektir/ -An sıfat-fiiline oranla daha çok süreklilik gösterir (Ayrıntılı bilgi için Çekimsiz Fiiller, 700-708 ş'lara bk.). Bu ek, eklendiği fiilin gösterdiği işi bir özellik olarak “her zaman üzerinde bulundurma” niteliğinde sıfatlar ve bazı kalıcı adlar türetmiştir:

* -r, -Ar, -(I)r / -(U)r ekiyle türetilen sıfatlar çok kez belli adlara sıfat olmuş birer kullanımdadır: akar su, akar yakıt, atar damar, bakar kör, bilir kişi, çalar saat, döner kapı, döner sermaye, geçer akçe, gider ayak, görür göz, güler yüz, olur olmaz iş, taşınır mal, yanar dağ, yazar kasa vb.

Bu ekin dönüşlü ve edilgen fiil çatılarından oluşturduğu bazı sıfatlar da vardır: bağışlanır kabahat, bakılır hasta, bilinir yer, çekilir dert, görünür köy, güvenilir belge, imrenilir iş, kazanılır kalp, okunur kitap, sayılır aile, sevilir kimse, yaşanır hayat vb.

* -r, -Ar, -(I)r / -(U)r sıfatları ikilemeli olarak da kullanılır: açılır kapanır köprü, daralır genişler askı, gelir geçer dert, konar göçer boy, kısalır uzar etek, okur yazar adam, yanar döner renk vb.

*-r, Ar, -(I)r / -(U)r ekiyle kurulmuş sıfatların, önlerindeki adların atılması ve sıfatın yalnız başına o adı karşılması yoluyla birtakım kalıcı adlar da oluşmuştur. Bunların bir kısmı araç-gereç adlarıdır: açar “anahtar”, bilgisayar, çıkar, döner, gelir, gider, ısı ölçer, keser, okur, olur, yatır, yarar, yazar vb. (Korkmaz, 2009: 104).

Aç ölmez, gözü kararır; susuz ölmez, benzi sararır. (ADS 1:113)

Yoksulluk insanı öldürmez ama, türlü türlü üzüntü ve sıkıntı içinde yıpratır.

Akara kokara bakma, çuvala girene bak (ADS 1:126).

İyi, kötü deme; mal ve para biriktir.

Ak gün ağartır, kara gün karartır (ADS 1:127).

Mutlu bir yaşayış, kişiyi dinç, şen, iyimser kılar. Üzüntülü yaşayış ise yıpratır, zayıflatır karamsar yapar.

Allah fukarayı sevindirmek isterse önce eşeğini yitirtir, sonra buldurur (ADS 1:138).

Dar bir geçim içinde olan kişi, sevincin ne olduğunu bilmez. Ama bir süre bu dar geçiminde yoksun kalıp sonra yeniden eski geçime kavuşsa o zaman sevincin nasıl şey olduğunu anlar.

Boş lakırdı karın doyurmaz (ADS 1:205).

Boş sözlerle olumlu iş yapılamaz.

Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı ele (ADS 1:409).

Önce küçük incitici bir işlemin bize yapacağı etkiyi düşünmeli, ondan sonra bunun daha ağırını başkasına uygulamanın doğru olup olmadığına karar vermeliyiz.

Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir (ADS 1:432).

Sözün insanlar üzerindeki etkisi çok büyüktür. Akılcıca söylenmiş sözler, karşıdakiniinandırır, yumuşatır; işlerin olumlu yola girmesini sağlar. Ölçsüz, sert sözler ise karşıdakini sinirlendirir, söyleyenin öldürülmesine bile yol açabilir.

Tan yeri ağarınca hırsızın gözü kararır (ADS 1:441).

Kirli işler yaparak çıkar sağlayan kişi, buna elverişli olan durum sona erince sersemleşir, hiçbir iş yapamaz olur.

Üzüm üzüme baka baka kararır. (ADS 1:457)

Her zaman bir arada bulunan, arkadaşlık eden kimseler, birbirlerine huy aşılırlar.

Yel kayadan ne koparır (alır, anlar, aparır). (ADS 1:473)

Sağlam karakterli kişiler, sağlam temele dayanan işler, önemsiz etkilerle sarsılamaz.

Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düz ovada yolunu şaşırır. (ADS 1:483)

Zengin, para gücüyle en zor işleri başarır. Züğürt, parasızlık yüzünden, en kolay işi başaramaz.

2.6.2.8. (y)Iş / -(y)Uş, -(I)ş / -(U)ş:

Bu maddedeki fiilden ad türeten ekleri tür olarak ikiye ayırarak inceleme gereğini duyuyoruz. Şöyle ki:

* Birincisi -(y)Iş -(y)Uş ekidir. Bu ek yapısı bakımından bir ad-fiil ekidir. Tek ve çok heceli fiil kök ve gövdelerinden fiilin esas anlamını değiştirmeden, yapılan işin tarzını bildiren geçici kılış adları türetir.. Ek, kullanım bakımından, bazı istisnalarla işteşlik çatısı dışında dildeki bütün fiilleri içine alacak genişliktedir: *açış, açılış, ağlayış, bekleyiş, bekletiş, biliniş, bilinmeyiş, damlayış, damlatış, direniş, geziş, gezmiş, gizleyiş, gizleniş, haykırış, mimleniş, yavaşlayış, yönlendiriş vb.*

* İkincisi -ş, -(I)ş l-(U)ş biçimindeki ektir. Yapıca yukarıdakinden farklı olarak ünlü ile sonuçlanan fiillere doğrudan doğruya ünsüz ile sonuçlanana, araya bir bağlantı ünlüsü olarak eklenir. İşlev bakımından da ondan ayrılır. Fiil kök ve gövdelerinden “bir işin sonucu ve ürünü olan” somut ve soyut kalıcı adlar türetir. Biz ekin bu görevinin -(y)Iş / -(y)Uş ekli kılış adlarından kalıplaşma yoluyla ve daha sonraki gelişmelerle oluşmadığı görüşündeyiz. Çünkü ek, Eski Türkçe döneminden beri bu işleviyle kalıcı adlar türetmiştir.

Türkiye Türkçesinde bu nitelikte türetme ürünü olan başlıca örnekler şunlardır: *alkış, bağdaş, bağış, barış, çöküş, dalaş, biliş, tanış, değış-tokuş, deyiş, dikiş, dövüş, geviş, gidış, giriş vb.* (Korkmaz, 2009: 106).

Kutlu gün doğuşundan (bellidir) (kutlu yaz yağışından) (ADS 1: 381).

Mutlu somuç verecek işler, daha başlangıçta ve aldığı yönden belli olur.

Hayvan koklaşa koklaşa, insan söyleşe söyleşe (ADS 1: 305).

Hayvanlar koklaşarak tanıştıkları gibi insanlar da konuşarak tanışırlar ve konuş tukça birbirlerini daha iyi anlarlar.

Görünüşe aldanma (aldanmamalı) (ADS 1: 293).

Her şeyin bir dış görünüşü, bir de içyüzü vardır. Dışı güzel, içi kötü, ya da dışı kötü içi güzel olan şeyler de çoktur. Onun için yalnız dış görünüşe bakarak yargıya varmak insanı aldatabilir.

Aç ile eceli gelen söyleşir (ADS 1: 112).

Açın gözü hiçbir şeyi görmez. O, karnını doyurmak için, kendisine güçlük çıkaran kimseyi öldürebilir.

2.6.3.ADDAN FİİL TÜRETEN EKLER

2.6.3.1.-IA-:

+IA- eki, Eski Türkçeden beri bütün lehçelerde canlı ve çok işlek olan bir addan fiil türetme ekidir. Türkiye Türkçesinde de verimli ve anlamca çok yönlü türetmeler yapmıştır. Tek veya çok heceli her türlü ad kök ve gövdeleriyle, sıfat, zarf vb. ad soylu sözlere de gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir ektir. Ekin işlekliliği, türettiği fiillere birbirinden ayrı anlamlar yüklemesiyle de kendini gösterir. Ekin dilimizde anlam ayrılığı doğuran başlıca görevleri ve oluşturduğu fiiller şunlardır:

*+IA- eki eklendiği adın gösterdiği nesne veya niteliği başka bir nesneye yönelten, o nesneden etkilenen geçişli fiiller türetir: *ağırla-*, *arala-*, *arzula-*, *avla-*, *bağla-*, *bağışla-*, *ertele-*, *dilimle-*, *göz- le-*, *hatırla-*, *hazırla-*, *kucakla-*, *kutla-*, *mühürle-*, *müjdele-*, *parçala-*, *suçla-*, *sula-*, *tekrarla-*, *temizle-* vb.

* Adın karşıladığı nesnenin ortaya çıkmasını, oluşmasını sağlayan ve “yapma” bildiren geçişli fiiller türetir: *buzağıla-*, *ciltle-*, *denkle-* “denk yapmak”, *enikle-* “hayvanlarda yavrulamak, yavru doğurmak”, *istifle-*, *köşekle-* “deve yavrusu doğurmak”, *kulunla-* “kısırak doğurmak”, *kuzula-*, *paketle-*, *yavrula-*, *yumurtla-* < *yumur-* *tala-* vb.

* +IA- eki, adın gösterdiği nesneyi araç olarak kullanma yoluyla o nesne ile yapılan işi gösteren geçişli fiiller türetir: *adımla-* “bir şeyi adımla ölçmek”, *aşıla-*, *avuçla-*, *ayakla-* “ayakla ölçmek”, *bıçakla-*, *ele-* < *elekle-*, *elle-*, *hançerle-*, *kaşıkla-*, *kılıçla-*, *kurşunla-*, *közle-*, *rende-*, *sabunla-*, *sapla-* “bıçağı sapma kadar sokmak”, *sopala-*, *tokatla-*, *ütüle-*, *yumrukla-* vb.

*+IA- eki, zaman gösteren adlardan, o zamanı içine alan ve zaman geçirmeyi bildiren fiiller türetir: akşamla-, gecele-, güzle-, kışla-, yazla- vb.

* Sıfatlara ve yön gösteren bazı adlara gelen +IA- eki,, genellikle o niteliği üzerinde bulunduran ve “olma” bildiren geçişsiz fiiller türetir. İçlerinde geçişli olanlar da vardır: başla-, derinle-, dışla-, dizle-, eğrile-, gerile-, genişle-, içle-, ilerle-, iyile-, kolayla-, kötüle-, önle-, serinle-, semizle-, solla-, şişmanla-, topalla-, ucuzla-, yanla-, yavaşla-, yozla-, zayıfla-, zenginle- vb.

* +IA- eki ses yansımali birincil köklere gelerek yansımali geçişsiz fiiller türetir: ağla-, bozla- “devenin bozlaması”, börtle-, çağla-, çatla-, çınla-, çıtla-, çitle-, fırla-, fırtla-, gıdıkla-, gıdakla-, gürlle-, harla-, havla-, hopla-, horla-, hortla-, inle-, kekele-,mele-, ofla-, parla-, pufla-, tınla-, üfle-, vızla- vb.

*+IA- ekiyle kurulmuş bazı fiillerin kökleri dilimizde yalın olarak kullanılmasını kaybetmiş ve ekle kaynaşmış durumdadır: anla-, bekle-, belle-, damla-, dinle-, esle-, eyle-, salla- vb.

* Dar ünlüler ile sonuçlanan iki heceli adlardan +IA- ekiyle kurulan bazı fiillerde ikinci hecenin dar ünlüsü düşer ve ad tek heceli bir kök durumuna gelir: besile- > besle-, *terigle- > derle-, inile- > inle-, kokula- > kokla-, sızıla- > sızla-, yassıla- (<yas-sığ) > yasla- vb.

* +IA- eki, fiil köklerinden -Ak, -Ik l-Uk ekleriyle kurulmuş adlardan sonra geldiğinde, bir şeyin “ara ara” veya sürekli olarak yapıldığını gösteren fiiller türetir: ayıkla-, didikle-, durakla-, diirtükle-, itekle-, pinekle-, savsakla-, sayıkla-, uyukla-, sürükle- gibi.

* Bu fiillerin bazılarında kök biçimleri artık kullanılıştan düşmüştür. Belki buna dayanarak Banguoğlu bu türetmelerin fiilden fiil türeten -AkIA- gibi bir birleşik ekle yapıldığı görüşünde ise de biz bu görüşe katılmıyoruz.

* +IA- eki çok işlek bir ek olduğu için dilimize girmiş alıntı ve yabancı sözlerle de fiiller türetmiştir: afsunla-, afyonla-, balyozla-, betonla-, ferahla-, flitle-, fosfatla-, jelâtinle-, hakla-, mayınla-, melezle-, merdanele-, mıknaţısla-, mımıla-, mühürle-, pakla-parala-, pençe-le-, perdele-, postala-, poşetle-, poyrazla-...

* +IA- eki, dilimize girmiş bir kısım yabancı ve özellikle Arapça sözlerin Türkçeleştirilmesinde de çok işe yaramıştır. Ar. ad ve sıfatlardan et-, eyle-, ol-, ver- gibi yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller, +IA- ekindeki “yapmak, etmek, olmak” bildiren işlev genişliği dolayısıyla kolayca karşılık bulabilmiştir. Gerektiğinde +IA- eki, çatı eklerinden biriyle de genişletilmiştir: ayıpla- “ta’yîb etmek”, ayarla- “ayar etmek”, billurlaş- “tebellür etmek”, bordala- “borda etmek”, defle- “defetmek”, cevapla- “cevap vermek”, denetle- “murakabe etmek”, gururlan- “mağrur ol-“, hafiflet- “tahfif etmek”, hatırlat- “ihtar etmek”, hesapla- “hesap etmek”, kederlen- “mükedder olmak”, kıyasla- “kıyas etmek”, silâhla- “teslih etmek”, tamamla- “itman etmek, ikmal etmek”, telle- “telgraf çekmek” vb.

Verilen örneklerin bir kısmı, halkın dilinde, kendiliğinden daha uygun, daha anlaşılır karşılıklar bulma eğiliminin ürünleridir. Ama bugün yazı diline girmiş bu nitelikte türetme söz ve terimlerin bir kısmı da doğrudan doğruya dilimizi Türkçeleştirme gayretlerinin olumlu verileridir: algıla- “idrak etmek”, aydınlat- “tenvir etmek”, aydınlatma “tavzih, tenvir”, ayırma- “tefrik etmek”, ayırma- “farklılaşma”, baltala- “sabote etmek”, belgele- “tevsik etmek”, belirle- “tayin etmek”, birleş- “ittihat etmek”, bütünleme sınavı “ikmal imtihanı”, çözümlen- “tahlil etmek”, çözümlenme “analiz”, denetle- “murakabe etmek”, doğrula- “teyit etmek”, düzenle- “tanzim etmek”, gerçikle- “tahkik etmek”, incele- “tetkik etmek”, karşıla- “tekabül etmek”, tamlama- “terkip etmek”, tamlama “terkip”, tanıkla- “teşhis etmek”, tanımla- “tarif etmek”, tanıtlama “sübut”, tanıtlama- “isbat etmek”, uğurla- “teşyi etmek”, yalanla- “tekzip etmek”, yaldızla- “tezhip etmek”, yansıla- “taklit etmek”. (Korkmaz, 2009: 116).

Ağaç yaprağıyla gürler (güzeldir) (ADS 1:119).

İnsan, akrabası, yakınları, yandaşları ile varlığını gösterir; önemli işler yapar. Bunlar olmazsa cılız ve güçsüzdür.

Ağaran baş, ağlayan göz gizlenmez (ADS 1:120).

Belirtileri ortada olan yaşlılık da izleri ortada duran üzüntü de ne yapılsa gizlenemez.

Aklına geleni işleme, her ağacı taşlama (ADS 1:132).

Sonunu düşünmeksizin aklına gelen her işi yapan, herkese sataşan kişi, tutumunun büyükzararlarını görür.

Al gömlek gizlenemez (ADS 1:136).

Herkesin dikkatini çekecek iş yapan kimse, bunun gizli kalacağını sanmamalıdır.

Altın yerde paslanmaz, taş yağmurdan ıslanmaz (ADS 1:144).

Üstün değer taşıyan kişi, ya da nesnene türlü uygunsuz koşullar içinde bulunursa bulunsun değerini, niteliğini yitirmez.

Arığa su gelene (gelinceye) kadar kurbağanın gözü patlar (ADS 1: 151).

Ferahlatıcı bir duruma kavuşulacağı belli olsa bile, sonucun çok gecikmesi, onu yararsız kılar ve bekleyeni yoksunluk içinde kıvrandırır.

Ava giden avlanır (ADS 1:165).

Çıkarını başkasına zarar vermekte arayan kimse, zarara kendisi uğrar.

A v avlayanın, kemer bağlayanın (ADS 1:165).

Bir şey, onu elde etmek yolunu bilen, bir şeyden yararlanma, onu kullanmasını becerebilenin hakkıdır.

İşleyen demir pas tutmaz (paslanmaz, ışıldar) (ADS 1:331).

Tembel tembel oturan kimse hantallaşır, iş yapma yeteneğini yitirir. Çalışan kimse gittikçe açılır, daha yararlı işler yapar.

Kalaylı bakır küflenmez (ADS 1:341).

Temizliğini herkesin bildiği kişi ve iş lekelenemez.

Kuşu kuşla avlarlar (ADS 1:380).

Elde edilmek istenen kimse, daha önce elde edilmiş kimse aracılığıyla tuzağa düşürülür.

Mart martladı, tavuk yumurtladı (ADS 1:387).

Mart kendini gösterince tavuklar yumurtlamaya başlar.

Meyveli ağacı taşlarlar (ADS 1:390).

Çoğu zaman, bilgili, becerikli kimselere sataşır.

Minareyi çalan kılıfını hazırlar (ADS 1:390).

Kolay kolay gizlenemeyecek denli büyük bir suç işleyen kişi, bunun ortaya çıkmaması için gereken önlemleri daha önce alır.

Misafirin yüzüzü sahibini ağırılar. (ADS 1:391).

Kendisinin ağırılanması gereken yüzüz konuk, ev sahibine yol gösterir gibi ağırlama işini üzerine alır.

2.6.3.2. +IA- < +IA-n:

+IA- ekiyle kurulmuş geçişli ve geçişsiz fiillerin bazıları -n- dönüşlülük ekiyle genişletilerek +IA- biçiminde kaynaşmış ve bir birleşik ek oluşturmuştur: adlan- “ün sahibi olmak” ayaklan-, canlan- çöreklen-, dallan-, dertlen-, dillen-, dişlen-, evlen-, hastalan-, huysuz- lan-, içlen-, kanatlan-, kapılan-, kurtlan-, tüylen-, yaşlan- gibi.

Verilen örneklerde görüldüğü üzere bu türetmelerde fiil kökleri ayakla-, dille-, evle-, kapıla- vb. biçimlerde yalın olarak kullanılmamaktadır. +IA- eki kökten ayrılıp -n- ekiyle kaynaştığı için ister istemez +IA- biçiminde addan fiil türeten bir birleşik ek ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ekin bu bölümde yer alması doğaldır. Ancak, bir başka yönüyle ele aldığımızda, +IA- ekine eklenen -n- ekinin bu türetmelerde biçim olarak bir “dönüşlülük” eki olduğu bellidir. Ne var ki, işlevi bakımından bir yandan fiilden genişletilmiş bir çatı eki olma özelliğini taşıırken, bir yandan da fiilden özel anlamda fiil türeten bir ek niteliği

kazanmıştır. İşlevinde kendini gösteren bu özel durum ister istemez ekin bir de +IA-n-biçiminde yeni anlamda fiiller oluşturan fiilden fiil türeten ekler arasında ele alınmasını gerekli kılmıştır (Korkmaz, 2009: 119).

Bal bal demekle ağız **tatlanmaz** (tatlı olmaz) (ADS 1:177).

Tatlı sözlerle güzel bir şey gerçekleşmiş olmaz.

Demir **ıslanmaz**, deli **uslanmaz** (ADS 1:233).

Her nesnenin, her kişinin değiştirilemeyen bir niteliği vardır: Demir su içine atılsa suyu çekip yumuşamaz. Çılgın yaratılmış olan kişi de, ne denli uğraşılsa, delice davranışlarını bırakamaz.

İsimden isim yapma ekleri üst üste gelebilir, isimden fiil yapma ekleri üst üste gelmez. Fiilden fiil yapma ekleri üst üste gelebilir, fiilden isim yapma ekleri üst üste gelmez. Aynı ekin üst üste gelmesi pek görülen bir özellik değildir. Bu söyleyiş açısından da kulağa hoş gelmez: görüşüşmek, gözlüklük vb. (Korkmaz, 2011: 432).

2.6.4.FİİLDEN FİİL TÜRETEN EKLER

2.6.4.1. -(I)I- / -(U)I-:

-(1)I- / -(U)I- eki, Türkiye Türkçesinin kullanım alanı en geniş fiilden fiil türetme eklerinden biridir. Bu ek hem çatı eki olma (488.ş Edilgen Çatı) hem de özel anlamda yeni kelimeler türetme özelliği taşır. Genellikle, ünsüzle biten geçişli fiil kök ve gövdelerinden “olma” ya da “yapılma” bildiren edilgen fiiller türetir: açıl-, anıl-, bakıl-, çizil-, dikil-, dökül-, gömül-, içil-, kırkıl-, kurul-, örül-, yakıl-, yapıl-, yazıl-, yorul- vb.

Genişletilmiş fiil gövdelerinde, daha çok ettirgenlik eklerinden sonra gelmiştir: akıtıl-, aşırıl-, baktırıl-, durdurul-, gördürül-, götü- rül-, kaçırıl-, kaldırıl-, kopartıl-, saçtırıl-, seçtiril-, sezdiril-, yaktırıl-, yazdırıl- gibi (Korkmaz, 2009: 127-128).

Lokma çiğnenmeden yutulmaz (ADS 1:384).

Çalışmadan yaşamak olmaz. En kolay iş dahi emek harcamayı gerektirir. Ağza kadar gelen nimetten yararlanmak için bile çiğnemek gibi bir çalışma ister.

Merdiven ayak ayak (basamak basamak) çıkılır (ADS 1:389).

En yüksek yere, yavaş yavaş yükselerek çıkılır.

Mezar taşı ile övünülmez (ADS 1:390).

Kişi, geçmişteki atalarıyla değil, ancak kendi değeri ile övünebilir.

Otuz iki dişten çıkan, otuz iki mahalleye yayılır (ADS 1:403).

Bir ağızdan çıkan söz, başkalarının ağızına geçer, her tarafa yayılır.

Paça ıslanmadan balık tutulmaz (ADS 1:411).

Hiçbir nimet zahmet çekilmeden, özveriye katlanılmadan elde edilemez.

Pek yaş olma, sıkılırsın; pek de kuru olma, kırılırsın (ADS 1:414).

Çok uysal olursan ezilirsin. Hep dik başlı olursan yalnız kalır, herkesi karşında bulursun. Hüner, gerektiğinde uysal, gerektiğinde sert olmayı bilmektir.

Siyah inekten beyaz süt sağılır (ADS 1:429).

Görünüşe değil özdeki cevhere bakılmalıdır. Görünüşü beğenilecek gibi olmayan öyle kişiler vardır ki değerlerine paha biçilemez.

Su başından (bendinden) kesilir (bağlanır) (ADS 1:433).

Bir işi, kimsenin karışamayacağı ve bozamayacağı biçimde bitirmek için yetkili kişilerin en büyüğü ile görüşüp anlaşmak gerektir.

Su testisi su yolunda kırılır (ADS 1:434).

Bir kişi, ya da şey, hangi amaca hizmet ediyorsa o uğurda bir kazaya uğrar; yok olur.

Ters giderse insanın işi, muhallebi yerken kırılır dişi (ADS 1:447).

Talihli kişi, hangi işe el atsa başarılı olur. Talihsiz olan da en umutlu işten zararlı çıkar

Yara, sıcakken sarılır (ADS 1:467).

Bir acıyı dindirmek için gereken yardım, geç bırakılmamalı, hemen yapılmalıdır.

Yılanın başı küçükken ezilir (ADS 1:475).

Büyüyeceği belli olan her tehlike, daha başta önlenmeli; düşman güçlenip büyük zarar verecek duruma gelmeden ezilmelidir.

Kötü haber tez duyulur (ADS 1:374).

Ölüm gibi, başka felaketler gibi haberler, bununla ilgili kimselerin kulağına çabuk yetişir.

İyi nasihat verilir, iyi ad verilmez (ADS 1:337).

Bir kimse başkasına iyi öğüt verebilir ama iyi ad, ün veremez. Bunu ancak kişinin kendisi kazanabilir.

Her koyun kendi bacağından asılır (ADS 1:312).

Herkes kendi suçundan sorumludur.

Yularsız deve yedilmez (ADS 1: 479).

Disipline bağlı olmayan kişi, istenildiği gibi yönetilemez.

2.6.4.2. -t-, -(I)t-/ -(U)t-:

-t- eki, ünlü ile ya da akıcı veya patlayıcı ünsüzlerden biriyle biten geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek ettirgenlik fiilleri kuran işlek bir çatı ekidir. Bir kısım fiillerde yerini -(I)r- 1-(U)r- ettirgenlik ekiyle birleşerek oluşturduğu -Dir- / -DUr- (200. §) ekine bırakmıştır. Ekin fiil kök ve gövdeleriyle birleşme koşulları şöyledir:

* -t- eki, ünlü ile biten iki heceli geçişli ve geçişsiz fiillere, bir bağlantı ünlüsü almadan doğrudan doğruya -t- olarak eklenir: acıt- ağrıt-, arıt-, boyat-, çürüt-, eskit-, istet-, kapat-, kazıt-, okut-, saklat-, soğut-, tarat-, titret-, türet-, uyut-, üşüt-, yikat- vb.

* Ek, /-, r- gibi akıcı ünsüzlerden biriyle sonuçlanan fiil kök ve gövdelerine de araya bir bağlantı ünlüsü almadan eklenmiştir: azalt-, belirt-, bildirt-, buyurt-, darılt-, dürt-, düzelt-, getirt-, götürt-, kabart-, karart-, ört-, yükselt- vb.

* Ek, patlayıcı (nadiren de sızıcı) ünsüzlerden biri ile biten fiillerden sonra, araya ünlü uyumlarına göre ayarlanan bir bağlantı ünlüsü olarak eklenir: akıt-, azıt-, berkit-, damıt-, kokut-, korkut-, sapıt-, sarkıt-, ürküt- vb. (Korkmaz, 2009: 134).

Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü. (ADS 1:113)

Karşıdakini kızdırarak seninle ilgili kötü şeyleri ortaya dökmesine, senin için kötü sözler söylemesine yol açma.

Ağlatan gülmez. (ADS 1:123)

Başkasına zulmeden kimsenin kötülüğü yerde kalmaz; kendisine döner. Onu da ağlatırlar.

Allah fukarayı sevindirmek isterse önce eşeğini yitirtir, sonra buldurur. (ADS 1:138)

Dar bir geçim içinde olan kişi, sevincin ne olduğunu bilmez. Ama bir süre bu dar geçimden de yoksun kalıp sonra yeniden eski geçime kavuşsa o zaman sevincin nasıl şey olduğunu anlar.

Aşk ağlatır, dert söyletir. (ADS 1:156)

Aşığın yüreği yaralıdır. Bu dert onu ağlatır. Başka türlü derdi olan ise herkese derdini döker.

Ayağını yorganına göre uzat. (ADS 1:166)

Giderini gelirine uydur. Harcamaların gelirini aşmasın.

Ayağı yürüten baştır. (ADS 1:166)

İşçinin iyi iş yapmasını, halkın iyi bir düzen içinde çalışmasını baştakiler sağlar.

Bir baş soğan bir kazanı kokutur. (ADS 1:193)

Kötü bir kişi, kötü bir davranış, kötü bir söz, büyük bir topluluğun havasını bozar

Cahile söz (laf) anlatmak, deveye hendek atlatmaktan güçtür (zordur). (ADS 1:210)

Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, deveye hendek atlatamazsınız. Cahile söz anlatmak, bundan da güçtür.

Dert ağlatır, aşk söyletir. (ADS 1:235)

Derdi olan acı çeker, ağlar; çaresizliğine üzülür, ağlar. Aşka düşen kimsenin ise içinde duygular, tutkular kaynaşmaktadır. Bunları dışa vurup ferahlamak isteği onu durmadan söyletir.

Gelen gideni aratır. (ADS 1:285)

Beğenmediğimiz ve işten ayrılmasını dilediğimiz bir kişi yerine çoğu zaman öyle birisi gelir ki, nerede eskisi? O çok iyiydi dedirtir.

Kuru gayret, çarık eskidir. (ADS 1:379)

Bir işi başarmak için rasgele çabalamak yetmez. Amaca doğru planla yürümek ve işin çıkar yollarını bulmak gerekir. Böyle yapılmazsa bütün çabalar boşa gider; zarardan başka bir sonuca varılmaz.

Söyleyene bakma, söyletene bak. (ADS 1:431)

İçinden geleni söyleyen bir kişinin sözleri, doğru çıkmasını istediğimiz şeylerse, bunları ona Tanrı söyletiyor der, söylediklerine inanmak isteriz.

Var varlatır, yok söyletir. (ADS 1:460)

Varlık, kişiye yüksekte atma ve varlığını artırma gücü verir. Yokluk ise ancak sızlanmaya, yakınmaya yol açar.

Yerini bilmeyen, yılda bir kat urba eskidir. (ADS 1:474)

Hangi alanda çalışabileceğini önceden iyi kestirememiş olan kişi, sık sık yer ve iş değiştirme yüzünden hayli zarar görür.

3.BÖLÜM : YÖNTEM

ANALİZ SONUÇLARI ve YORUMLAR

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 15.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin güvenilirliği hesaplanırken 100 kişi taban alınmıştır. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Sayı, Yüzde, Ortalama) kullanılmıştır. Hipotez testleri hesaplanırken deney ve kontrol grupları oluşturulmuş ve 60 kişi üzerinde araştırma yapılmıştır. Hipotez testi olarak Bağımsız Değişkenler T Testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular % 95 güven düzeyinde %5 anlamlılık seviyesinde yorumlanmıştır.

1. Verilerin Normallik Testi

H_0 : %95 güvenle veriler normal dağılımlıdır.

H_1 :%95 güvenle veriler normal dağılımlı değildir.

Tablo 3 Normallik Testi

	Kolmogorov-Smirnov(a)			Shapiro-Wilk		
	İstatistik Değeri	Serbestlik Derecesi	Sig.	İstatistik Değeri	Serbestlik Derecesi	Sig.
Ön Test	,104	60	,169	,968	60	,121
Son Test	,099	60	,200	,961	60	,055
Kalıcılık	,114	60	,049	,958	60	,036

Görüldüğü gibi burada iki farklı test vardır. Bunlardan biri "Kolmogorov-Smirnov", diğeri ise "Shapiro-Wilk" testidir. "Shapiro-Wilk" ve "Kolmogorov-Smirnov" testlerine

göre ön test ve son test değişkenlerinin "Sig." değerleri 0.05' den büyük olduğu için H_0 hipotezleri kabul edilir. Ön test ve son test grupları için **"%95 güvenle veriler normal dağılımlıdır."** denilebilir. Kalıcılık testi ise H_0 reddedilerek normal dağılımdan gelmediği söylenebilir.

2. Sistem Güvenilirliği

Araştırmadaki sorulardan 7. Soru sistemden çıkarılarak güvenilirlik testi uygulanmıştır. Sistem 19 sorudan oluşmaktadır.

Tablo 4 Güvenilirlik İstatistiği

Cronbach's Alpha	N of Items
,862	19

"Cronbach's Alpha" değerine göre sistem güvenilirliği %86 değerinde hesaplanmıştır. Oluşturulan sistem güvenilirdir.

Tablo 5 Madde Güvenilirlik İstatistikleri

	Madde Silinirse Ölçek Ortalaması	Madde Silinirse Ölçek Varyansı	Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonu	Madde Silindi ise Cronbach Alpha Değeri
s1	9,21	24,208	,113	,868
s2	9,44	22,774	,396	,859
s3	9,33	21,718	,643	,848
s4	9,39	22,745	,403	,858
s5	9,46	22,150	,535	,853
s6	9,36	22,516	,456	,856
s7	9,46	22,130	,539	,853
s8	9,60	22,586	,475	,855
s9	9,30	22,737	,419	,858
s10	9,18	23,280	,340	,860
s11	9,53	22,312	,512	,854
s12	9,28	22,587	,459	,856
s13	9,45	21,846	,603	,850
s14	9,45	22,472	,462	,856
s15	9,53	22,312	,512	,854
s16	9,40	22,040	,558	,852
s17	9,52	22,091	,560	,852
s18	9,35	22,957	,360	,860
s19	9,32	22,785	,403	,858

"Cronbach's Alpha" değerine göre sistemdeki soruların silinmiş güvenilirlik değerleri ile sistem güvenilirlik değeri arasında bir fark görülmemektedir, başka sorunun çıkarılmasına gerek yoktur. Sistem oluşturulan şekilde 0.862 derecede güveniliridir.

3. Hipotezler ve Test Sonuçları

Deney Grubu: Atasözleri ile Öğretim Yapılan Grup

Kontrol Grubu: Geleneksel Yöntemle Öğretim Yapılan Grup

A. 1. Problem

H₀: Deney ve kontrol grupları için ön test puan ortalamaları arasında fark yoktur.

H₁: Deney ve kontrol grupları için ön test puan ortalamaları arasında fark vardır.

Tablo 6 Bağımsız Ortalamalar T Testi

		Independent Samples Test								
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
on	Equal variances assumed	,115	,735	-,065	58	,948	-,067	1,021	-2,111	1,978
	Equal variances not assumed			-,065	57,904	,948	-,067	1,021	-2,111	1,978

H₀: Yığın varyansları homojen.

H_a: Yığın varyansları homojen değil.

Tablodan görüldüğü gibi "Levene Test For Equality of Variance" istatistiğinin Sig=0,735>0.05 olduğu için H_0 hipotezi kabul edilerek yığın varyanslarının eşit olduğu doğrulanır.

Yokluk hipotezi ve alternatif hipotezimizi kurduktan sonra yığın varyanslarımız eşit olduğu için tabloda birinci satıra baktığımızda sig.(2-tailed)=0,948>0,05 olduğu için H_0 (yokluk hipotezi) kabul edilerek deney ve kontrol grupları için ön test puan ortalamaları arasında fark yoktur.

Tablo 7 Grup İstatistiği

Grup	Gözlem Değeri	Grupların Ortalaması	Standart Sapma
Ön Test Deney	30	8,70	4,036
Kontrol	30	8,77	3,875

Ön test sonuçlarına göre Deney grubunun ortalama puanı (8,70) ile kontrol grubunun ortalama puanı (8,77) yaklaşık olarak birbirine eşittir.

2. Problem

H_0 : Deney ve kontrol grupları için son test puan ortalamaları arasında fark yoktur.

H_1 : Deney ve kontrol grupları için son test puan ortalamaları arasında fark vardır.

Tablo 8 Bağımsız Ortalamalar T Testi

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
son	Equal variances assumed	,739	,394	2,444	58	,018	2,800	1,146	,507	5,093
	Equal variances not assumed			2,444	57,679	,018	2,800	1,146	,507	5,093

H_0 : Yığın varyansları homojen.

H_a : Yığın varyansları homojen değil.

Tablodan görüldüğü gibi "Levene Test For Equality of Variance" istatistiğinin Sig=0,394>0.05 olduğu için H_0 hipotezi kabul edilerek yığın varyanslarının eşit olduğu doğrulanır.

Yokluk hipotezi ve alternatif hipotezimizi kurduktan sonra yığın varyanslarımız eşit olduğu için tabloda birinci satıra baktığımızda sig.(2-tailed)=0,018<0,05 olduğu için H_0 (yokluk hipotezi) reddedilerek deney ve kontrol grupları için son test puan ortalamaları arasında fark vardır sonucuna ulaşabiliriz.

Tablo 9 Grup İstatistiği

Grup	Gözlem Değeri	Grupların Ortalaması	Standart Sapma
Son Test Deney	30	11,50	4,599
Kontrol	30	8,70	4,268

Son test sonuçlarına göre Deneysel grubunun ortalama puanı (11,50) kontrol grubunun ortalama puanından (8,70) büyüktür. Atasözleri ile öğretim yapılan grup (deneysel grubu) geleneksel yöntemlerle öğretim yapılan gruptan daha verimli sonuçlar vermiştir.

3. Problem

H_0 : Deneysel ve kontrol grupları için kalıcılık test puan ortalamaları arasında fark yoktur.

H_1 : Deneysel ve kontrol grupları için kalıcılık test puan ortalamaları arasında fark vardır.

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
kalıcılık	Equal variances assumed	2,667	,108	2,954	58	,005	3,167	1,072	1,021	5,312
	Equal variances not assumed			2,954	56,083	,005	3,167	1,072	1,019	5,314

Tablo 10 Bağımsız Ortalamalar T Testi

H_0 : Yığın varyansları homojen.

H_a : Yığın varyansları homojen değil.

Tablodan görüldüğü gibi "Levene Test For Equality of Variance" istatistiğinin Sig= 0,108 > 0,05 olduğu için H_0 hipotezi kabul edilerek yığın varyanslarının eşit olduğu doğrulanır.

Yokluk hipotezi ve alternatif hipotezimizi kurduktan sonra yığın varyanslarımız eşit olduğu için tabloda birinci satıra baktığımızda sig.(2-tailed)=0,005 < 0,05 olduğu için H_0 (yokluk hipotezi) reddedilerek deneysel ve kontrol grupları için kalıcılık test puan ortalamaları arasında fark vardır sonucuna ulaşabiliriz.

Tablo 11 Grup İstatistiği

Grup	Gözlem Değeri	Grupların Ortalaması	Standart Sapma
Kalıcılık Testi Deney	30	11,30	4,519
Kontrol	30	8,13	3,748

Kalıcılık testi sonuçlarına göre deney grubunun ortalama puanı (11,30) kontrol grubunun ortalama puanından (8,13) büyüktür. Atasözleri ile öğretim yapılan grup (deney grubu) geleneksel yöntemlerle öğretim yapılan gruptan daha kalıcı sonuçlar vermiştir.

4. Problem

✓ Deney grubunun ön test ve son test puanları ortalamalarının karşılaştırılması.

Tablo 12 İstatistik

	Ön Test	Son Test
Gözlem	30	30
Kayıp Gözlem	0	0
Ortalama	8,70	11,50

Deney grubu(atasözleriyle öğrenim verilen grup) 30 kişiden oluşmaktadır. Deney grubuna uygulanan ön test ve son test puanları ortalamasında farklılık vardır. Ön test puanları ortalaması '8.70' iken son test puanları ortalaması '11.50' olarak hesaplanmıştır.

✓ **Kontrol grubunun ön test ve son test puanları ortalamalarının karşılaştırılması**

Tablo 13 İstatistikler

	Ön Test	Son Test
Gözlem	30	30
Kayıp Gözlem	0	0
Ortalama	8,77	8,70

Kontrol grubu(geleneksel yöntemle öğrenim verilen grup) 30 kişiden oluşmaktadır. Kontrol grubuna uygulanan ön test ve son test puanları ortalamasında farklılık yoktur. Ön test puanları ortalaması '8.77' iken son test puanları ortalaması '8,70' olarak hesaplanmıştır.

5. Problem

✓ **Deney grubunun son test ve kalıcılık test puanları ortalamalarının karşılaştırılması**

Tablo 14 İstatistikler

	Son Test	Kalıcılık Testi

Gözlem	30	30
Kayıp Gözlem	0	0
Ortalama	11,50	11,30

Deney grubu(atasözleriyle öğrenim verilen grup) 30 kişiden oluşmaktadır. Deney grubuna uygulanan son test ve kalıcılık test puanları ortalamasında önemsiz derecede farklılık vardır. Son test puanları ortalaması '11.50' iken kalıcılık test puanları ortalaması '11.30' olarak hesaplanmıştır.

✓ **Kontrol grubunun son test ve kalıcılık puanları ortalamalarının karşılaştırılması**

Tablo 15 İstatistikler

	Son Test	Kalıcılık Testi
Gözlem	30	30
Kayıp Gözlem	0	0
Ortalama	8,70	8,13

Kontrol grubu(geleneksel yöntemle öğrenim verilen grup) 30 kişiden oluşmaktadır. Deney grubuna uygulanan son test ve kalıcılık test puanları ortalamasında önemsiz derecede farklılık vardır. Son test puanları ortalaması '8.70' iken kalıcılık test puanları ortalaması '8.13' olarak hesaplanmıştır.

SONUÇ

Bu araştırmada isim ve fiil yapım eklerinin öğretilimi iki şekilde yapılmıştır. Seçilen iki gruptan birine düz anlatım yöntemi kullanılırken diğesine atasözleri aracılığıyla öğretim yapılmıştır.

Ankara 100. Yıl İlköğretim Okulu 6-K ve 6-L sınıflarında yapılan çalışmanın sonuçları alt problemlere dayalı olarak aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Deney ve kontrol grupları için son test puan ortalamaları arasında fark vardır. Son test sonuçlarına göre Deney grubunun ortalama puanı (11,50) kontrol gurubunun ortalama puanından (8,70) büyüktür. Atasözleri ile öğretim yapılan grup (deney grubu) geleneksel yöntemlerle öğretim yapılan gruptan daha verimli sonuçlar vermiştir.

2. Deney ve kontrol grupları için kalıcılık test puan ortalamaları arasında fark vardır. Kalıcılık testi sonuçlarına göre deney grubunun ortalama puanı (11,30) kontrol gurubunun ortalama puanından (8,13) büyüktür. Atasözleri ile öğretim yapılan grup (deney grubu) geleneksel yöntemlerle öğretim yapılan gruptan daha kalıcı sonuçlar vermiştir.

3. Deney grubu(atasözleriyle öğrenim verilen grup) 30 kişiden oluşmaktadır. Deney grubuna uygulanan ön test ve son test puanları ortalamasında farklılık vardır. Ön test puanları ortalaması '8.70' iken son test puanları ortalaması '11.50' olarak hesaplanmıştır.

4.Kontrol grubu(geleneksel yöntemle öğrenim verilen grup) 30 kişiden oluşmaktadır. Kontrol grubuna uygulanan ön test ve son test puanları ortalamasında farklılık yoktur. Ön test puanları ortalaması '8.77' iken son test puanları ortalaması '8,70' olarak hesaplanmıştır.

5. Deney grubu(atasözleriyle öğrenim verilen grup) 30 kişiden oluşmaktadır. Deney grubuna uygulanan son test ve kalıcılık test puanları ortalamasında önemsiz derecede farklılık vardır. Son test puanları ortalaması '11.50' iken kalıcılık test puanları ortalaması '11.30' olarak hesaplanmıştır.

6. Kontrol grubu (geleneksel yöntemle öğrenim verilen grup) 30 kişiden oluşmaktadır. Deney grubuna uygulanan son test ve kalıcılık test puanları ortalamasında

önemsiz derecede farklılık vardır. Son test puanları ortalaması '8.70' iken kalıcılık test puanları ortalaması '8.13' olarak hesaplanmıştır.

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmada elde edilen bulgular göz önünde bulundurulduğunda birtakım sonuçlara ve önerilere varmak mümkündür:

1.Çalışma öncesinde ve çalışma boyunca yapılan araştırmalarda dil bilgisi öğretim yöntemleri ve bu öğretim yöntemlerinde kullanılan materyallerin oldukça sınırlı ve klasik olduğu görülmüştür. Dil bilgisi öğretiminde en çok materyal ihtiyacı olan alanlardan biri yapı bilgisi öğretimidir. Buna bağlı olarak bu alanda bir materyal açığının olduğu söylenebilir.

2.Öğretim yöntemlerinin uygulanmasında öğretmenin ve öğrencinin içinde bulunduğu şartlar oldukça önemlidir. Her yöntem her ortamda ve her topluluğa uygulanamaz. Bu uygulamalarda kullanılan materyaller de konuya ve amaca yönelik olmalıdır. İşte bu noktada çalışmanın belkemiğini oluşturan atasözleri konusu devreye girer.

3.İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde gözlem ve soru-cevap yoluyla atasözü dağarcığının eksikliği fark edilmiştir. Bu durum isim ve fiil yapım ekleri öğretilirken bu kültür hazinesinden yararlanmayı beraberinde getirmiştir. Yapılan öğretimde atasözlerimizin materyal olarak kullanılmasının yeni nesle unutulmaya yüz tutmuş sözvarlığımızı öğretmesi ve bir kültür aktarımı sağlaması açısından son derece yararlı olduğu söylenebilir. Bir yandan atasözleri aracılığıyla isim ve fiil yapım ekleri öğrenciye aktarılırken diğer yandan atasözlerinin işlevi, bünyesinde bulunan kelimeler ve kültürel özellikler öğrenciye aktarılmış olur.

4.İlköğretim 6.sınıf ders ve çalışma kitapları incelendiğinde yalnızca birkaç atasözünün yer aldığı görülmüştür. Aynı kaynaklarda deyimlere çok sık yer verilmesine rağmen atasözlerinin neredeyse yer almamış olması oldukça şaşırtıcı ve üzücüdür. Atasözlerindeki sözvarlığı ve kültürel özelliklerin ayrı ayrı bölümlerle ele alınacak kadar detaylı ve önemli olduğu söylenebilir. Yaşanmışlıklar sonucunda dile dökülen atasözlerimizin bir kültür mirası olduğunu unutmamak ve bunu mümkün olduğu kadar yeni nesillere aktarmak öğretmenlerin başlıca görevlerinden olmalıdır.

5. Dil bilgisi öğretiminde atasözlerinin materyal olarak kullanılması çalışma kapsamındaki isim ve fiil yapım ekleri konusu dışında kalan dil bilgisi konuları için de geçerlidir. Örneğin cümle türleri konusu işlenirken birçok atasözü üzerinden cümle türlerine örnekler kullanılabilir.

6. Öğrencilerin soyut düşünerek atasözlerimizdeki mecazlı söyleyişleri anlayabilmeleri atasözlerini günlük hayatlarında kullanabilmeleri ile mümkündür. Bu bağlamda öğretmenlere derslerinde mümkün olduğunca atasözlerimizden yararlanmaları önerilebilir.

KAYNAKÇA

Akalın, Şükrü Haluk, Toparlı, Recep, Gözaydın, Nevzat, Zülfikar, Hamza, Argunşah, Mustafa, Demir, Nurettin, Tezcan Aksu, Belgin, Gültekin, Beyza. (2005). TDK Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları.

Aksan, Doğan. (2005a). Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksan, Doğan. (2005b). Türkçenin Gücü. Ankara: Bilgi Yayınları.

Aksoy, Ömer Asım. (1988). Atasözü ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Aydın, Özgür (1999). Ortaokullarda Dil Bilgisi Öğretimi Üzerine Öğretmen Görüşleri. Dil Dergisi, 81, 23-29.

Banguoğlu, Tahsin. (2004) Türkçenin Grameri. Ankara: TDK Yayınları.

Barın, Erol, Demir, Celal. (2006). Türk Dil Bilgisi 1 Ses Bilgisi. Ankara: Öncü Kitap.

Ergin, Muharrem. (2004). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Göçer, Ali (2008). Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Çözümleme Yönteminin Kullanımı. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(10), 102-119.

Karadüz, Adnan (2006). İlköğretim Türkçe Dil Bilgisi Kitaplarının “Öğreticilik” Kavramı Bağlamında Eleştirisi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21, 13-31.

Korkmaz, Zeynep. (2009). Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi. Ankara: TDK Yayınları.

Korkmaz, Zeynep, Zülfikar, Hamza, Akalın, Mehmet, Ercilasun, Ahmet Bican, Parlatur, İsmail, Gülensoy, Tuncer, Birinci, Necati. (2003). Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri. Ankara: Yargı Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (2011). Türk Gramerinin Sorunları. Ankara: TDK Yayınları, 431-437.

MEB (2010). Türkçe Öğretmen Kılavuz Kitabı. Ankara: Özgün Matbaacılık.

Oğuz, M. Öcal, Ekici, Metin, Aça, Mehmet, Arslan, Mustafa, Düzgün, Dilaver, Akarpınar, R.Bahar, Öğüt, Eker, Gülin, Ercan, Aktan, Müge, Saltık, Özkan, Tuba.(2005)Türk Halk Edebiyatı. Ankara: Grafiker Yayınları.

Özbay, Murat. (2006). Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri 1. Ankara: Öncü Kitap.

Özbay, Murat. (2006). Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri 2. Ankara: Öncü Kitap

Özbay, Murat. (2003). Öğretmen Görüşlerine Göre İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi. Anlara: Gölge Ofset Matbaacılık.

Sağır, Mükim (2002). İlköğretim Okullarında Dil Bilgisi Öğretimi. Türk Dili, 601.

Tüm, Gülden (2010). Atasözlerinin Değişik Kültür ve Dilleri Anlamadaki Rolü. Turkish Studies, 5(4), 663-678.

Yalçın, Alemdar. (2002). Türkçe Öğretim Yöntemleri Yeni Yaklaşımlar. Ankara: Akçağ Yayınları.

EKLER

SÖZLÜK

abdal:1. Gezgin derviş: “*Varıp yaslanayım Hacı Bektaş'a / Abdalın olayım çullar içinde*” -Gevheri. 2. Dilenci kılıklı, üstü başı perişan kimse (TDK TS: 2).

ardıç: Servigillerden, güzel kokulu yapraklarını kışın da dökmeyen, yuvarlak kara yemişleri ilaç olarak kullanılan bir ağaççık (TDK TS: 116).

arsız: Utanması, sıkılması olmayan, yılışık, yüz­süz (kimse). 2. Açgözlü davranan (kimse). 3. *mec.* Kolayca üreyebilen (bitki) (TDK TS: 123).

asi: 1. Başkaldırıcı: “*Padişah içeriye geçince asilerin bir an önceki sersemliği geçti.*” -N. F. Kısakürek. 2. Dikbaşı (TDK TS: 129).

beniz: 1. Yüz: “*Benzi limon gibi sararmaya, gözleri ateş gibi parlamaya başladı.*” - Y. K. Karaosmanoğlu. 2. Yüz rengi (TDK TS: 243).

borazancı: Borazan çalan kimse (TDK TS: 298).

çarık: 1. İşlenmemiş sığır derisinden yapılan ve deliklerine geçirilen şeritle sıkıca bağlanan ayakkabı: “*Tozla örtülmüş çarıklarının eskiliği belli olmuyor.*” -Ö. Seyfettin. 2. Araba yokuş aşağı giderken tekerleği frenlemek için altına sürülen demir levha (TDK TS: 395)

çifte: 1. İki bir arada bulunan veya ikili: “*Güzel sevme derler nasıl sevmeyim / Kaşlar arasında çifte benler var*” -Karacaoğlu. 2. Çift kürekli (sandal, kayak). (TDK TS: 434).

çulsuz: 1. Çulu olmayan. 2. *mec.* Varlıksız, parasız (TDK TS: 455).

çuvaldız: Çuval vb. dokumalar dikmekte kullanılan, ucu yassı ve eğri, büyük iğne (TDK TS: 455).

fukara: 1. Yoksul, fakir: “*Biriktirdiği bütün parasını sadaka olarak fukaraya verir.*” -Y. K. Beyatlı. 2. *a.* Derviş: *Bir Bektaşî fukarası.* 3. *mec.* Zavallı (TDK TS: 718).

hendek: Geçmeye engel olacak biçimde uzunlamasına kazılmış derin çukur (TDK TS: 877).

kadir: 1. Değer, kıymet, itibar. 2. *gök b.* Bir yıldızın parlaklık bakımından bulunduğu basamak (TDK TS: 1028).

kerpiç, -ci : 1. Duvar örmekte kullanılmak için kalıplara dökülüp güneşte kurutulmuş saman ve balçık karışımı ilkel tuğla. 2. *şf.* Bu tuğladan yapılmış (TDK TS: 1141).

lakırdı: Genel ve soyut bir kavram halinde alınan dil kavramına karşı olarak, kişilerin ; ağızlarında gerçekleşen sözlü dil şekli (TDK TS: 1296).

misk: 1. Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir tür erkek ceylanın karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde. 2. Mis (TDK TS: 1402).

nasihat: Öğüt (TDK TS: 1458).

omca: Bağ kütüğü, asma (TDK TS: 1501).

onmak: 1. Daha iyi bir duruma girmek, salah bulmak: “*Sakın kesme, yaş ağaca balta vuran el onmaz.*” -M. E. Yurdakul. 2. Eksiği kalmayıp gönül ferahlığına ermek, mutlu olmak, mesut olmak. 3. Hastalıktan, dertten kurtulmak, şifa bulmak, felah bulmak, iflah olmak (TDK TS: 1504).

tan: Güneş doğmadan önceki alaca karanlık, fecir (TDK TS: 1899).

tarhun: Birleşikgillerden, hekimlikte kullanılan, güzel kokulu bir bitki (TDK TS: 1907).

tazı: Genellikle tavşan avında kullanılan, uzun bacaklı, çekik karınlı, çok çevik bir köpek türü (TDK TS: 1926).

tez: 1. Çabuk olan, süratli. 2. *şf.* Süratli bir biçimde (TDK TS: 1971).

türbe: Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı (TDK TS: 2020).

urba: Giysi (TDK TS: 2036).

zayi: 1. Kaybolma, yitme. 2. *sf.* Kayıp. 3. *sf.* Yok olmuş, elden çıkmış, mahvolmuş.
4. *sf.* İŒe yaramayan, yararsız, boş (TDK TS: 2226).

züğürt: Parasız, yoksul, meteliksiz olan (kimse) (TDK TS: 2243).

GÜNLÜK PLANLAR

GÜNLÜK PLAN 1

BÖLÜM I:

Ders	Türkçe
Sınıf	6
Öğrenme alanı / Ünite adı	Sözcükte Yapı / İsim ve fiil kökü
Süre	40'+40'

BÖLÜM II:

Kazanımlar:	Kök ve eki kavrar. İsim ve fiil kökünü ayırt eder.
Konunun Bölümleri:	1. İsim kökü 2. Fiil kökü 3. Ek
Strateji yöntem ve teknikler:	Buluş, soru-cevap
Kaynak, araç ve gereçler:	Bir torba, yazı tahtası, tahta kalemi

BÖLÜM III:

<p>GİRİŞ ETKİNLİKLERİ</p>	<p>Derse bir torba ve içinde katlanmış küçük kâğıtlarla girilir. Böylece öğrencinin dikkati çekilir. Daha sonra kullanılmak üzere masanın altına kaldırılır.</p> <p>Bu derste öğrenilecek konunun isim kökü, fiil kökü ve ek kavramının olduğu söylenir.</p> <p>Dil bilgisinin en temel konusu olan sözcükte yapı konusunun bize kullanmakta olduğumuz kelimelerin en küçük birimlerini ve kaç çeşit olduklarını göstermesi bakımından önemi vurgulanır. Bu konunun dil bilgisinin ilerleyen konuları için temel bilgileri içerdiği anlatılarak öğrencinin güdülenmesi sağlanır.</p> <p>Dersin sonunda artık kök-ek kavramlarının ve isim ile fiil kökünün tespit edilebileceği söylenir. Bu şekilde bir duyurma ve hedeften haberdar etme işlemiyle öğrencinin konuya karşı zihinsel kurulumu sağlanır.</p>
---	--

<p>GELİŞME ETKİNLİKLERİ</p>	<p>Öğrencilere çevrelerinde gördükleri nesne veya eşyaların neler oldukları sorulur. Verilen cevaplar tahtanın sol tarafına yazılır. Daha sonra öğrencilere gün içinde yaptıkları işlerin neler oldukları sorulur. Verilen cevaplar bu defa tahtanın sağ tarafına yazılır.</p>
---	--

	<p>Öğrencilere iki grup arasındaki söyleyiş farkı sorularak fiil kökü olan kelimelerin “-mek, -mak” mastar ekini aldıkları; isim köklerinin ise bu eki alamadıkları kavratılmaya çalışılır. Söylenenlerden yola çıkarak isim ve fiil köklerinin tanımlarının yapılması istenir. Tanımlamayı doğru yapan öğrenciler pekiştirilir.</p> <p>Konu soru-cevap yöntemi ile işlenerek bütün sınıfın derse katılımı sağlanır.</p> <p>Sınıfa getirilen torba ve katlanmış küçük kâğıtlar çıkarılır. Öğrenciler torbadan bir kâğıt seçer. Seçtiği kâğıdı dışından okur. Okuduğu kelimenin bir isim mi yoksa fiil mi olduğunu tespit eder. İsim ise tahtadaki isim balonunun içine fiil ise fiil balonunun içine yazar.</p> <p>Son olarak çocuklara çalışma kâğıtları dağıtılır. Çalışma kâğıtlarında yer alan sözcüklerin kök ve eklerine ayrılması istenir. Doğru ayrılıp ayrılmadığı kontrol edilir. Ardından bulunan köklerin isim kökü mü fiil kökü mü olduğunun belirlenmesi istenir. Bu işlem de kontrol edildikten sonra sonuç bölümüne geçilir.</p>
--	--

<p>SONUÇ</p> <p>ETKİNLİKLERİ</p>	<p>İşlenen konu genel olarak özetlenir. Önemli bölümler tekrar edilir. Çalışma kitaplarından konuyla ilgili ödevler verilir. Bir sonraki derste “eklerin türleri” konusunun işleneceği öğrencilere duyurulur.</p>
--	---

GÜNLÜK PLAN 2

BÖLÜM I:

Ders	Türkçe
Sınıf	6
Öğrenme alanı / Ünite adı	Sözcükte Yapı/ Yapım eki- çekim eki
Süre	40'+40'

BÖLÜM II:

Kazanımlar:	Kök ve eki kavrar. İsim kökü ile fiil kökünü ayırt eder. Yapım ve çekim ekini ayırt eder.
Konunun Bölümleri:	1. Yapım eki 2. Çekim eki
Strateji yöntem ve teknikler:	Buluş, soru-cevap
Kaynak, araç ve gereçler:	Mavi karton,yazı tahtası, konuya uygun çalışma kâğıtları

BÖLÜM III:

<p>GİRİŞ ETKİNLİKLERİ</p>	<p>Derse, üzerinde atasözlerinin yazılı olduğu mavi bir kartonla girilir. Daha sonra kullanılmak üzere mavi karton kaldırılır. Bu derste eklerin çeşitleri konusunun işleneceği ve mavi kartonda yazılı olan atasözlerinden yararlanılacağı söylenir. Kelimelere birtakım görevler yüklemek ya da yeni kavramlar türetmek amacıyla eklerden yararlanılacağı belirtilir. Bu eklerin iki ana gruba ayrıldığı söylenir. Bu gruplandırmada esas olanın kelimenin anlamını değiştiren ve kelimenin anlamını değiştirmeyen eklerin olmasıdır.</p>
---	---

<p>GELİŞME ETKİNLİKLERİ</p>	<p>Tahtada karışık olarak yazılı olan isim ve fiil köklerine eklenen yapım ekleri sayesinde yeni kavramların ortaya çıktığı gösterilir.</p> <p>Ardından aynı köklere çekim eki getirilerek kelimelerde anlamın değişmediği gösterilir.</p> <p>Öğrencilerden sırasıyla anlamı değiştiren ve anlamı değiştirmeyen eklerle oluşan kelimeler söylemeleri istenir.</p> <p>Mavi karton çıkarılarak panoya yapıştırılır. Öğrencilere seçecekleri numara karşılığında denk gelen atasözlerinden üç tanesinde yer alan her kelimenin yapı bakımından inceleneceği söylenir. Yapım ve çekim eklerinin tek tek bulunarak yazılması istenir.</p>
---	--

SONUÇ ETKİNLİKLERİ	İşlenen konu genel olarak özetlenir. Önemli bölümler tekrar edilir. Çalışma kitaplarından konuyla ilgili ödevler verilir. Bir sonraki derste “gövde türleri” konusunun işleneceği öğrencilere duyurulur.
-------------------------------	--

GÜNLÜK PLAN 3

BÖLÜM I:

Ders	Türkçe
Sınıf	6
Öğrenme alanı / Ünite adı	Sözcükte Yapı/ İsim gövdesi
Süre	40'+40'

BÖLÜM II:

Kazanımlar:	İsim ve fiil gövdesini kavrar.
Konunun Bölümleri:	1.İsimden isim yapan yapım ekleri 2. Fiilden isim yapan yapım ekleri
Strateji yöntem ve teknikler:	Buluş, soru-cevap
Kaynak, araç ve gereçler:	Yazı tahtası, konuya uygun çalışma kâğıtları

BÖLÜM III:

GİRİŞ ETKİNLİKLERİ	<p>Dersin başında öğrencilere bu derste isim gövdesi konusunun işleneceği söylenir. Kelimenin yapısını en iyi şekilde kavrayabilmek için yapım eklerinin işlevlerini anlamak gerektiği söylenir. Bu derste işlenecek olan konuların bir sonraki derste işlenecek konular için bir basamak teşkil ettiği ve o yüzden en iyi şekilde öğrenilmesi gerektiği ifade edilerek öğrencinin güdülenmesi sağlanır.</p>
-------------------------------	--

GELİŞME ETKİNLİKLERİ	<p>Öğrencilere önceki derslerde öğrenmiş oldukları yapım eklerinin sayesinde “gövde” kavramının oluştuğu söylenir. Yazı tahtası ikiye bölünür. Sol tarafa isim gövdesi sağ tarafa fiil gövdesi yazılır. Bu derste “isimden isim yapan yapım ekleri” ile “fiilden isim yapan yapım ekleri” ile oluşan isim gövdelerine örnekler verileceği söylenir. İsim gövdesinin oluşabilmesi için isim ya da fiil köküne eklenen yapım ekinin bir isim türetmesi gerektiği vurgulanır.</p> <p>Öğretmen tarafından verilen birkaç örneğin ardından öğrencilerden örnek vermeleri istenir. Doğru örnekler veren öğrenciler pekiştirilir.</p> <p>Son olarak öğrencilere çalışma kâğıtları dağıtılır. Çalışma kâğıtlarında atasözleri yazılıdır; ancak bu atasözlerinin bazı bölümleri boş bırakılmıştır. Öğrencilerden, eksik verilen bu bölümleri uygun kelime ve eklerle doldurmaları istenir. Öğrenciler, atasözlerinin</p>
---------------------------------	---

	<p>yazılmayan yerlerini bulup boşluklara yazarlar. Boşlukların doğru şekilde doldurulup doldurulmadığı kontrol edilir. Birinci aşama tamamlandıktan sonra atasözlerinde yer alan tüm kelimelerin yapısını tespit etme aşamasına geçilir. Bu kelimelerde yer alan tüm “isimden isim yapan yapım ekleri” ile “ fiilden isim yapan yapım ekleri” tespit edilir. Bu çalışma da kontrol edildikten sonra sonuç bölümüne geçilir.</p>
--	---

<p>SONUÇ ETKİNLİKLERİ</p>	<p>İşlenen konu genel olarak özetlenir. Önemli bölümler tekrar edilir. Çalışma kitaplarından konuyla ilgili ödevler verilir. Bir sonraki derste “fiil gövdesi” konusunun işleneceği öğrencilere duyurulur.</p>
---	--

GÜNLÜK PLAN 4

BÖLÜM I:

Ders	Türkçe
Sınıf	6
Öğrenme alanı / Ünite adı	Sözcükte Yapı/ Fiil gövdesi
Süre	40'+40'

BÖLÜM II:

Kazanımlar:	İsim ve fiil gövdesini kavrar. İsimden fiil yapan yapım ekleri ile fiilden fiil yapan yapım ekini kavrar.
Konunun Bölümleri:	1.Fiil gövdesi 2. İsimden fiil yapan yapım eki 3.Fiilden fiil yapan yapım eki
Strateji yöntem ve teknikler:	Buluş, soru-cevap
Kaynak, araç ve gereçler:	Yazı tahtası, konuya uygun çalışma kâğıtları

BÖLÜM III:

<p>GİRİŞ ETKİNLİKLERİ</p>	<p>Dersin başında öğrencilere bu derste fiil gövdesi konusunun işleneceği söylenir. Kelimenin yapısını en iyi şekilde kavrayabilmek için yapım eklerinin işlevlerini anlamak gerektiği söylenir. Bu derste işlenecek olan konuların bir sonraki derste işlenecek konular için bir basamak teşkil ettiği ve o yüzden en iyi şekilde öğrenilmesi gerektiği ifade edilerek öğrencinin güdülenmesi sağlanır.</p>
---	--

<p>GELİŞME ETKİNLİKLERİ</p>	<p>Öğrencilere önceki derslerde öğrenmiş oldukları yapım eklerinin sayesinde “gövde” kavramının oluştuğu söylenir. Yazı tahtası ikiye bölünür. Sol tarafa isim gövdesi sağ tarafa fiil gövdesi yazılır. Bu derste “isimden fiil yapan yapım ekleri” ile “fiilden fiil yapan yapım ekleri” ile oluşan fiil gövdelerine örnekler verileceği söylenir. Fiil gövdesinin oluşabilmesi için isim ya da fiil köküne eklenen yapım ekinin bir fiil türetmesi gerektiği vurgulanır.</p> <p>Öğretmen tarafından verilen birkaç örneğin ardından öğrencilerden örnek vermeleri istenir. Doğru örnekler veren öğrenciler pekiştirilir.</p> <p>Son olarak öğrencilere çalışma kâğıtları dağıtılır. Çalışma kâğıtlarında atasözleri yazılıdır; ancak bu atasözlerinin bazı bölümleri boş bırakılmıştır. Öğrencilerden, eksik verilen bu bölümleri uygun kelime ve eklerle doldurmaları istenir. Öğrenciler, atasözlerinin yazılmayan yerlerini bulup boşluklara yazarlar. Boşlukların doğru şekilde doldurulup doldurulmadığı kontrol edilir. Birinci aşama tamamlandıktan</p>
---	--

	<p>sonra atasözlerinde yer alan tüm kelimelerin yapısını tespit etme aşamasına geçilir. Bu kelimelerde yer alan tüm “isimden fiil yapan yapım ekleri” ile fiilden fiil yapan yapım ekleri” tespit edilir. Bu çalışma da kontrol edildikten sonra sonuç bölümüne geçilir.</p>
--	--

<p>SONUÇ ETKİNLİKLERİ</p>	<p>İşlenen konu genel olarak özetlenir. Önemli bölümler tekrar edilir. Çalışma kitaplarından konuyla ilgili ödevler verilir.</p>
---	--

GÜNLÜK PLAN 5

BÖLÜM I:

Ders	Türkçe
Sınıf	6
Öğrenme alanı / Ünite adı	Atasözleri/ Atasözlerinin kültürümüzdeki ve edebiyatımızdaki yeri
Süre	40'+40'

BÖLÜM II:

Kazanımlar:	Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir. Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır.
Konunun Bölümleri:	1. Atasözlerinin kültürümüzdeki yeri 2. Atasözlerinin edebiyatımızdaki yeri
Strateji yöntem ve teknikler:	Buluş, soru-cevap
Kaynak, araç ve gereçler:	Yazı tahtası, konuya uygun çalışma kâğıtları

BÖLÜM III:

GİRİŞ ETKİNLİKLERİ	Öğrencilere bugüne kadar büyüklerinden ya da çevrelerinden duydukları atasözleri sorulur. Böylece çocukların atasözü dağarcıkları yoklanmış olur. Alınan cevaplar değerlendirilerek bu derste atasözlerinin hayatımızdaki, kültürümüzdeki ve edebiyatımızdaki yerinin anlatılacağı söylenir.
-------------------------------	--

GELİŞME ETKİNLİKLERİ	<p>Atasözlerinin sözlü halk edebiyatı ürünlerinin en zenginlerinden biri olduğu anlatılır. Unutulmaya yüz tutmuş bu kültür hazinemizin yaşanmışlıklar sonucunda edinilen tecrübeler sayesinde oluştuğu anlatılır. Bu anlamda atasözlerinin çoğunun aslında bir nasihat değerinde olduğu belirtilir. Verilen örneklerle konu zenginleştirilir.</p> <p>Öğrencilerin seviyelerine uygun seçilmiş atasözlerinden oluşan çalışma kâğıtları öğrencilere dağıtılır. Öğrencilerden bu atasözlerinden bir tanesini seçerek bir deneme yazısı yazmaları istenir. Yazılan denemeler tüm öğrencilere okutulur. Yazılardaki hatalar öğretmen tarafından düzeltilir. Güzel yazılan yazılar pekiştirilir.</p>
---------------------------------	--

SONUÇ ETKİNLİKLERİ	İşlenen konu genel olarak özetlenir. Önemli bölümler tekrar edilir. Çalışma kitaplarından konuyla ilgili ödevler verilir.
-------------------------------	---

GÜNLÜK PLAN 6

BÖLÜM I:

Ders	Türkçe
Sınıf	6
Öğrenme alanı / Ünite adı	Atasözleri/ Atasözlerinin yapısal ve kuruluş özellikleri
Süre	40'+40'

BÖLÜM II:

Kazanımlar:	Atasözü, deyim ve söz sanatlarını uygun durumlarda kullanarak anlatımını zenginleştirir. Yeni öğrendiği kelime, kavram, atasözü ve deyimleri kullanır.
Konunun Bölümleri:	Atasözlerinin yapı özellikleri
Strateji yöntem ve teknikler:	Buluş, soru-cevap
Kaynak, araç ve gereçler:	Mavi karton, yazı tahtası, konuya uygun çalışma kâğıtları

BÖLÜM III:

GİRİŞ ETKİNLİKLERİ	Öğrencilere bildikleri atasözlerini defterlerine yazmaları söylenir. Bu atasözlerini üst üste okumaları istenir. Atasözlerindeki ses uyumları öğrenciye sezdirilmeye çalışılır.
-------------------------------	---

GELİŞME ETKİNLİKLERİ	Atasözlerinin genel özellikleri anlatılır. Halk edebiyatındaki yeri ve bulunma şekli belirtilir. Öğrencilerin seviyelerine uygun seçilmiş atasözlerinden oluşan çalışma kâğıtları öğrencilere dağıtılır. Bu kâğıtlarda yer alan atasözlerinden mecazlı mecazsız olanların işaretlenmesi istenir. Etkinliğin sonunda doğru cevap veren öğrenciler pekiştirilir.
---------------------------------	--

SONUÇ ETKİNLİKLERİ	İşlenen konu genel olarak özetlenir. Önemli bölümler tekrar edilir. Çalışma kitaplarından konuyla ilgili ödevler verilir.
-------------------------------	---

ÇALIŞMA KÂĞIDI 1

- Aşağıdaki sözcükleri kök ve ek bakımından inceleyiniz. Ardından isim ve fiil köklerini bularak altlarına belirtiniz.

Sözcükler	Kök - ek	İsim kökü	Fiil kökü
Akılsız			
Vakitsiz			
Yokuş			
Dilim			
Yangın			
Korkulu			
Hayırlı			
Uyanık			
Ağartır			
Doğuş			
Küpün			
Başıma			
Kuşlar			
Horozun			
Üzüm			
iniş			
yazlık			

ÇALIŞMA KÂĞIDI 2

*Aşağıdaki atasözlerinde yer alan boşlukları uygun kelime ve eklerle doldurunuz. Ardından atasözlerinde yer alan kelimelerdeki “isimden isim yapan yapım ekleri” ile “ fiilden isim yapan yapım eklerini bulup gösteriniz.

Yoldan, yoldaş... kalma.

Hayır.. komşu hayırsız iyidir.

Dolu küp.. sesi çıkmaz.

Dikensiz olmaz.

Allah'tan umut

Ak gün, kara gün karartır.

Güvenme varlığa, darlığa.

Zorla güzel... olmaz.

Zahmet... rahmet olmaz.

Her inişin bir vardır.

..... öten horozun başını keserler.

Uyku ölümün (küçük)

ÇALIŞMA KÂĞIDI 3

*Aşağıdaki atasözlerinde yer alan boşlukları uygun kelime ve eklerle doldurunuz. Ardından atasözlerinde yer alan kelimelerdeki “isimden fiil yapan yapım ekleri” ile “ fiilden fiil yapan yapım ekleri”ni bulup gösteriniz.

Alet işler övünür.

İşleyen demir tutmaz (paslanmaz, ışıldar).

Minareyi çalan kılıfını hazır...r.

Misafirin sahibini ağırlar.

Bal demekle ağız tatlanmaz (tatlı olmaz).

Otuz iki dişten çıkan, otuz iki yayılır.

Su testisi su yolunda kır...ır.

Allah fukarayı sevindirmek isterse önce yitirtir, sonra buldurur.

Yerini bilmeyen, yılda bir kat eskidir.

Var varlatır, söyletir.

ÇALIŞMA KÂĞIDI 4

*Ağaran baş, ağlayan göz gizlenmez.

*Hayvan koklaşa koklaşa, insan söyleşe söyleşe.

*Görünüşe aldanma (aldanmamalı).

*Kutlu gün doğuşundan (bellidir) (kutlu yaz yağışından).

*Çürük tahta çivi tutmaz.

Aslında işe yaramaz olan, ya da sonradan o duruma gelmiş bulunan şeyi, ne denli uğraşsanız işe yarar duruma getiremezsiniz.

*Akıntıya (karşı) kürek çekilmez.

Kendi yolunda güçlü olarak sürüp giden bir işi ters yöne çevirmek boşuna çaba harcamaktır.

Yukarıdaki atasözlerinden istediğiniz bir tanesini seçerek seçtiğiniz atasözü ile ilgili bir deneme yazısı yazınız.

ÇALIŞMA KÂĞIDI 5

Aşağıdaki atasözlerini inceleyiniz. Mecazlı ve mecazsız atasözlerini bularak yanlarına belirtiniz.

	Mecazlı	Mecazsız
Mum dibine ışık vermez.		
Akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır.		
Söyleyene bakma, söyletene bak.		
Kuru gayret, çarık eskidir.		
Gelen gideni aratır.		
Bir baş soğan bir kazanı kokutur.		
Aşk ağlatır, dert söyletir.		
Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü.		
Kötü haber tez duyulur.		
Yara, sıcakken sarılır.		
Mezar taşı ile övünülmez.		
Minareyi çalan kılıfını hazırlar		

SORULAR

- 1) * Bir dönümlük gözlük on dönümlük yazlığa bedeldir.
* Akıllı düşman akılsız dosttan hayırlıdır.
* Baba oğluna bir bağ bağışlamış,oğul babaya bir salkım üzüm vermemiş.

Yukarıdaki atasözlerinde kaç tane yapım eki almış sözcük vardır ?

- a)3 b)5 c)7 d)9

- 2) 1. sonra : son - ra
isim kökü isimden
isim
yapım eki
2. tatlı : tat - lı
isim kökü isimden
isim
yapım eki
3. korku : kork - u
isim kökü isimden
fiil
yapım eki

Yukarıda çözümlenmiş sözcüklerden hangileri doğru olarak çözümlenmiştir.

- 3) * sahip - siz Yandaki altı çizili eklerin türleri
* bağ - la - n - ma - z aşağıdakilerden hangisinde doğru
* kayna - ma - z olarak verilmiştir?
* öl - üm

- A) İsimden isim yapım eki, isimden fiil yapım eki, fiilden fiil yapım eki, fiilden isim yapım eki
B) Fiilden isim yapım eki, fiilden fiil yapım eki, isimden isim yapım eki, isimden fiil yapım eki
C) Fiilden fiil yapım eki, isimden isim yapım eki, isimden fiil yapım eki, isimden isim yapım eki
D) İsimden isim yapım eki, fiilden fiil yapım eki, isimden isim yapım eki, fiilden fiil yapım eki

- 4) * Yırtıcı kuşun ömrü az olur.
* Yolcu yolunda gerek.
* Zahmetsiz rahmet olmaz.
Yukarıdaki atasözlerinde yer alan türemiş sözcükler hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- a) Kuşun - yolunda - olmaz b)Yırtıcı - yolunda - rahmet
c) Ömrü - yolcu - olmaz d)Yırtıcı - yolcu - zahmetsiz

- 5) Aşağıdaki atasözlerinden hangisinde altı çizili sözcük fiilden isim yapan yapım eki almıştır?

- a) Zorla güzellik olmaz
b) Terzi kendi söküğünü dikemez
c) Üzüm üzüme baka baka kararır.
d) Vakitsiz öten horozun başını keserler.

- 6) "Korkulu rüya görmektense uyanık yatmak hayırlıdır." atasözünün anlamı aşağıdakilerden hangisinde doğru verilmiştir?
- A) Tehlikeli duruma girmektense o işten vazgeçip tehlikesiz kalmak daha iyidir.
 B) Kişi korkmakla kendi gelecek zararı önleyemez.
 C) Başkalarına mutluluk veren durum talihsiz kişi için değer taşımaz.
 D) İnsan yanılmamak için ne kadar dikkat etse de bir gün mutlaka yanılır.
- 7) "Teşbih" sözcüğünün anlamı aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Vazgeçme B)Düzeltilme C)Benzetme D)İlgilenme
- 8) "Güneş balçıkla sıvanmaz." atasözündeki "balçık"sözcüğünün anlamı aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Ballı bir içecek türü B)Killi,koyu,yapışkan camur türü
 C) Bataklık D)Renkli desenli kağıt
- 9) "Yanlış davranışı yüzünden zarara uğrayan kimsenin bu durumundan yakınmaya hakkı yoktur." anlamını taşıyan atasözü aşağıdakilerden hangisidir.?
- A) Kişi ne yaparsa kendine yapar
 B) Kimsenin ahı kimsede kalmaz
 C) Kendi düşen ağlamaz.
 D) Kimse kendi ayıbını görmez
- 10) * Dolu küpün sesi çıkamaz. Yandaki altı çizili sözcüklerden hangisi
 * Dikensiz gül olmaz. yapı bakımından farklıdır?
- A)Dolu B)Küpün C)Çıkamaz D)Dikensiz
- 11) Aşağıda anlamlarıyla verilen atasözlerinden hangisi yanlış verilmiştir?
- A) Yalnız taş duvar olmaz.-İnsan tek başına değil iş birliği ile önemli işleri başarır.
 B) Güvenme varlığa düşersin darlığa.-Sahip olduklarına güvenip çalışmamak zor durumlara sebep olur.
 C) Zahmetsiz rahmet olmaz.-Emek verilmeden hiçbir şey elde edilemez.
 D) Altın yere düşmekle pul olmaz.-Zor duruma düşenlerin dostu olmaz.
- 12) "Onmak"sözcüğünün anlamı aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Onaylamak B)Kabul etmek C)Daha iyi duruma gelmek D)Anmak
- 13) "Görgülü kuşlar gördüğünü işler,görmedik kuşlar ne görsün ki ne işler?"
 Yukarıdaki atasözünde altı çizili sözcüklerin yapı özellikleri hangisinde doğru verilmiştir?
- A) Basit,türemiş,türemiş B)Türemiş,basit,türemiş
 C) Basit,basit,türemiş D)Türemiş,türemiş,basit

- 14) Aşağıdaki atasözlerinde altı çizili sözcüklerin hangisi gövde türü bakımından diğerlerinden farklıdır?
- A) Gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta bilinir. B) Alet işler el övünür.
- C) Hayırlı komşu hayırsız akrabadan iyidir. D) Her inişin bir yokuşu vardır.
- 15) Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim.
1 2 3 4
Yukarıdaki atasözünde numaralandırılmış sözcüklerden hangisinin aldığı ek sözcüğün anlamını ve türünü değiştirmiştir?
- A)1 B)2 C)3 D)4
- 16) "Kutlu gün doğuşundan bellidir." atasözünde yer alan "kutlu" sözcüğünün anlamı aşağıdakilerden hangisidir?
- A)Kötü B)Huzurlu C)Rahat D)Uğurlu
- 17) "Gizlenmez" sözcüğündeki eklerden hangisi görev yönünden diğerlerinden farklıdır?
- A)-le B)-ne C)-me D)-z
- 18) * Ak gün ağartır, kara gün karartır. Yandaki atasözlerinde altı çizili sözcüklerde hangisi isimden fil türeten yapım eki almıştır?
1
* Allahtan umut kesilmez.
2
* Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim. A)1 B)2 C)3 D)4
3
* Üç göç bir yangın yeri tutar
4
- 19) "Yularsız deve yedilmez." atasözündeki "yedmek" sözcüğünün anlamı aşağıdakilerden hangisidir?
- A)Yemek B)Beraberinde götürmek C)Atlamak D)Bağlamak
- 20) "İhtiyarlıkta" sözcüğünün çözümlenmiş biçimi aşağıdakilerden hangisidir?
- A) İhtiyar - lık - ta B) İhtiyar - lık - ta C) İhtiyar - lık - ta D) İhtiyar - lık - ta
f.k f.i.y.e ç.e f.k. i.i.y.e ç.e i.k. i.i.y.e. Ç.e i.k. Ç.e

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı:	SERAP ŞANLI	İmza:	
Doğum Yeri:	ANKARA		
Doğum Tarihi:	27.08.1985		
Medeni Durumu:	EVLİ		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	ŞAHİN İ.O.		ANKARA	1991-1996
Ortaöğretim	ŞAHİN İ.O.		ANKARA	1996-1999
Lise	SÜLEYMAN DEMİREL A.L.		ANKARA	1999-2003
Lisans	GAZİ ÜNİVERSİTESİ	TÜRKÇE EĞİTİMİ	ANKARA	2003-2007
Yüksek Lisans				
Becerileri:				
İlgi Alanları:	KİTAPLAR			

	MÜZİK SANAT
İş Deneyimi:	MEB BÜNYESİNDE ÖĞRETMEN
Aldığı Ödüller:	İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ VE OKUL MÜDÜRÜNDEN ALINAN TEŞEKKÜR BELGELERİ
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	PROF.DR. FUNDA TOPRAK
Tel:	05433120406
Adres	TURGUT ÖZAL MAH. 1940. CAD. BATI KARDELEN SİTESİ G BLOK NO:22 YENİMAHALLE/ ANKARA